

Г.І. Алейніков

**Виправдувальний вирок
у кримінальному процесі
України**

Херсон
Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я
2007

Зміст

	ПЕРЕДМОВА	5
	ВІД АВТОРА	6-14
Розділ 1	СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ВИРОКУ СУДУ. ЗАКОН ПРО ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ВИРОКУ СУДУ	15-40
Розділ 2	ПІДСТАВИ ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДОМ ВИПРАВДУВАЛЬНОГО ВИРОКУ	41-84
	2.1. Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли не встановлено події злочину	51-55
	2.2. Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли в діянні підсудного немає складу злочину	56-77
	2.3. Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину	78-84
Розділ 3	СТРУКТУРА І ЗМІСТ ВИПРАВДУВАЛЬНОГО ВИРОКУ	85-152
	3.1. Вступна частина виправдувального вироку	85-91
	3.2. Мотивувальна частина виправдувального вироку	92-145
	3.2.1. Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли не встановлено події злочину	116-117
	3.2.2. Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли в діянні підсудного немає складу злочину	118-129

3.2.3. Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину	130-145
3.3. Резолютивна частина виправдувального вироку	146-152

Розділ 4	ЗРАЗКИ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ ТА УХВАЛ СУДІВ ПРО ЗАКРИТТЯ СПРАВ	153-187
-----------------	---	----------------

Розділ 5	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	188-191
-----------------	---	----------------

Розділ 6	АНКЕТУВАННЯ СУДІВ	192-195
-----------------	--------------------------------	----------------

УДК 343.15(477)
ББК 67.9(4УКР)311
А45

Алейніков Г. І.

А45 Виправдувальний вирок у кримінальному процесі України. – Херсон: Херсонський обласний Фонд милосердя та здоров'я, 2007. – 200 с.

Посібник містить аналіз основних вимог до виправдувального вироку в цілому та до його складових частин. Наведено приклади написання виправдувальних вироків та мотивування окремих рішень.

Адресований суддям та усім, хто цікавиться проблемами захисту прав людини через призму винесення виправдувальних вироків по кримінальних справах.

УДК 343.15(477)
ББК 67.9(4УКР)311

© Г.І.Алейников, 2007
© Херсонський обласний
Фонд милосердя та здоров'я, 2007

*Рекомендовано до друку Вченою радою Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.
Протокол №12 від 29 грудня 2006 року.*

Рецензенти:

Лукашевич Віталій Григорович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, перший проректор гуманітарного університету ЗІДМУ.

Алфьоров Сергій Миколайович,
генерал-майор міліції, кандидат юридичних наук, начальник Запорізького юридичного інституту ДД УВД.

Солов'євич Інесса Владиславівна,
полковник міліції, начальник кафедри кримінального процесу факультету з підготовки слідчих Запорізького юридичного інституту ДД УВД, кандидат юридичних наук, доцент.

Видання здійснене
Херсонським обласним Фондом милосердя та здоров'я
за фінансової підтримки
Міжнародного Фонду “Відродження”.

Передмова

Представлена автором робота ґрунтується на основі вивчення практики багатьох судів України з ухвалення виправдувальних вироків та власного практичного досвіду, який включає в себе роботу на посаді судді Мелітопольського міського суду та судді апеляційного суду Запорізької області, а також на порівнянні практики судів інших країн.

Дослідження та аналіз зібраного впродовж кількох років матеріалу переконали автора у необхідності звернути увагу на найбільш типові недоліки, пов'язані з ухвалою вироку в українських судах. У посібнику систематизовано основні вимоги до вироку в цілому, до його складових частин і окремих рішень.

Вивчення автором значного числа виправдувальних вироків дозволяє йому рекомендувати деякі типові формулювання, що відповідають вимогам закону та офіційно-ділового стилю.

Посібник складається з чотирьох частин.

У першій містяться відомості про основні вимоги до вироку як центрального акта правосуддя.

У другій частині проаналізовано підстави ухвали судом виправдувального вироку.

У третій частині аналізується структура виправдувального вироку та конкретні вимоги, що відносяться до вступної, описової та резолютивної частин вироку.

У четвертій частині наведені зразки виправдувальних вироків, постановлених судами першої інстанції та апеляційними судами.

Слід зазначити, що пропонований посібник може бути корисний як для суддів-початківців, так і для досвідчених практичних працівників, яким доводиться працювати в нових умовах.

Від автора

Період кінця ХХ – початок ХХІ ст.ст став переломним не тільки для соціально-економічного, але й правового облаштування України. Судово-правова реформа¹, що на сьогодні продовжується в країні, охоплюючи практично всю правоохоронну систему, викликає необхідність у перегляді багатьох концептуальних положень, що стосуються і статусу та ролі судді в сучасному кримінальному судочинстві.

Ця необхідність для суддів викликана також ухваленням у 1996 році нової Конституції України (далі – Конституції)², у 2001 році – змін до КПК України (далі – КПК)³ та процесом підготовки до ухвалення нового КПК.

17 липня 1997 року Верховною Радою України була ра-

¹ Постанова Верховної Ради України «Про концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 року // Відомості Верховної Ради України.-1992 р.-№30.-Ст.426.

² Конституція України // Відомості Верховної Ради України.-1996 р.-№30.-Ст.141.

³ Закон «Про внесення змін в Кримінально-процесуальний кодекс України» від 21.06.2001 року та від 12.07.2001 року // Відомості Верховної Ради України.-2001 р.-№34.-Ст.187; -№44.-Ст.234.

тифікована Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод⁴ і протоколи до неї. Відповідно до вимог ст. 9 Конституції України вимоги Конвенції і практика Європейського суду стали частиною національного законодавства країни.

Надалі Верховна Рада конкретизувала дану вимогу в ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини»⁵, підкресливши, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і практику суду як джерело права.

Таким чином законодавець зобов'язав суддів у своїй роботі використовувати практику Європейського Суду як норми права. У зв'язку з цим суддям необхідно усвідомити особливу роль прецеденту в практиці роботи судів. Прецеденти, з одного боку, як норми результату свідомої творчості людей, подібно до норм права законного, мають достатню чіткість та ясність свого змісту. З іншого боку, прецедентне право твориться в самому процесі життя, в його створенні беруть участь самі судді, тому прецедентне право у порівнянні із законним є більш гнучким та таким, що пристосовується до нових умов. Однак, усвідомлення прецедентного права вимагає від суддів високого культурного рівня та високої правосвідомості. Тільки там, де кожен суддя усвідомлює, що його дії зобов'язують не тільки його одного, а у певних випадках є прикладом і для інших, можливе широке застосування прецедентного права. От чому прецедентне право для України в значній мірі є правом майбутнього.

Після прийняття нової Конституції та ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) кардинально змінилися і пріоритети об'єктів судового захисту в кримінальному судочинстві, і вимоги законодавця до процесуальних рішень суду (суддів) в умовах змагальності судового процесу, оскільки в Конвен-

⁴ Закон «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» від 17.07.1997 року // Відомості Верховної Ради України. - 1997 р.. - №40. - Ст.263

⁵ Закон, N 3477-IV, 23.02.2006 року.

ції відображені основні права та свободи людини, зокрема в ст.6 зафіксовано право кожного при визначенні його громадянських прав та обов'язків... на справедливий та публічний розгляд його справи ... незалежним та безстороннім судом, встановленим законом.

В умовах формування правової держави великого значення набуває якість судового вироку, який має бути законним, обґрунтованим та справедливим.

Проблеми ухвали вироку досить детально досліджувалися у наукових роботах

Г. Н. Агєєвої, В. Д. Адаменка, Н. А. Ахундова, М. І. Бажанова, В. Д. Бринцева, Ю. М. Грошевого, В. Я. Дорохова, В. Р. Заблоцького, А. З. Кобликова, О. Ф. Куцової, А. М. Ларіна, Р. Н. Ласточкиної, Е. А. Матвієнко, З. Р. Мірецького, Т. Р. Морщакової, І. Д. Перлова, І. Л. Петрухіна, М. З. Строговича, А. Н. Толочко, Ф. Н. Фаткулліна та ін.

Окремі автори зверталися і до проблеми виправдувального вироку: У. Д. Арсен'єв, Ю. М. Грошевой, А. Я. Дубінський, Ю. А. Іванов, В. З. Лукашевич, М. Ф. Маліков, Я. О. Мотовіловкер, Р. М. Оганесян, П. Ф. Пашкевич, В. М. Савицький, Ю. Н. Седлецький, Н. Н. Скворцов та ін.

Дослідженню проблеми суддівського розсуду присвячені лише одиничні роботи, наприклад, таких авторів як В. Ф. Бохан, Е. Р. Веретехін, Ю. М. Грошевой та ін.

У той же час у системі процесуальних рішень, на наш погляд, особливе місце займає виправдувальний вирок.

Виправдувальний вирок — це основний акт правосуддя, що володіє властивостями обов'язковості, винятковості, незмінності, істинності, завершує стадію судового розгляду, зокрема, і кримінальне судочинство в цілому, суть якого полягає у встановленні судом невинності особи у скоєнні

злочину, інкримінованого йому органами попереднього розслідування.

Однак, незважаючи на важливість винесення судом остаточного рішення у справі, яка фактично реабілітує людину, на сьогодні кримінально-судова статистика свідчить про те, що судами виноситься дуже мала кількість виправдувальних вироків.

В Україні станом на 1 січня 2006 року створено і діє 789 судів, в яких працювало 6631 суддя. Вакантними були 1333 посади суддів.

У 2005 році судами розглянуто 6,3 млн. справ і матеріалів.

У 2005 році судами по першій інстанції розглянуто 650 тис. кримінальних справ і матеріалів, з них 252,1 тис. справ. З ухвалою вироку розглянуто 160,8 тис. справ. 17,3 тис. справ було направлено на дослідження і відкликано прокурором (на дослідження було направлено 8,7 тис. справ, із яких 3,3 тис. були під вартою, не повернено до судів 5,5 тис. справ, зокрема відносно 1405 громадян, які знаходилися під вартою)⁶. І лише 3,2 тис. справ після дослідження було направлено повторно до судів. За оперативними даними апеляційних судів органами досудового слідства у 2005 році у справах, направлених судами на додаткове розслідування за ст. 6 ч.ч.1,2, ст. 213 КПК України, закрито кримінальні справи у відношенні 223 громадян, з них 58 перебували під вартою.

Вироками судів, які набрали законної сили, засуджено 176,9 тис. осіб. З них за тяжкі злочини – 82,3 тис. осіб, за крадіжку чужого майна – 60 тис. осіб.

У той же час судами виправдано, у тому числі й у справах приватного обвинувачення, 578 громадян, або 0,3% від

⁶ Лист Голови Верховного Суду України В.Т.Маляренка Генеральному прокурору України Медведьку О.І. від 25.05.2006 року №9-53. Газета «Нотаріат, Адвокатура, Суд» № 6 (20) червень-серпень 2006.

числа засуджених (справи приватного обвинувачення – 178 громадян).

Виправдувальні вироки були відмінені в апеляційному порядку з направленням справи на додаткове розслідування щодо 64 громадян, зі скасуванням виправдувального вироку з виголошенням нового вироку щодо 28 громадян.⁷

У 2004 році за вироками, які набрали законної сили, судами було засуджено 204,8 тис. осіб, виправдано – 592 особи, з них 190 – у справах приватного обвинувачення.⁸

За даними Верховного Суду РФ за 2005 рік судами загальної юрисдикції розглянуто по першій інстанції 1 млн. 148 тис. кримінальних справ щодо 1 млн. 263 тис. осіб. Число осіб, засуджених за вироками судів по 1 інстанції, склало 904 тисячі. Загальне число осіб, виправданих судами першої інстанції, становить 10,2 тисяч. 53% з них виправдано у справах приватного обвинувачення. Частка осіб, щодо яких кримінальні справи були закриті, склала 26,8% в загальній структурі осіб, відносно яких винесені судові ухвали по суті справи. У кримінальних справах, розглянутих в 2005 році судами за участю присяжних засідателів, засуджено 955 осіб, виправдано 200 осіб, або 17,6% від числа тих, щодо кого судами ухвалені вироки за участю присяжних засідателів. Для порівняння: частка виправданих осіб в усіх справах, розглянутих судами обласної ланки, -3,6%.

Можна найрізноманітнішими методами коментувати наявність такої статистики стосовно виправдувальних вироків в Україні. Цікаву думку у зв'язку з тим, що в Російській Федерації 0,36% виправдувальних вироків, ще 20 квітня 1999 року висловив суддя Московського міського суду, кандидат

⁷ Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2005 році. Вісник Верховного суду України. 2006 рік, №6(70), с. 33-47.

⁸ Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 році. Вісник Верховного суду України. 2005 рік, №5(57), с. 28.

юридичних наук С. А. Пашин: «... Це, звичайно, можна пояснити видатною роботою слідства, можливо, це так і є, в чому я, правда, сумніваюся. Але що не можна нічим пояснити, це те, що в Російській Федерації скасовується за неправильним засудженням 0,5% обвинувальних вироків, і за неправильним виправданням – 42% виправдувальних вироків із тих 0,36%. Виходить, що російський суддя в 850 разів частіше помиляється у виправданнях, ніж в обвинуваченнях».⁹

При цьому він підкреслив головну причину обвинувально-го ухилу в роботі судів. На його думку, відомчий підхід вимагає, щоб кожен притягнутий до суду був визнаний винним, що і реалізується нині винесенням у кримінальних справах менше 1% виправдувальних вироків і подальшим скасуванням із них більше 40%. «...Населення ... вірить, що «димувати без вогню не буває», «Оскільки ведуть, то винен», «Органи не помиляються, якщо хапають не мене».¹⁰

Важливо відзначити, що навіть у роки репресій (1937-1940) виправдувальні вироків в загальній статистиці розглянутих справ складала 10%.¹¹

У першому півріччі 1918 року в Москві з кожних 100 обвинувачених в середньому засуджувалися 61, виправдувалися 32 та звільнялися від покарання 7¹². Свідчення про судимість у 24 губерніях за 1919 та 1920 роки свідчить про засудження 60,8% та виправдування 39,2% обвинувачених¹³.

⁹ <http://www.hro.org/editions/lections/10.htm>- Пашин Сергей Анатольевич - судья Московского городского суда. Проблемная лекция (20.04.1999, Москва) Доказательства в уголовном процессе.

¹⁰ <http://www.coast.ru/referats/library1/editions/upk/7.htm>- С.А.Пашин. Современные тенденции совершенствования положений Проекта УПК Российской Федерации.

¹¹ Известия.-1990.-19 августа.

¹² Алексеев Н.С., Лукашевич В.З. Претворение ленинских идей в советском уголовном судопроизводстве. Л., 1979. С. 16.

¹³ Цыпкин А.Л. Право на защиту в советском уголовном судопроизводстве. Саратов, 1959. С.203.

Таким чином суди Російської імперії виносили до 40% виправдувальних вироків.¹⁴

Судами Запорізької області в 2005 році було ухвалено 29 виправдувальних вироків щодо 45 осіб (зокрема, 13 у справах приватного обвинувачення).

Із них 7 вироків не оскаржувалися і набрали законної сили; 22 – оскаржувалися і були розглянуті колегіями суддів Палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Запорізької області, який скасував 10 вироків, а справи направив на новий судовий розгляд; 5 вироків скасовано з направленням справи на додаткове розслідування; 7 вироків залишено в силі.

Саме зазначена статистика зумовлює особливу значущість справжньої практичної допомоги для суддів по виголошенню виправдувального вироку, прагнення автора допомогти практичним працівникам у правильному розумінні та неухильному дотриманні кримінально-процесуального закону, що регулює ухвалення виправдувального вироку.

Із правосуддям завжди пов'язувалося уявлення про високі принципи моралі: справедливості, правди, гуманізму. Тому професійні знання суддів повинні поєднуватися з громадянською мужністю та справедливістю.

Сьогодні судді мають пам'ятати, що «...правосуддя...- це живий, творчий процес, який ніколи не знаходиться у спокійному стані, він постійно розвивається, удосконалюється, стає демократичнішим».¹⁵

У юридичній літературі неодноразово підкреслювалося, що при виголошенні виправдувального вироку «від судді потрібно чимало громадянської мужності, у разі, коли міс-

¹⁴ Комсомольская правда. - 1988. - 25 ноября.

¹⁵ Пилипчук П.П. Слово до читачів.//Весник Верховного Суду України.-2006.- №9(73).-С.2

цеві органи влади, прокуратура, органи слідства та інші особи, не зацікавлені у такому рішенні справи, вживають відповідні заходи (не дають квартири, провокують, тощо). І багато суддів ідуть на певний компроміс і замість виправдувального вироку виносять ухвали про повернення справ на дослідження. Близько 12% суддів з опитаних такі свої дії пояснювали тим, що їм не вистачило сміливості, вони не бажали псувати стосунки з прокурором, боялися скасування таких вироків».¹⁶

У той же час суддям необхідно враховувати, що «...більшість європейських країн, в законодавстві яких передбачено досудове слідство, не виправляють недоліки під час його проведення (якщо їх неможливо усунути в судовому засіданні) шляхом повернення справи на додаткове розслідування, оскільки встановлені під час судового слідства докази є важливішими».¹⁷

Із висновками та положеннями даної роботи можна погоджуватися, чи ні, але ми були щирі у своєму бажанні поділитися досвідом з актуальної і дуже важливої для життя суспільства проблеми. Мета даного посібника - дати суддям деякі рекомендації методичного характеру зі складання виправдувального вироку. У посібнику використані для наочності витяги із судових виправдувальних вироків.

Користуючись посібником, слід мати на увазі, що у більшості випадків рекомендовані формулювання тих або інших рішень судів є лише одним із можливих варіантів викладу.

Глибока подяка за надану допомогу у підготовці та виданні книги Голові Верховного суду України Василю Васильовичу Онопенко, судді Верховного Суду України Тамарі Іванівні Присяжнюк, голові Апеляційного суду Запорізької області

¹⁶ Производство уголовных дел в суде. Конспект лекций для студентов юридического факультета/Сост. А.Р.Михайленко.-К.: КГУ,1992.-С.74.

¹⁷ Бережний С.Д. Повернення кримінальних справ на додаткове розслідування.// Вісник Верховного Суду України. –2006.-№9 (73).-С.41-42.

Віктору Валентиновичу Городовенко, ректору Запорізького юридичного інституту Сергію Миколайовичу Алфьорову, ректору Академії суддів України Ірині Анатоліївні Войтюк. А також усім, хто допомагав мені порадами та критичними зауваженнями при написанні даної роботи.

*Суддя апеляційного суду
Запорізької області, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Запорізького юридичного інституту МВС України,
Г.І.Алейніков*

1 Сутність та значення вироку суду.

Закон про основні вимоги до вироку суду

Відповідно до ст. 3 Конституції України²² людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Пленум Верховного Суду України в п.п. 1.3 постанови №7 «Про посилення судового захисту прав і свобод людини та громадянина» від 30 травня 1997 року звернув увагу судів на те, що їх діяльність повинна бути направлена на захист прав і свобод людини та забезпечення рівності громадян перед законом і судом.²³

Стаття 6 Конституції України визначає, що суди є органами судової влади, яка діє незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Таким чином, повноваження суду щодо застосування матеріального та процесуального права носять владний характер.

²² Конституція України. Офіційне видання. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ 2004. "Видавничий дім "Ін ЮРЕ".

²³ Постанова Пленуму Верховного Суду України №7 "Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина" від 30 травня 1997 року. Постанови Пленуму Верховного Суду України з цивільних справ. За загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т.Маляренка. Київ. 2004 р.-С. 15- 16.

Згідно з ч.1 ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами і посадовцями не допускається. Вимога про здійснення правосуддя лише судом відображена і в ст. 15 КПК України, в якій підкреслюється, що тільки за вироком суду особа може бути визнана винною у скоєнні злочину і піддана кримінальному покаранню.

Як вказав Пленум Верховного Суду, на суди покладається вся повнота відповідальності за правильне постановлення рішень у кримінальних справах. При розгляді кримінальних справ має суворо додержуватись закріплений у ч.1 ст.62 Конституції принцип презумпції невинуватості, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. При цьому неприпустимо покладати на обвинуваченого (підсудного) доведення своєї невинуватості.²⁴

Суд, що розглядає кримінальну справу, постановляє вирок, виносить ухвали та постанови. Найважливішим з них є вирок суду, який відповідно до вимог ст. 321 КПК України постановляється іменем держави. Ім'ям України постановляються вирокі всіх судів загальної юрисдикції, незалежно від того, до якої ланки судової системи належить суд і в якому складі (колегіально чи одноособово) суд розглянув справу.

Отже, в Україні єдиним процесуальним актом, яким громадянин може бути визнаний винним у скоєнні злочину і підданий у зв'язку з цим кримінальному покаранню, є вирок, постановлений судом у результаті розгляду кримінальної справи в судовому засіданні в умовах, встановлених законом. Вирок підсумовує всю процесуальну діяльність органів досу-

²⁴ Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" від 01.11.1996 року. Постанови Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах. За загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т.Маляренка. Київ.2004 р.-С.9.

дового слідства, прокуратури і суду, визначає межі перегляду справи в апеляційному та касаційному провадженні.²⁵

У п. 13 постанови Пленуму Верховного суду України №5 від 29.06.1990 року із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України №3 від 04.06.1993 та №12 від 03.12.1997 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку»²⁶ вказано, що «вирок, постановлений ім'ям України, є найважливішим актом правосуддя і до його постановлення необхідно підходити з винятковою відповідальністю, неухильно дотримуючись вимог статей 321-339 КПК».

Таким чином, постановлений з дотриманням закону, на основі ретельного вивчення доказів, за внутрішнім переконанням суддів судовий вирок, що підсумовує розгляд справи в суді, складає найважливішу частину судового процесу.

Найважливіше значення вироку знаходить відображення у ряді норм кримінально-процесуального закону, що регулює правила судочинства в цілому.

Вирок може бути постановлений тільки судом першої інстанції. Вся процесуальна діяльність по розкриттю злочину, встановленню і викриванню винного, що протікає до остаточного розв'язання справи судом, направлена на створення умов для постановлення судом законного та обґрунтованого вироку. У жодному процесуальному акті

²⁵ Уголовно-процесуальний Кодекс України. Научно-практический комментарий. Под общей редакцией Председателя Верховного Суда Украины В.Т.Маляренко; профессора, доктора юридических наук Ю.П.Аленина. Харьков.2005 г. - С.680

²⁶ Постанова Пленуму Верховного Суду України №5 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» від 29.06.1990 року. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справ. - Юрінкомінтер.2005 р.-С.62-73.

попередніх стадій процесу, як і під час самого судового розгляду, не можуть бути вирішені у повному об'ємі питання, які вирішуються у вироку. Кримінальна справа може бути закрита за наявності законних підстав органами досудового слідства та судом. Проте, якщо у справі необхідно вирішити питання про кримінальне покарання, то воно вирішується судом лише у вироку.

Суди апеляційних і касаційних інстанцій і ті, що розглядають кримінальні справи в порядку виключного провадження, перевіряючи за певних умов законність і обґрунтованість вироків, можуть скасовувати їх або при виявленні помилок вносити в них зміни. Але при цьому вони не мають права виходити за межі обвинувачення, визнаного доказаним за вироком, а також встановлювати або визнавати доказаними факти, які не були доказані у вироку або спростовані (ст. ст. 366, 378, 396, розділ 32 КПК України).

Держава уповноважує суд здійснювати правосуддя від свого імені і забезпечує виконання його рішень. Проголошення вироку ім'ям держави підвищує авторитет цього акта правосуддя і відповідальність суддів за правильне здійснення правосуддя. Вирок суду, що постановляється іменем держави, щодо обов'язковості виконання прирівнюється до закону.

Відповідно до вимог ст. 322 КПК України вирок постановляється в окремому приміщенні – нарадчій кімнаті, в якій під час постановлення вироку можуть знаходитись тільки судді, що входять до складу суду у даній справі. Таємниця наради суддів є однією з гарантій незалежності суддів при розгляді і ухваленні рішень з кримінальних справ. Порушення таємниці наради суддів відповідно до вимог п.8 ч.2 ст. 370 КПК Ук-

раїни – істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону і є підставою для безумовного скасування вироку.

Кожен вирок суду за певних умов набирає законної сили (ст. 401 КПК України). Це означає, що він після набрання законної сили підлягає точному та обов'язковому виконанню нарівні із законом. Виправдувальний вирок і вирок, що звільняє підсудного від покарання, виконуються негайно після проголошення вироку. Вироки, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських установ, підприємств і організацій, посадовців і громадян і підлягають виконанню на всій території України (ст. 403 КПК України).

Відповідно до п. 9 ст. 6 КПК України кримінальна справа не може бути порушена, а порушена справа підлягає закриттю щодо особи, про яку є вирок, що набрав законної сили, з того ж обвинувачення.

Встановлені вироком факти, їх оцінка судом, рішення суду визнаються істинними, доки вирок, що набрав законної сили, не скасовано або не змінено. Коли вирок, що набрав законної сили, викликає сумніви, з метою перевірки його правильності його можливо оскаржити у строгій відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону. Але доки вирок не скасований, він визнається істинним.

Вироком, заснованим на законі і постановленим відповідно до вимог закону, суд від імені держави дає оцінку діяння підсудного як злочинному або не злочинному. При встановленні вини суд застосовує до винного передбачені законом заходи кримінального покарання. При встановленні невинності підсудного суд виправдовує його і своїм вироком повністю відновлює невинного у всіх правах, негайно скасовує усі обмеження, якщо вони застосовувалися.

Вирок суду має величезне виховне значення. Викриваючи небезпечні для суспільства дії злочинців і застосовуючи до них передбачені законом заходи покарання, суд привертає увагу громадськості до боротьби з правопорушеннями, створює обстановку нетерпимості до злочинів, причин і умов, що їх породжують. Вирок суду попереджає правопорушення серед нестійких членів суспільства і служить вихованню засудженого.

Щоб вирок дійсно служив досягненню вказаної мети, він повинен відповідати ряду встановлених законом вимог.

Перш за все, вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим (ст. 323 КПК України). Законність і обґрунтованість вироку тісно зв'язані, але вони виражають різні сторони акту правосуддя.

Законність вироку – це його абсолютна відповідність вимогам кримінального і кримінально-процесуального законів. Законним може бути визнаний тільки той вирок, який містить рішення, що відповідають всім вимогам Загальної і Особливої частин кримінального кодексу і інших кримінальних законів. Тому незаконним буде, наприклад, обвинувальний вирок, яким підсудний засуджений за дії, що не становлять суспільної небезпеки, вирок, в якому неправильно кваліфіковані дії засудженого або неправильно, без урахування вказаних в кримінальному кодексі обставин, визначена міра покарання.

За наявності в справі цивільного позову, вирок, в частині рішення по позову, повинен відповідати вимогам цивільного права.

Для забезпечення законності вироку не менше значення має дотримання порядку судочинства, встановленого кримінально-процесуальним законом. Якщо в ході провадження у справі були допущені істотні порушення кримінально - процесуального закону, то вирок також буде незаконним, хоча в ньому може і не бути явних порушень кримінального закону. Так, незаконним буде вирок, постановлений незаконним складом суду або з порушенням таємниці наради суддів, або вирок, не підписаний одним із суддів.

Це повною мірою відображає висловлену в науковій літературі думку про те, що під законністю вироку розуміють властивість, що відображає правильне дотримання кримінально-процесуального закону під час досудового слідства, при розгляді і вирішенні справи, і при ухвалі акту правосуд-

дя, а також правильне застосування кримінального та інших матеріальних законів при розв'язанні питань, що виникають у кримінальній справі.²⁷

Вирок буде незаконним у деяких випадках і тоді, коли істотні порушення кримінально-процесуального закону допущені не судом, що його постановив, а і на ранніх стадіях процесу. Наприклад, якщо під час досудового слідства порушено право обвинуваченого на захист, то вирок суду не може бути визнаний законним, оскільки наслідки процесуального порушення позначаються на вирокі, і, в усякому разі, вирок у такій справі викликатиме сумніви в своїй правильності.

Законним може бути лише той вирок, який постановлений в результаті процесу, проведеного відповідно до кримінального-процесуального законодавства.

**Обґрунтованість вироку — це
відповідність висновків суду,
викладених у вирокі, фактичним
обставинам справи, фактам, що мали
місце насправді.**

Іншими словами, обґрунтованим може бути тільки вирок, в якому виражена встановлена судом у справі об'єктивна істина. Якщо ж вирок не виражає істини, містить судову помилку, то він необґрунтований. Крайнім випадком постановлення необґрунтованого вироку є засудження невинного, а також виправдання злочинця, який підлягає відповідальності. Такий вирок буде і незаконний. Але вирок буде необґрунтованим і у тому випадку, коли, наприклад, суд вирішив справу, не встановивши всіх істотних для справи фактів, хоча засудив дійсно винного. В даному випадку вирок ґрунтується не на всіх фактах, що мали бути враховані при його постановленні, що спричиняє його необґрунтовану м'якість або ж надмірну

²⁷ Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве: Дис. ... д-ра юрид.наук. – Харьков, 1966. – С.38.

суворість. Необґрунтованим вважається вирок і тоді, коли суд, правильно з'ясувавши всі фактичні обставини справи, ігнорує їх або ухвалює рішення, що суперечать матеріалам справи і значенню встановлених ним самим фактів. Необґрунтованим буде вирок, що спирається не на докази, а на здогадки, припущення, інтуїцію суддів.

Іноді під обґрунтованістю вироку неправильно розуміють тільки наявність в самому вирокі його обґрунтування, мотивування. У такому разі втрачається найголовніше — обґрунтованість вироку по суті, його об'єктивна істинність.

Будь-який необґрунтований вирок є і незаконним. Засудження невинного, виправдання злочинця, кваліфікація діяння без урахування всіх обставин справи або всупереч встановленим фактам, призначення покарання без встановлення і врахування всіх необхідних для справедливого розгляду справи фактів — все це порушення кримінального і, звичайно, кримінально-процесуального закону. Незаконний же вирок або прямо буде необґрунтованим (засудження без вини), або викликає сумніви в своїй обґрунтованості (розгляд справи у відсутність підсудного, коли це не допускається згідно із законом, порушення таємниці наради суддів тощо).

Дуже цікаво і правильно надавалися поняття законності та обґрунтованості у п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 9 липня 1982 року, де вказано, що «рішення є законним, якщо воно винесене в строгій відповідності з тими нормами матеріального права, що підлягають застосуванню у справі, і при точному дотриманні норм процесуального права. У рішенні повинні бути вказані норми матеріального і процесуального права, якими керувався суд при розгляді справи. Рішення є обґрунтованим, якщо в ньому викладені всі обставини, що мають істотне значення для справи, всесторонньо та повно з'ясовані в судовому засіданні і наведені докази на підтвердження висновків про встановлені обставини справи».²⁸

²⁸ Бюлетень Верховного Суду СРСР. - 1982. - №4. - С.20

Якщо законність - це властивість, що виражає відповідність висновків суду, що містяться у вироку, вимогам закону, то обґрунтованість є співвідношення висновків суду до доказів, досліджених під час судового розгляду і встановлених на їх основі фактах об'єктивної дійсності, виходячи з яких робиться висновок про наявність або відсутність обставин, що входять в предмет доказування у кримінальній справі. Вирок визнається обґрунтованим, якщо фактичні обставини встановлені дослідженою в судовому розгляді сукупністю доказів, отриманих з передбачених законом джерел, а висновки, що містяться в ньому, логічно несуперечливі й витікають з даної сукупності доказів і фактичних обставин.²⁹

У цій частині дуже цінною є думка Ю.М.Грошевого, який вказав, що «для визнання вироку законним і обґрунтованим необхідно, щоб мотивування, що наводиться в ньому, було послідовним і не містило внутрішніх суперечностей, щоб думки, викладені у вироку, з усіх питань, що вирішуються в ньому, повністю відповідали б матеріалам кримінальної справи і витікали б з них (логічні мотиви). Логічні помилки, суперечності між даними судового слідства і фактами, які суд визнав у вироку встановленими, між мотивуванням і резолютивною частиною вироку роблять це мотивування порочним і позбавляють вирок сили акта... правосуддя».³⁰

Апеляційний суд Одеської області вироком від 05.11.2004 року засудив Б. за ст. 15, ч.4 ст. 152 КК України до 9 років позбавлення волі, за п.10,12 ст. 115 КК України – до 14 років позбавлення волі; Ц. – за ст. 15 ч.4 ст. 152 КК України до 8 років позбавлення волі, за п.10,12 ст. 115 КК України – до 12 років позбавлення волі, а відповідно до ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно призначив Б. покарання у

²⁹ Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Киев УМК ВО, 1991.- С.13

³⁰ Грошевой Ю.М. Правовые свойства приговора – акта социалистического правосудия. Учебное пособие. Харьков – 1978. – С.60

вигляді 14 років позбавлення волі, Ц. – у вигляді 12 років позбавлення волі.

Б. та Ц. визнані винними в тому, що вони 7 вересня 2002 року вчинили замах на зґвалтування П., після чого за попередньою змовою – її умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29 березня 2005 року вирок скасовано, а справу направлено на додаткове розслідування у зв'язку з тим, що суд допустив невиконання вимог ст. 323 КПК стосовно законності та обґрунтованості вироку.

Відповідно до вимог ст.22 КПК України, прокурор, слідчий і особа, яка проводить дізнання, зобов'язані зробити всі передбачені законом дії для всебічного, повного та об'єктивного розслідування обставин справи. Відповідно до вимог ст.323 КПК вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим.

В той же час ці вимоги закону під час досудового слідства та розгляду справи в судовому засіданні виконані не були, обставини, які мають істотне значення для вирішення питання, чи дійсно Ц. і Б. вчинили умисне вбивство П., і якщо вчинили, то за яких обставин, належним чином не встановлені.

Суд обґрунтував свій висновок про те, що Б. та Ц. винні у скоєнні злочину, посилаючись на: явку з повинною і свідчення Ц., які він дав на початку досудового слідства, у тому числі і в ході відтворення обставин події, дані очної ставки між Ц. і Б., свідчення свідка Б.С., який знайшов труп дівчини на території будівництва, свідчення свідка У., який знав про те, що П. повинна була зустрітися з невідомими особами недалеко від вказаного місця, свідчення працівників міліції про те, що Ц. розповів їм про

обставини вбивства П., свідків М.І. та М.К., які були понятими при відтворенні обстановки та обставин події за участю Ц., і показали, що він надавав свої свідчення добровільно.

Засуджені Ц. і Б. винними себе не визнали і засвідчили, що 7 вересня 2002 року приблизно о 23 годині 30 хвилин не зустрічалися з П. і злочинів щодо неї не скоювали, а знаходилися в цей час удома і бачилися з нею останній раз в школі, що підтвердили і допитані в судовому засіданні матері засуджених.

Ц. пояснив, що явка з повинною і дані ним свідчення на початку досудового слідства, зокрема під час відтворення обстановки і обставин події і на очній ставці між ним і Б., не відповідають дійсності, оскільки він дав їх при застосуванні до нього незаконних методів слідства.

За таких обставин суд зобов'язаний був за клопотанням учасників судового розгляду, в порядку, передбаченому ст. 315-1 КПК, дати доручення прокуророві перевірити заяву про застосування до Ц. незаконних методів ведення слідства, відклавши при цьому розгляд справи до закінчення перевірки. Суд так само повинен був допитати свідків, яким було відомо, чи контактували Ц. і Б. між собою.

Крім того, при постановленні обвинувального вироку суд повинен був вказати, чому він не прийняв до уваги свідчення засуджених про те, що 7 вересня 2002 року приблизно о 23 годині 30 хвилин вони не зустрічалися з П. і не скоювали злочинів відносно неї, а знаходилися в цей час удома і бачилися з нею останній раз в школі, а визнав правдивими свідчення Ц. про те, що він зустрічався з Б. в той же день, які він дав на початку розслідування, і від яких надалі відмовився.

Вказані обставини мають суттєве значення для правильного вирішення справи, оскільки вина Б. обґрунтовується тільки первинними свідченнями Ц.

Суд також не задовольнив клопотання про допит в судовому засіданні свідка С.С., свідчення якого важливі, оскільки за його повідомленням Ц. та Б. стали підозрюваними у скоєнні вказаних злочинів.

Суд, дійшовши висновку про винність Б. і Ц. за свідченнями останнього, які він дав на початку досудового слідства, зокрема під час відтворення обстановки і обставин події, так само не звернув увагу на те, що свідчення були відібрані без участі захисника, що є порушенням ст. 45 КПК, в якій вказано, що участь захисника при провадженні дізнання і досудового слідства обов'язкова, якщо санкцією статті, за якою кваліфікується злочин, передбачено довічне позбавлення волі.

Відсутність захисника при затриманні і допиті Ц. і проведення відносно нього інших слідчих дій може бути розцінено як порушення його права на захист, що є підставою для визнання вказаних доказів неприпустимими.

За таких умов суд повинен був ретельно перевірити в судовому засіданні всі матеріали досудового слідства і перш за все обставин, за яких Ц. визнав свою провину, встановити причину зміни ним свідчень і дати їм належну оцінку.

Таким чином, органи досудового слідства допустили у справі неповноту дослідження обставин справи, а суд не усунув її під час розгляду справи.³¹

³¹ Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29 березня 2005 року. // Вісник Верховного Суду України. - №3(65), 2006 р. - С.26-27.

Ряд учених виділяють в науковій літературі і таку властивість вироку суду як його справедливість. На необхідність виголошення справедливого вироку суду прямо вказувалося раніше в Ухвалах Пленуму Верховного суду СРСР.³²

У найзагальнішому розумінні справедливість означає етично обґрунтований і правильний масштаб для співвідношення дій суб'єкта на користь або на шкоду суспільству та інших осіб, з відповідними діями останніх.³³

Як вказує Толочко А.Н., справедливим буде вирок, який у повному розумінні відображає те, що сталося насправді. Одночасно з цим справедливість вироку забезпечується неухильним виконанням процесуального законодавства під час розгляду кримінальної справи і постановленням вироку.³⁴

По друге, вирок суду повинен бути обґрунтований лише на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні (ст. 323 КПК України).

Ця вимога закону означає перш за все обов'язок суду обґрунтовувати судовими доказами всі свої висновки по справі, викладені у вироку. Жодне твердження суду про обставини справи не може бути викладене у вироку, якщо воно не спирається на докази.

Цікаво в зв'язку з цим відзначити вимоги Пленумів Верховного Суду СРСР. Так, в постанові «Про судовий вирок» від 28.07.1950 року³⁵ вказувалося, що «відкидаючи ті або інші наявні у справі докази на користь обвинувачення підсудного або його виправдання, суд повинен у вироку вказати, чому саме ці докази ним відкидаються». У пізнішій постанові

³² Бюллетень Верховного суду СССР.- 1978.-№4.-С.8.

³³ Мальцев Г.В. Социалистическая справедливость и право. –М., 1977. – С.57

³⁴ Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Киев УМК ВО, 1991-С.

³⁵ Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924-1963, С.336.

«Про судовий вирок» від 30 червня 1969 року³⁶ Верховний Суд наголошував суддям, що «при постановленні вироку повинні отримати оцінку всі докази, розглянуті в судовому засіданні. У вирокі необхідно викладати обставини, визнані судом встановленими..., а також докази, на підставі яких суд дійшов висновку, що ці обставини мали або не мали місця в об'єктивній дійсності... При цьому судам необхідно у вирокі вказувати не тільки прізвища свідків, потерпілих і інших осіб, свідченнями яких, на думку суду, підтверджуються ті або інші фактичні обставини, але і викладати суть цих свідчень».

Тільки судові докази, зібрані, досліджені й оцінені відповідно до закону, можуть обґрунтовувати висновки суду і постановлені відповідно до них рішення. Але закон підкреслює й іншу принципову вимогу, що пред'являється до обґрунтування вироку доказами. Вона пов'язана з особливостями збирання і дослідження доказів у кримінальній справі на різних стадіях процесу.

На момент постановлення вироку у справі є докази, здобуті під час досудового слідства і отримані в судовому засіданні. Проте вирок може спиратися лише на ті з них, які були розглянуті судом у судовому засіданні. Жоден доказ, наявний у справі, не може бути покладений судом в основу його рішення, якщо він не був досліджений в судовому засіданні, точніше, в процесі судового слідства.

Відповідно до ст. 257 КПК України таке дослідження повинно проводитися безпосередньо і усно, тобто суд зобов'язаний допитати підсудних, потерпілих, свідків, заслухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи. Спроби обґрунтовувати вироки доказами, взагалі не розглянутими в судовому засіданні, є прямим і грубим порушенням закону. Вироки, що спираються на докази, не досліджені в суді, є необґрунтованими.

Верховний Суд України постійно підтверджує необхідність точного дотримання вказаних вимог закону.

³⁶ Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924-1963, С.519.

Так, невідповідність між висновками, викладеними у вирокі, та фактичними обставинами справи були підставами для скасування вироку апеляційного суду Дніпропетровської області щодо І., засудженого за п.1 ч.2 ст. 115 КПК, виправданого за ч.1 ст. 263 КК через відсутність складу злочину в його діях.

Під час перевірки справи 4 березня 2003 року Верховний Суд України встановив, що І., визнаючи себе винним в умисному вбивстві Д. і Б., стверджував, що першим на нього з ножем напав Д., а він відібрав у нього ніж і після цього, захищаючись, убив Д., а потім Ю. Суд же ці обставини не дослідив і всупереч матеріалам справи вказав, що І. узяв ніж, який лежав поряд з ним, і цим ножем під час бійки убив потерпілих. Такі висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи, проте істотним чином впливають на кваліфікацію дії засудженого.

Крім того, суд допустив неповноту при дослідженні обставин справи, щодо якої проведено дві судово-медичні експертизи, і в їх висновках вказані різні предмети, якими могли бути заподіяні потерпілим колото-різані рани. Незважаючи на наявність розбіжностей у висновках експертиз, суд їх не відхилив і, як свідчать матеріали справи, ці питання не дослідив, оцінку наведеним доказам не дав.

Без достатніх на те підстав суд виправдав І. за придбання і зберігання вогнепальної зброї і не навів доказів в обґрунтування того, що вилучений в І. пістолет не є вогнепальною зброєю. Як убачається з висновків судово-балістичної експертизи, пістолет визнаний вогнепальною зброєю і придатний до стрільняння, що підтвердив експерт і в судовому засіданні.

За таких обставин вирок суду скасовано,

*а справа направлена на новий судовий розгляд.*³⁷

По третє, вирок повинен бути судом мотивованим (ст.327, 334 КПК України).

В українській літературній мові термін «мотивувати» означає «наводити мотиви, що пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки, тощо».³⁸

Лупінська П.А. визначає мотивування процесуальних рішень як систему мотивів, що наводяться суддями на обґрунтування висновків, що містяться в даному рішенні.³⁹

У науковій літературі вчені виділяють фактичні мотиви, правові мотиви та етичні мотиви.⁴⁰

Фактичні мотиви відображають аналіз досліджених в судовому засіданні джерел доказів з погляду їх допустимості, відносності, достовірності або вірогідності інформації, що міститься в них. Обов'язковий структурний елемент фактичних мотивів – доводи суддів, у зв'язку з якими вони визнали достовірною інформацію, що міститься в одних джерелах доказів, і не відповідною встановленим у справі фактам в інших джерелах.

Правові мотиви, що наводяться суддями у вирокі, виступають одним з видів тлумачення правових норм – казуальним індивідуальним тлумаченням, тобто роз'ясненням норма-

³⁷ Судова практика по перегляду кримінальних справ в касаційному порядку.\\ Вісник Верховного Суду України. 2005 рік. №4(56)- С.34

³⁸ Новий тлумачний словник української мови. Київ.2006. Том 2. С.230.

³⁹ Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. –М., 1976. –С.159.

⁴⁰ Надь Л.Приговор в уголовном процессе. -М., 1982.-С.179; Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Киев УМК ВО, 1991-С. 17.

тивного акта, обов'язкового для даного випадку. У правових мотивах відображається особисте розуміння суддями суті кримінально-правових заборон і інших норм, на основі і відповідно до яких ухвалюється вирок. У структуру правових мотивів входять думки суддів, засновані на положеннях, які сформульовані в нормах матеріального і процесуального права, на тлумаченні законів, на рекомендаціях правової науки.

Об'єктом етичних мотивів при обговоренні питань, що підлягають вирішенню у вирок, виступають не тільки вид і міра покарання, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, але і етична характеристика дій підсудного, і його особистості. У структуру етичних мотивів входять думки суддів, засновані на нормах моралі, поняттях і категоріях етики. Таким чином, вмотивованість вироку — це наведення у вирок обґрунтування фактичних, правових і етичних мотивів, до яких прийшов суд у справі.

Що стосується мотивування виправдувального вироку, то «по суті суд, постановляючи виправдувальний вирок, спростовує з різних підстав обвинувачення, пред'явлене підсудному»⁴¹ Обґрунтоване заперечування обвинувачення можливе при всебічній, повній і об'єктивній аргументації висновків суду.

Таким чином, у вирок повинно бути мотивоване рішення суду про визнання підсудного винним або про його виправдання, про визнання якоїсь частини обвинувачення необґрунтованою, про зміну обвинувачення, про обрання певної міри покарання в необхідних випадках і ряд інших рішень, що складають сутність вироку.

Ця вимога позитивно позначається не тільки на формі і змісті вироку, але і на всій діяльності суду першої інстанції по розгляду і вирішенню кримінальних справ. Обов'язок суду мотивувати викладені у вирок висновки доказами, фактами вимагає більш всебічного та глибокого дослідження всіх обставин справи, об'єктивної оцінки встановлених фактів. Крім того, мотивований вирок,

⁴¹ Кобликов А.С. Судебный приговор.-М., 1966. –С.46.

особливо у складних і спірних справах, має більшу переконливість у порівнянні з вироком, що містить лише кінцеві висновки суду.

Чинне законодавство приділяє значну увагу дотриманню вимоги мотивувати кожен вирок і навіть відносить деякі випадки постановлення невмотивованих вироків до підстав скасування або зміни вироку. Так, відповідно до ст. 369 КПК вирок визнається таким, що не відповідає фактичним обставинам справи, коли при наявності суперечливих доказів, які мають істотне значення для висновків суду, у вирок не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші.

З недоліками в мотивуванні вироку пов'язані в значній мірі і дві інші підстави для визнання вироку таким, що не відповідає фактичним обставинам справи, а саме: якщо висновки суду не підтверджуються доказами, розглянутими в судовому засіданні, і якщо висновки суду, викладені у вирок, містять істотні суперечності, що вплинули або могли вплинути на правильність вироку.

Мотивування вироку тісно пов'язане з його обґрунтованістю, оскільки об'єктивно і повно мотивований вирок містить докази своєї правильності. В той же час спроба обґрунтувати помилкові висновки робить сумнівним і їх мотивування, якщо, звичайно, воно наводиться неупереджено. Відсутність мотивування може поставити під сумнів обґрунтованість вироку по суті, а нерідко свідчить і про його неправильність.

Відповідно до закону мотивованим повинен бути кожен вирок суду, як обвинувальний, так і виправдувальний. Ця вимога розповсюджується на всі без винятку вирок, незалежно від тяжкості обвинувачення, об'єму справи, характеру викладених у вирок висновків і рішень. Індивідуальні особливості конкретної справи відбиваються лише в об'ємі й характері мотивування вироку.

Особливе значення вироку встановлює підвищені вимоги не тільки до його змісту, але також і до форми, стилю

викладу, іншими словами — до культури цього найважливішого процесуального документу.

У п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України N 5 від 29.06.1990 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» із змінами, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України N3 від 04.06.93 і N12 від 03.12.1997, підкреслено таке: «Звернути увагу судів на те, що вирок, постановлений ім'ям України, є найважливішим актом правосуддя і до його постановлення належить підходити з винятковою відповідальністю, суворо дотримуючись вимог статей 321-339 КПК.

Враховуючи те, що поспішно, непослідовно, неохайно написаний вирок може викликати сумніви в його законності, обґрунтованості і справедливості, судді повинні постійно удосконалювати стиль написання вироку, який повинен бути викладений офіційно-діловою мовою, юридично грамотно, з коротким, точним і ясним описом обставин справи, результатів дослідження доказів і висновків суду».⁴²

Таким чином Пленум підкреслив, що вирок повинен бути бездоганний і за формою. Непереконливий, поспішно складений, неохайний вирок може стати причиною появи неясності в процесі його виконання і, безумовно, не має необхідної виховної та попереджувальної дії.

Розглянемо ці вимоги до мови і стилю вироку докладніше.

Вирок, як і будь-який офіційний документ, так само, як і інші процесуальні документи, повинен бути викладений офіційно-діловим стилем. Цьому стилю властивий ряд мовних особливостей, головними з яких є ясність і точність. Але однієї

⁴² Постановления Пленума Верховного Суда Украины по уголовным делам. -К., 2005. - ЮринкомИнтер. - С.63-73

цієї характеристики стилю недостатньо, оскільки ясність, наприклад, повинна бути властива будь-якому правильному мовленню. Для офіційно-ділового стилю характерне також специфічне використання мовних засобів: їх одноманітне вживання, наявність (велика кількість) спеціальних термінів (у даному випадку юридичних), стандартні звороти (кліше або штампи) тощо.

Суддя повинен виробляти в собі вміння юридично грамотно, стисло і ясно викласти у вирокі встановлені судом обставини справи, аналізовані докази, висновки і рішення суду.

1) Ясність і точність при викладі вироку мають особливе значення. Недопустимою є двозначність виразів. Задля точності доводиться іноді поступатися стислістю викладу і навіть миритися з деякими погрішностями стилю, наприклад, неодноразово повторювати прізвиська, назви і таке інше, щоб не можна було тлумачити текст всупереч його справжньому змісту. Але при цьому не слід уточнювати очевидне («ударяв долонею **руки**») і тим більше вживати «уточнення», що не мають сенсу («ударив в **область** голови»). Незграбно виглядають і лише ускладнюють сприйняття численні уточнення тексту, що зустрічаються у викладених свідченнях: «Він, Белов, ..», «його, Белова...» і т.д.

Ясність і точність викладу досягається використанням спеціальних термінів, юридичних і неюридичних. Важлива умова полягає в тому, щоб зміст і використання терміну повністю відповідали тим нормам, які регламентують використання терміну в тій або іншій сфері. Скажімо, термін «алібі» замінює в тексті поняття «обставина, що виключає перебування звинуваченого в місці злочину у момент його скоєння» і точно його визначає.

До використання спеціальних (неюридичних) термінів треба підходити продумано і користуватися

ними лише тоді, коли без них не можна обійтися. Це ж стосується і слів іншомовного походження (окрім тих, які стали загальноновживаними).

Точність тексту додають стандартні звороти (кліше). Наприклад, зворот «вчинив постріл» відповідає розмовному «вистрілив», але для юриста очевидна смислова різниця між ними: «вчинив постріл» підкреслює умисний характер цієї дії, тоді як «вистрілив» допускає і необережність («необережно натиснувши на спусковий гачок, вистрілив з рушниці»).

Стандартні звороти не завжди правильно вживаються і тоді це призводить до зворотного результату — неточності. Так, зворот «зі свідчень убачається» іноді використовують в значенні «наявний в свідченнях», а це не правильно. У реченнях з цим зворотом повинно повідомлятися не те, що безпосередньо засвідчила допитана особа, а те, що витікає з її свідчень як логічно очевидний висновок. Тому неправильно є фраза: «Зі свідчень Смирнова убачається, що він сплатив за вечерю 50 крб.». Смирнов прямо назвав цю суму. Даний зворот слід було б вжити, якщо необхідно підкреслити, що у Смирнова були гроші, і він витрачав їх на розваги.

Широке вживання у виroku стандартних зворотів цілком виправдане. Але іноді судді, покладаючись на такі формулювання, не замислюються про їх стилістичну якість. З цієї причини «кочують» з виroku у вирок потворні звороти: «привів себе в нетверезий стан» (замість «випив» або, на крайній випадок, «спожив спиртні напої»), «освіту в об'ємі восьми класів», «допустив хуліганські дії» (дієслово «допустити» зовсім не є синонімом дієслова «скоїв») і таке інше.

2) Стислість викладу досягається, з одного боку, відображенням у тексті лише необхідної для розгляду справи інформації, а з іншого — економним використанням мовних засобів.

Поширеним недоліком вироків є наведення тих, що не мають значення для справи, подробиць. Найчастіше це стається у зв'язку зі слабкою професійною підготовкою суддів, їх невмінням виділити з маси відомостей і фактів лише необхідні, істотні обставини, які і треба відобразити у вирокі. Іншою об'єктивною причиною є звичайна завантаженість суддів, що залишає мінімум часу для ретельного відпрацювання судових документів. Але як би там не було, зайві відомості у вирокі ускладнюють його усвідомлення, не додаючи переконливості, і нерідко знижують виховне значення вирокі.

У разі скоєння злочину в нетверезому стані нерідко детально указують, з ким і що випивав підсудний, хоча для вирокі достатньо самого факту вживання спиртного і вчинення потім в нетверезому стані злочинів (решта подробиць — для протоколу судового засідання). У справах про статеві злочини іноді наводять різні натуралістичні подробиці і т.п.

Серед суддів існує думка, що громіздкість вироків обумовлюється необхідністю включення в них великої кількості мотивувань різних рішень суду. Їх дійсно багато і, ймовірно, слід було б обговорити, чи у всіх розглянутих вище випадках вони необхідні. Проте, як показує аналіз тексту багатьох вироків, часто це пояснюється невмінням стисло описати дії підсудних, викласти докази або навести ті ж мотивування. Та і просто великою кількістю слів, громіздкістю самих фраз.

Ось один з таких прикладів, узятий з вирокі:

«Іванов в п'яному стані і без квитка намагався пройти в зал для глядачів, але у зв'язку з тим, що Іванов знаходився в п'яному стані і не пред'явив квитка, контролер Кузнецова, яка стояла біля дверей, не дозволила йому пройти в зал для глядачів» (це стало приводом для вчинення Івановим хуліганських дій)". У наведеному прикладі повторюються: прізвище «Іванов», те, що він знаходився в п'яному стані і не пред'явив квитка, а також те, що він намагався пройти в зал для глядачів. Маємо, нарешті, непотрібне уточнення, що контролер стояла біля дверей залу для глядачів (адже, це звичайне її місце). Якщо

виключити з речення все зайве, воно стане удвічі коротшим: «Іванов намагався пройти в зал для глядачів, але контролер Кузнецова не пропустила його, оскільки він був п'яний і не пред'явив квитка». Це вже цілком «нормальне» речення, хоча за необхідності його можна ще скоротити. Раз контролер не пропустила когось в зал для глядачів, це означає, що ця особа намагалася пройти в зал, одне обов'язково припускає наявність іншого. Отже, можна написати: «Контролер Кузнецова не пропустила в зал для глядачів Іванова, оскільки він був п'яний і не пред'явив квитка». Смисловий зміст первинного речення тут повністю збережений.

Цей приклад показує, як можна добитися лаконізму, ретельно працюючи над текстом.

Стислість викладу досягається різними мовними прийомами. Один з них — уживання складних речень. Вони дозволяють не тільки викласти факти, але і вказати на їх взаємозв'язок в межах одного речення. Проте, якщо користуватися цим прийомом невміло, текст робиться важким для розуміння. Одна з найпоширеніших помилок — обтяження складного речення додатковими за допомогою частого повторення сполучників «який» або «що».

Наведемо приклад: «Іванов пояснив, що горілку він пив тому, що це запропонував йому Ковалів, що поїхав після випивки за розпорядженням Кузнецова, що на проспекті уникнути наїзду не зумів і зрозумів, що збив пішохода і що зробив наїзд унаслідок того, що був за кермом п'яний, а не зупинився на місці тому, що злякався...».

В даному випадку очевидне прагнення викласти свідчення підсудного максимально стисло. Крім того, використанням такої граматичної форми деякі судді підкреслюють, що все викладене — це свідчення однієї і тієї ж особи. Але наведене речення не витримує ніякої критики. Його слід було б розбити мінімум на три речення. Наприклад:

«Іванов пояснив, що горілку він пив за пропозицією Кузнецова, а потім за його розпорядженням поїхав на автомобілі. На проспекті він не зумів уникнути наїзду на пішохода унас-

лідок того, що був п'яний. Машину не зупинив після наїзду тому, що злякався». У такій формі запис легко читається. Зрозуміло, що це свідчення однієї людини. Текст став навіть дещо коротшим.

Економніше виразити думку допомагають дієприкметникові та дієприслівникові звороти, характерні для юридичних документів, у тому числі і для вироку.

Дієприкметникові звороти замінюють додаткові підрядні речення і дозволяють уникнути надмірного повторення союзного слова «який».

Дієприслівникові звороти коротші і динамічніші, ніж аналогічні їм значеннєві форми обставинних підрядних речень.

Проте, якщо вживати дієприслівникові звороти не в міру, по два-три в одному реченні, вони також обтяжують текст, ускладнюють його розуміння. До того ж, не завжди судді правильно користуються дієприслівниковими зворотами, про що свідчать такі приклади: «Прийнявши людину, що підійшла, за сторожа магазину, крадіжка Івановим не була закінчена» (виходить, що обманувся не Іванов, а сама крадіжка); «Не доїжджаючи до м. Запоріжжя, у автомобіля відмовили гальма» (неначе гальма самостійно їхали до м. Запоріжжя).

Щоб не робити подібних помилок, треба твердо пам'ятати, що дієприслівник (прийнявши, доїжджаючи і т. д.) означає додаткову дію особи (предмета), що є в реченні підметом, і повинно, як і присудок, співвідноситися з ним.

3) Можна відзначити й інші мовні та стилістичні особливості вироку.

Вирок повинен бути написаний у третій особі. Так само викладаються і свідчення допитаних у суді осіб. **Як правило, значення для справи мають тільки повідомлені**

допитаними у суді особами факти. І в тих небагатьох випадках, коли форма сказаного має самостійне значення, все ж таки краще передати це у вирокі своїми словами. Вживання у вирокі прямої мови додає викладу небажаного емоційного забарвлення і може створити враження про необ'єктивність суду.

Неприпустимо вживати слова з суфіксами, що додають їм емоційне забарвлення і що підкреслюють суб'єктивну оцінку того, хто складає вирок (наприклад: «п'янка», «дівча» і т. п.), а також жаргонні та вульгарні вирази.

Для стилю вирокі характерне часте вживання віддієслівних іменників («здійснення», «перебування», «спричинення», «знаходження» і т. д.). Це природно, оскільки такими іменниками часто користується законодавець, формулюючи диспозиції статей КК і КПК. Проте слід враховувати, що зловживання віддієслівними іменниками додадуть тексту не тільки офіційного, але і казенного характеру. Тому там, де можна, треба замінювати їх іншими граматичними формами.

Потрібно уникати близького сусідства в одному або в сусідніх реченнях однокорінних слів («Ковалів приготував лом для злому замка складу і мішок для складання викраденого»).

Для стилю вирокі характерне також надання переваги прямому порядку слів в реченнях, коли підмет передуює присудку, означення — означуваному слову, додаток слідує за словом, що керує ним, обставини стоять по можливості ближче до того слова, з яким вони співвіднесені за змістом. Не можна часто вживати дієслова в пасивній формі, бо це також надає викладу казенного і дещо архаїчного відтінку.

Постановлення вирокі — це творчий процес, що вимагає значної праці та зосередженості. Різноманіття досліджуваних життєвих ситуацій,

індивідуальні особливості підсудних і інших учасників процесу надають кожній справі свої особливих рис, що виключають можливість шаблонного рішення.

Вирок постановляється у складній обстановці нарадчої кімнати, коли у справі необхідно ухвалювати невідкладні рішення, і в той же час на діяльність судді накладає відбиток відповідальність за долю людей. За таких умов тільки знання закону, ретельна досудова підготовка судді і постійна робота над підвищенням рівня професійної майстерності дозволять суддям постановляти вирoki правильні по суті і досконалі за формою.

2 Підстави постановлення судом виправдувального вироку

Питання, що підлягають розв'язанню при визначенні судом виду вироку— обвинувального або виправдувального (ст.324 КПК України).

Правильність вирішення питання про наявність або відсутність вини підсудного визначає весь подальший хід успішного постановлення законного та обґрунтованого вироку. До питань, які суд повинен вирішити при постановленні вироку, в першу чергу відносяться ті, що встановлюють вину підсудного або її відсутність:

- 1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний;
- 2) чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений;
- 3) чи винен підсудний у вчиненні цього злочину;

Позитивна або негативна відповідь на ці питання і визначає висновок суду про винність або невинність підсудного. Вирішенням цих питань суд приходиться до висновку: визнати підсудного винним і постановити обвинувальний

вирок або, визнавши його невинним, – виправдувальний вирок. Інакше кажучи, характер розв’язання вказаних питань визначає і вид вироку – обвинувальний або виправдувальний.

Важливість ретельного обговорення кожного з перерахованих питань визначається і тим, що позитивна відповідь на одне з перших трьох питань ще не передбачає постановлення судом обвинувального вироку, оскільки необхідною умовою для цього є позитивна відповідь на всі три питання. Для виголошення ж виправдувального вироку достатньо негативної відповіді хоч би на одне з цих питань. Так, при позитивній відповіді на питання, чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний, судді можуть дати негативну відповідь на питання про наявність складу злочину і, отже, виправдати підсудного.

Таким чином, для проголошення обвинувального вироку потрібна повна доведеність вини підсудного, що означає:

1) наявність діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний;

2) наявність в цьому діянні складу злочину, передбаченого конкретною статтею Особливої частини Кримінального кодексу;

3) безперечна доказаність скоєння даного діяння підсудним;

4) вина підсудного.

Якщо суд приходить до висновку, що діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний, не мало місця, обговорення подальших трьох питань припиняється і стає зрозумілим постановлення саме виправдувального вироку за невстановленістю події злочину.

Якщо суд приходить до висновку, що діяння, вчинене підсудним, не містить складу злочину, відпадає необхідність обговорення подальших двох питань, а суд постановляє виправдувальний вирок за відсутністю в діянні підсудного складу злочину.

Обговоривши питання про те, чи вчиняв діяння саме підсудний, суд при заперечній відповіді починає складати виправдувальний вирок за недоведеністю участі підсудного

у вчиненні злочину.

Якщо суд прийде до висновку про відсутність у діях підсудного наміру або необережності, або, якщо встановлені обставини, що усувають кримінальну відповідальність (крайня необхідність, необхідна оборона), суд виносить виправдувальний вирок за відсутністю складу злочину.

Таким чином, виголошення виправдувального вироку за відсутністю складу злочину може мати місце у двох випадках: 1) відсутність складу злочину в самому діянні, з об'єктивного боку і 2) відсутність складу злочину, зважаючи на відсутність суб'єктивної провини в діях підсудного.

Послідовність вирішення кожного з питань, що стосуються винності або невинності підсудного, створює повну можливість визначити точну підставу виправдання і зосередити всю увагу тільки на ній.

Після вирішення вказаної першої групи питань і ухвалення рішення про виголошення виправдувального вироку суд, не обговорюючи 4, 5, 6 питання ст. 324 КПК України, починає обговорювати решту питань, що підлягають розгляду при постановленні виправдувального вироку: про долю речових доказів і про те, на кого і в якому розмірі повинні бути покладені судові витрати.

Що стосується питання задоволення цивільного позову (п. 7 ст. 324 КПК України), то його вирішення залежить від підстави виправдання.

При цьому слід керуватись ч. 2, 3 ст. 328 КПК України:

«При виправданні підсудного через недоведення його участі у вчиненні злочину або при відсутності події злочину суд відмовляє в цивільному позові.

При виправданні підсудного за відсутністю в його діях складу злочину суд залишає позов без розгляду.»

Згідно зі ст. 342 КПК України при виправданні підсудного суд, якщо підсудний знаходиться під вартою, негайно звільняє його з-під варти в залі судового засідання.

Що стосується питання про порядок обговорення і голосування в нарадчій кімнаті при постановленні вироку, хотілося б звернути увагу на таку обставину, що має досить важливе значення для визначення конкретного виду вироку.

В ст. 325 КПК України вказано:

«Перед тим, як постановити вирок, відбувається нарада суддів під керівництвом головуючого.

Головуючий ставить на вирішення суду питання, зазначені в статті 324 цього Кодексу. При цьому він повинен ставити кожне питання в такій формі, щоб на нього можна було дати тільки позитивну або негативну відповідь.

При вирішенні кожного окремого питання ніхто з суддів не має права утримуватися від голосування. Головуючий голосує останнім. Всі питання вирішуються простою більшістю голосів».

Але в першу чергу судді дають відповідь на перше питання ст. 324 КПК— чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний.

Якщо один з суддів дав негативну відповідь на це питання і залишився в меншості, це означає він висловився за виправдання підсудного.

Отже, залишаючись в меншості, суддя вже має свою особливу думку про необхідність виправдати підсудного за **невстановленням події злочину**.

На нашу думку, у такому разі не можна **зобов'язувати** його брати участь в обговоренні наступних питань винності або невинності підсудного. Звичайно, він має право переглянути свою точку зору і знов включитися в обговорення решти питань, але ніяким чином не може бути зобов'язаний це робити. Покладати на нього такий обов'язок означає якоюсь мірою примушувати переглянути свою точку зору, чого закон не допускає.

Крім того, таке зобов'язання носило б формальний характер, оскільки при обговоренні подальших питань йому довелося б повторювати, що у справі не встановлена подія злочину, але не сперечатися, скажімо, про наявність або відсутність конкретного складу злочину, про участь підсудного у вчиненні злочину, про призначення і міру покарання тощо.

В той же час закон (ч.3 ст. 325 КПК) вказує, що ніхто зі суддів не має права утриматися від голосування і в тому випадку, коли він при голосуванні з попереднього питання залишився в меншості.⁴³

Підстави постановлення виправдувального вироку.

Проблема правильного вирішення питання про винність або невинність є центральною проблемою в кримінальному судочинстві, в здійсненні правосуддя у кримінальних справах.

Перше завдання полягає у правильному і точному розв'язанні питання винності або невинності. Точність і правильність встановлення і затвердження у вирокі винності підсудного (обвинувальний вирок) або невинності (виправдувальний вирок) є найважливішими умовами законності і обґрунтованості вироку.

Обвинувальний вирок означає категоричне затвердження судом винності підсудного, виправдувальний — таке ж затвердження його невинності. Інший підхід ставить під сумнів здійснення принципу об'єктивної істини в кримінальному процесі, абсолютної істини в судовому вирокі.

Згідно ч.2 ст. 327 КПК України обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише за умови, якщо в ході судового розгляду винність підсудного у скоєнні злочину доведена.

Частина 4 статті 327 КПК України вказує, що виправдувальний вирок постановляється у випадках:

- 1) коли не встановлено події злочину,*
 - 2) коли в діянні підсудного немає складу злочину,*
 - 3) коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину.*
- Тільки за наявності однієї з цих трьох підстав суд виносить виправдувальний вирок.*

Виправдовуючи підсудного за першою підставою, суд констатує відсутність події злочину, що становить предмет

⁴³ Уголовно-процессуальный Кодекс Украины. Научно-практический комментарий/Под общей редакцией В.Т.Маляренко, Ю.П.Алехина.-Х.: ООО «Одиссей»,2005.-С.687

даної кримінальної справи. Це означає, що діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний, не мало місця, взагалі не відбулося.

Друга підстава виправдання означає, що дії підсудного не можуть розглядатися як злочин, вони не передбачені як злочин кримінальним законом, в діянні підсудного немає складу злочину.

Виправдувальний вирок за третьою підставою постановляється у випадках, коли, хоча злочинне діяння мало місце, але немає доказів винності підсудного, не доведено, що злочин скоїв підсудний.

Виправдання з будь-якої із цих підстав тягне однакові наслідки: констатацію невинності підсудного і повну його реабілітацію. Юридична сила всіх підстав однакова: у всіх трьох випадках виправдання суд відкидає обвинувачення, визнає підсудного невинним.

Чим викликано встановлення різних підстав виправдувального вироку?

По-перше, найважливішою вимогою щодо законності та обґрунтованості вироку.

Відсутність у вироку конкретної підстави виправдання означає невідповідність вироку закону. Частина 4 ст. 334 КПК України вимагає точної вказівки у вироках мотивів виправдання.

Таким чином, невстановлення підстави виправдання є, по-перше, порушенням кримінально-процесуального закону. По-друге, ненаведення судом точних мотивів виправдання викликає сумнів у правильності вироку.

Визначення точної підстави виправдувального вироку має також значення для правильного вирішення у справі цивільного позову, на що нами вказувалось раніше.

Особливого значення набуває точна вказівка у вироку підстави виправдання для подальшого проведення заходів з розкриття даного злочину і викривання дійсного злочинця.

Так, якщо виправдувальний вирок постановлено в зв'язку

з тим, що не встановлена подія злочину або у діянні підсудного немає складу злочину, суд у вирокі констатує, що злочин не тільки не вчинено підсудним, але й взагалі він не мав місця, або у діянні підсудного немає складу злочину.

З таких підстав законного і обґрунтованого виправдання всі дії органів досудового слідства у даній справі виключаються.

Висновки суду про недоведеність участі підсудного у скоєнні злочину не завжди означає, що злочин не розкритий, що злочинець не викритий.

Нерідко при розгляді справ, у яких до кримінальної відповідальності притягуються двоє і більше підсудних, суд, постановляючи обвинувальний вирок щодо одних підсудних, одночасно виправдовує інших притягнутих до кримінальної відповідальності за той же злочин. У такому разі злочин розкритий, винні особи викриті і засуджені, хоча відносно деяких притягнутих до кримінальної відповідальності обвинувачення виявилось не доведеним.

Але постановлення виправдувального вироку з таких підстав у багатьох випадках означає, що злочин не розкритий і злочинець не викритий і органи досудового слідства повинні вжити передбачених заходів для встановлення злочинця і розкриття злочину.

Саме для цих випадків виправдання ч. 5 ст. 327 КПК України встановлює, що:

«Якщо при постановленні виправдувального вироку за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину особа, яка вчинила цей злочин, залишається не виявленою, суд після набрання вирокі законної сили виносить ухвалу про направлення справи прокурору для вжиття заходів до встановлення особи, винної у вчиненні цього злочину.»

Отже, точний виклад у вирокі підстави виправдання має важливе значення:

- 1) для визнання вироку законним і обґрунтованим;

- 2) для забезпечення вимоги закону про мотивування вироку;
- 3) для вирішення долі цивільного позову;
- 4) для вживання необхідних заходів до розкриття злочину, коли суд прийшов до висновку, що воно було вчинене, і до викриття винного.

Суддям окрім знання вимог ч.4 ст. 327 КПК України, окрім необхідності глибокого практичного вивчення кожної з трьох підстав постановлення виправдувального вироку необхідно звернути увагу на роз'яснення Пленуму Верховного Суду України з цього питання.

1. У п.21 постанови Пленуму Верховного Суду України №5 від 29.06.90 року із змінами, внесеними постановами Пленуму Верховного Суду України №3 від 04.06.93 та №12 від 03.12.97 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» зазначено, що:

Судам слід мати на увазі, що відповідно до ч.4 ст.327 КПК України виправдувальний вирок постановляється:

– за відсутністю події злочину, коли судовим розглядом справи встановлено, що діяння, у вчиненні якого обвинувачувався підсудний, взагалі не мало місця або відсутній причинний зв'язок між діянням підсудного і шкідливими наслідками, настанням яких обумовлюється злочинність діяння, зокрема, коли шкідливі наслідки настали внаслідок дій особи, якій заподіяно шкоду, або в результаті дії сил природи тощо;

– за відсутністю в діянні підсудного складу злочину, коли встановлено, що діяння, яке ставилось у вину підсудному,

ним вчинено, але кримінальним законом воно не визнається злочинним, зокрема, якщо воно лише формально містить ознаки злочину, але через малозначність не являє суспільної небезпеки; відсутні інші умови, за яких діяння визнається злочинним (повторність діяння, попереднє притягнення до адміністративної відповідальності тощо); діяння вчинено у стані необхідної оборони чи крайньої необхідності; мала місце добровільна відмова від вчинення злочину, а фактично вчинене не містить складу іншого злочину; підсудний не є суб'єктом злочину через відсутність спеціальних ознак, встановлених для суб'єкта даного складу злочину; підсудний не досяг віку, з якого він може нести кримінальну відповідальність;

– за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину, коли факт суспільно небезпечного діяння встановлено, але досліджені судом докази виключають або не підтверджують вчинення його підсудним.⁴⁴

2. Коли відсутні докази, які підтверджують пред'явлене підсудному обвинувачення і вичерпані всі можливості для отримання додаткових доказів (абзац 3 п.1 постанови Пленуму Верховного Суду №1 від 1 квітня 1994 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини»; абзац 2 п.2 постанови Пленуму Верховного Суду №4 від 27 березня 1992 року «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини» ; п.23 Ухвали Пленуму Верховного Суду України №5 від 29.06.1990 року «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і ухвали вироку»).

3. Ухвалюючи рішення про перекваліфікацію дій винного з ч.2, ч.3 або ч.4 на ч.1 ст. 117 КК України за відсутності у справі скарги потерпілої, якщо це питання виникне в нарадчій кімнаті, суд повинен відновити судове слідство і повинен з'ясувати у потерпілої або її законного представника, чи вимагають вони притягнення підсудного до кримінальної

⁴⁴ Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах 1973-2002 р.р., Харків., «Одіссей», 2003.-С.349-359.

відповідальності за зґвалтування. Якщо від вказаних осіб не поступить заява (усна або письмова), суд постановляє виправдувальний вирок. (абзац 3 п.21 ухвали Пленуму Верховного Суду №4 від 27 березня 1992 року «Про судову практику у справах про зґвалтування і інші статеві злочини»).

Розділ 2.1.

Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли не встановлено події злочину

Кримінально-процесуальний Кодекс України в ст. 64, 23, 433 перераховує всі обставини, що підлягають доказуванню та встановленню у кримінальній справі при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду.

Стаття 64. Обставини, що підлягають доказуванню в кримінальній справі

При провадженні досудового слідства, дізнання і розгляді кримінальної справи в суді підлягають доказуванню:

1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;

3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;

4) характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

Стаття 23. Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину

При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину.

Стаття 433. Обставини, що підлягають встановленню в справах про злочини неповнолітніх

При провадженні досудового слідства та розгляді в суді справи про злочини неповнолітнього, крім обставин, зазначених у статті 64 цього Кодексу, необхідно також з'ясувати:

- 1) вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);
- 2) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього.

При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

3) характеристику особи неповнолітнього;

4) умови життя та виховання неповнолітнього;

5) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;

6) наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

Для встановлення зазначених обставин мають бути допитані як свідки батьки неповнолітнього та інші особи, які можуть дати потрібні відомості, а також витребувані необхідні документи і проведені інші слідчі та судові дії.

У необхідних випадках для встановлення стану загального

розвитку неповнолітнього, рівня його розумової відсталості та з'ясування питання, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними, повинна бути проведена експертиза спеціалістами в галузі дитячої та юнацької психології (психолог, педагог) або зазначені питання можуть бути поставлені на вирішення експерта-психіатра. Всі ці обставини підлягають доказуванню та встановленню як на досудовому слідстві, так і в суді.

У переліку цих обставин на першому місці стоїть встановлення події злочину.

Встановлення події злочину стоїть на першому місці і в переліку питань, що підлягають вирішенню судом в нарадчій кімнаті при постановленні вироку.

Суд повинен спочатку вирішити питання, чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний, і при негативній відповіді на нього не обговорює решти всіх питань, перерахованих в законі, а ухвалює виправдувальний вирок, при позитивній же відповіді починає обговорення решти питань.

Закон вказує, що виправдувальний вирок постановляється у випадку, якщо не встановлена подія злочину, а це означає як доказану відсутність події злочину, так і недоведену подію злочину. Отже, обидва ці випадки рівнозначні і постановлення по ним виправдувального вироку буде правильним. За відсутністю події злочину кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю згідно з вимогами п.1, ч.1 ст. 6 КПК України.

Закриття справи у цьому випадку, як і постановлення судом виправдувального вироку, констатує невинність підсудного. І хоча законодавець замість слів “не встановлення події” застосовує слова “відсутність події злочину”, ці поняття рівнозначні, і слідчий при невстановленні події злочину повинен закрити кримінальну справу за пунктом 1 ч. 1 ст. 6 КПК України, тобто за відсутністю події злочину.

Під не встановленням події злочину як підставою виправдання, на нашу думку, слід розуміти відсутність, не існування самої події злочину, що становить предмет даної справи, взагалі, відсутність події, про яку йдеться в даній справі.

Наприклад, коли у справі про вбивство встановлюється, що особа, яка за припущенням була убитою, виявилася живою, це означає, що подія взагалі не мала місця. Коли ж усі обставини справи свідчать, що смерть є не результатом вбивства, а наслідком серцевого нападу, факт смерті, тобто подія взагалі, є, але немає події злочину. Те ж саме буває, коли встановлюється, що мало місце самогубство, бо в цьому випадку є подія, але немає події злочину.

Постановлення виправдувального вироку за не встановленням події злочину означає невинність і в кримінальному, і в адміністративному порядку. Воно виключає також будь-яку матеріальну відповідальність перед потерпілим.

Приклад 1: Вироком Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 27.10.2005 р. Г. виправдана за ст. 126 ч. 1 КК України за відсутністю події злочину.

Згідно з вироком суду Г. обвинувачувалася потерпілим Р. в тому, , що 09. 12. 2004 вона заподіяла побой Р. і її дії були кваліфіковані по ст. 126 КК України.

Як вказав суд у вироку, доводи Р. не знайшли свого підтвердження в судовому засіданні з таких підстав.

Вироком суду встановлено відсутність події злочину. Мотивуючи своє рішення, суд вказав, що в ході судового слідства встановлено, що Г. є інвалідом 2 групи, страждає захворюваннями серця, задишкою і у зв'язку з цим не може швидко пересуватися, значно нижча за зростом ніж Р., а тому доводи Р. про активні дії по відношенню до нього Г., у тому числі і нанесення нею ударів,

викликають сумнів.

16.01.2006 р. колегія суддів палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області розглянула апеляцію Р. і вирок залишила в силі, вказавши, що вирок районного суду ухвалений законно і обґрунтовано.⁴⁵

Приклад 2. *Вироком Великобурлукського районного суду від 17 лютого 1998 року П. виправдана за відсутністю події злочину.*

П. обвинувачувалася в тому, що 10 січня 1998 року приблизно об 11 годині, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, прийшовши в гості до знайомої К., яка проживає в селі К., скориставшись тим, що в будинку нікого не було, таємно викрала годинник, що належав синові К.

Вироком суду встановлено відсутність події злочину. Мотивуючи своє рішення, суд вказав, що в ході судового слідства було встановлено, що годинник з будинку К. не викрадався. Свідок К. підтвердив суду, що знайшов годинник на підлозі під стільцями.⁴⁶

⁴⁵ Архів Апеляційного суду Запорізької області. Справа 11-1815-2006

⁴⁶ Брынцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков 2001.-С.170-171.

Розділ 2.2.

Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли в діянні підсудного немає складу злочину.

Другою підставою для постановлення виправдувального вироку є відсутність в діянні підсудного складу злочину. Тому точне визначення поняття “склад злочину” має величезне не тільки наукове, але і практичне значення. Правильне розуміння цієї проблеми створює міцну теоретичну базу для зміцнення законності, для наряду всієї діяльності судів, прокуратури, органів досудового слідства на суворе виконання кримінального і кримінально-процесуального закону.

Без правильного, науково обґрунтованого розуміння загальних основ проблеми складу злочину неможливе безпомилкове здійснення правосуддя у кримінальних справах.

При постановленні вироку суд повинен неухильно виходити з вимоги ст.2 КК України про те, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом.

Особа вважається невинною у скоєнні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Стаття 11 КК України зазначає, що:

1. Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

2. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

У цій чіткій вимозі закону виражена суть поняття складу злочину: сукупність ознак, що характеризують певне суспільно небезпечне діяння як злочин.

Конкретні склади злочинів передбачені Кримінальним кодексом. Ніяке розширення цих складів, застосування їх за аналогією закону не допускаються.

Точне визначення кримінальним законом поняття злочину створює ситуацію, в якій суд визнає вчинене підсудним злочином, оскільки в його діях є передбачена законом суспільна небезпека.

Суд може постановити обвинувальний вирок тільки тоді, коли в діях підсудного вироком встановлений передбачений кримінальним законом склад злочину.

В інших випадках, коли в діях підсудного немає всіх необхідних елементів складу того або іншого злочину за об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом і суб'єктивною стороною, суд зобов'язаний постановити виправдувальний вирок.

Правильне постановлення виправдувального вироку, зважаючи на відсутність складу злочину, обумовлене правильним тлумаченням цього поняття, ознак, що характеризують конкретні склади злочинів.

При неправильному його розумінні неминучими є судові помилки під час постановлення вироку.

Виправдання з цієї підстави відбувається у таких випадках: по-перше, якщо суд встановив, що особа не досягла віку кримінальної відповідальності, тобто не є суб'єктом злочину; по-друге, коли злочин вчинений не підсудним, а іншою особою; по-третє, якщо в судовому засіданні встановлені підстави, що виключають злочинність діяння.

У літературі розрізняють три групи підстав, що виключають злочинність діяння.⁴⁷

Перша група об'єднує вчинки, що відрізняються властивим злочину ступенем небезпеки, які з тих чи інших причин не передбачені кримінальним законом. У таких випадках суд зіштовхується з проблемами в кримінальному законі. Отже, у мотивувальній частині вироку суд указує, що діяння хоч і характеризується необхідним для злочину змістом, але не є таким, оскільки не закріплене в кримінальному законі.

Друга група охоплює діяння, які формально містять ознаки певного складу злочину, але за своїм змістом позбавлені суспільної небезпеки. Це вчинки, що підпадають під ч.2 ст. 11 КК України, які формально містять ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом, але унаслідок малозначності не є злочином. Визначення судом малозначності залежить від того, ознаки якого складу злочину формально містить вчинена особою дія або бездіяльність. Питання про малозначність діяння завжди питання факту, для встановлення якого необхідний аналіз у вироку конкретних обставин справи. Причому суд в мотивуванні повинен обов'язково пояснити, що встановлена дія або бездіяльність підсудного або взагалі не заподіяли і за своїм характером та змістом вини не могли заподіяти шкоди, або заподіяли чи могли заподіяти лише вкрай незначну шкоду. У вироку суд повинен встановити, що особа не тільки об'єктивно заподіяла незначну шкоду,

⁴⁷ Баулин Ю.В. Основания, исключающие преступность деяния.-К..1989.-С.7.

але і суб'єктивно мала намір заподіяти саме таку, а не більшу шкоду. При розбіжності між фактично заподіяною незначною шкодою і суб'єктивними намірами підсудного відповідальність повинна визначатися відповідно до спрямованості наміру.

Законодавству і судовій практиці відомі підстави, що виключають суспільну небезпеку і протиправність діяння. Вони складають **третю групу діянь**, що зовні нагадують злочин, але є за своєю природою суспільно корисними і правомірними. **Чинне законодавство відносить до них необхідну оборону, крайню необхідність, добровільну відмову від скоєння злочину і затримання злочинця.** Виправдовуючи підсудного з цієї підстави, суд дає іншу, ніж при відданні під суд, юридичну оцінку діянню, вважаючи, що воно не злочинне. У мотивуванні указується, які з передбачених у законі елементів складу злочину не властиві діянню, і чому оспорюється його правова природа.

Розглядаючи кримінальні справи, Верховний Суд України систематично звертає увагу судів на правильне і єдине розуміння встановлених кримінальним законом конкретних складів злочину і вимагає при винесенні вироку суворо виходити із змісту диспозиції кримінального закону.

***Приклад 1.:** Олевський районний суд Житомирської області вироком від 18 травня 2004 р. виправдав Ч. У. і Ч. М. через відсутність в їх діях складу злочину, передбаченого ст. 166 КК.*

Апеляційний суд Житомирської області постановою від 13 липня 2004 р. виправдувальний вирок щодо цих осіб залишив без зміни.

У касаційному поданні прокурор Житомирської області поставив питання про скасування судових рішень щодо виправданих і направлення справи на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що суд неправильно застосував кримінальний закон, неповно дослідив і необ'єктивно

оцінив зібрані у справі докази.

Заслухавши суддю-доповідача, прокурора, який визнавав касаційне подання доказаним, перевіривши матеріали справи і обговоривши наведені в поданні докази, колегія суддів Судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно задоволенню не підлягає з таких підстав.

Згідно з диспозицією ст. 166 КК об'єктивна сторона передбаченого нею злочину полягає у злісному невиконанні батьками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною, яке спричинило тяжкі наслідки для неї. При цьому між діями (бездіяльністю) батьків і настанням тяжких наслідків для їхньої дитини повинен бути причинний зв'язок.

Органи досудового слідства і прокурор обвинувачували Ч. В. і Ч. М. у злісному невиконанні встановлених законом обов'язків по догляду за неповнолітнім сином Ч. В. В., унаслідок чого впродовж 2001 - 2002 рр. він вчинив декілька крадіжок чужого майна і останнім вироком від 19 листопада 2002 р. був засуджений на чотири роки позбавлення волі, що відповідно до пред'явлених вказаним особам обвинувачень визнано тяжкими наслідками для неповнолітнього. Проте будь-яких доказів того, що цими діями батьки безпосередньо спричинили тяжкі наслідки для сина, в матеріалах справи немає і в касаційному поданні прокурора не наведено.

Крім того, відповідно до диспозиції ст. 166 КК засудження неповнолітнього до позбавлення волі за скоєний ним злочин не є тяжким наслідком для нього. В цьому випадку воно було наслідком вчинення умисних злочинів самим Ч. В. В., а не злочинної бездіяльності його батьків. Такі висновки судів першої і апеляційної інстанцій ґрунтуються на матеріалах справи і постановлених щодо Ч. В. В. вироках.

Органи досудового слідства і прокурор не довели причинного зв'язку між злісним невиконанням Ч. В. і Ч. М. обов'язків по догляду за сином і засудженням останнього до позбавлення волі за скоєні крадіжки. Більше того, якби було встановлено, що саме вони сприяли неповнолітньому синові у вчиненні злочинів або втягнули його в злочинну діяльність, органи досудового слідства і прокурор мали б підстави для притягнення їх до кримінальної відповідальності як співучасників скоєння відповідних злочинів або за ст. 304 КК. Як убачається з матеріалів справи, такі підстави не були встановлені. Тому наведені прокурором в поданні доводи про те, що вчинення Ч. В. В. умисних злочинів і засудження його до позбавлення волі є тяжкими наслідками злісного невиконання Ч. В. і Ч. М. своїх обов'язків по догляду за сином, колегія суддів визнала безпідставними.

Твердження прокурора про те, що суд не дав належної оцінки всім зібраним в справі доказам, а окремі з них не взяв до уваги, також є необґрунтованим і не свідчить про наявність підстав для скасування виправдувального вироку щодо Ч. В. і Ч. М.

Враховуючи викладене, колегія суддів Судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України в задоволенні касаційного подання прокурора Житомирської області відмовила.⁴⁸

Приклад 2: *Снятинський районний суд Івано-Франківської області вироком від 25 липня 2002 р. засудив Д. за ч. 2 ст. 364 КК, ч. 1 ст. 212 КК на п'ять років позбавлення волі із застосуванням ст. 75 КК з позбавленням права обіймати керівні посади в сільському господарстві строком на один рік і шість місяців. В апеляційному порядку справа не переглядалася.*

⁴⁸ Вісник Верховного Суду України, N 6, 2005 г. Ухвала Колегії суддів по кримінальних справах від 15 лютого 2005 року..

Верховний Суд України 17 квітня 2003 р. цей вирок суду першої інстанції скасував і закрив справу на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КК через відсутність в діях Д. складу злочину.

Як визнав суд першої інстанції, Д., працюючи директором приватного сільськогосподарського підприємства (далі – ПСП) «Агро-Покуття», без згоди державної податкової інспекції дав розпорядження про реалізацію на переробку 31 тонни цукрового буряка, який знаходився у податковій заставі.

Кваліфікуючи дії засудженого, суд не вказав, у чому полягало ухилення від сплати податків, якими діями Д. порушив посадові обов'язки, на користь яких осіб використовував своє службове положення, кому заподіяні тяжкі наслідки.

Верховний Суд України під час розгляду справи встановив, що дії Д. не містять ознак злочину.

Унаслідок поверхневого розгляду справи судом не були спростовані пояснення Д. про те, що він здав зібраний урожай на переробку цукровому заводу через необхідність розрахуватися з працівниками ПСП. Розраховуючись з працівниками цукром, отриманим від переробки буряка, Д. погасив заборгованість з виплати заробітної плати, тобто діяв на користь підприємства.⁴⁹

Які особливості цієї підстави постановлення судом виправдувального вироку?

Виправдання з цієї підстави, перш за все, перебуває у прямому зв'язку з юридичним формулюванням обвинувачення.

Постановляючи виправдувальний вирок за відсутністю в діях підсудного складу злочину, суд визнає, що хоча дії під-

⁴⁹ Судова практика з перегляду кримінальних справ у касаційному порядку. // Вісник Верховного Суду України. 2005 рік №4(56).

судним і вчинені, але вони не можуть розглядатися як злочин, оскільки вони не передбачені законом як злочин.

Приклад 1: К. було пред'явлено обвинувачення в тому, що він 22.10.2003 року незаконно, без передбаченого законом дозволу, в житловій квартирі смт. Розівка Розівського району Запорізької області, умисно, незаконно зберігав бездимний мисливський порох «Сокіл» загальною масою 136 грам і димний мисливський порох марки «Білий ведмідь» загальною масою 165 грам, а всього зберігав вибухову речовину метальної дії загальною вагою 301 грам.

Дії К. органами досудового слідства були кваліфіковані за ч. 1 ст. 263 КК України.

Вироком Розівського районного суду від 13.08.2004 року К. був виправданий за відсутністю в його діях складу злочину.

Як встановив суд, К. з 1991 року є мисливцем, має мисливський білет і посвідчення мисливця. У належному порядку отримав дозвіл на придбання, носіння і зберігання вогнепальної зброї і мисливської рушниці. Спеціального дозволу для придбання пороху закон не передбачає.⁵⁰

На відміну від не встановлення події злочину, коли виключається і будь-яка інша відповідальність особи, при виправданні за відсутністю складу злочину можлива відповідальність цивільна, адміністративна, моральна, оскільки дії, не будучи злочинними, можуть бути неправомірними, заслуговують на осуд не як злочин, а як антигромадський, аморальний проступок, адміністративне правопорушення тощо.

Приклад 1. Вироком Золочівського районного суду від 15 березня 1999 р. Т. за ч. 1 ст. 81 КК Ук-

⁵⁰ Кримінальна справа 1-53/2004 року.. Архів Розівського районного суду Запорізької області.

райни виправданий за відсутністю в його діянні складу злочину. Цим же вироком на підставі ст. 51 КпАП з Т. стягнуто адміністративний штраф у розмірі 50 грн.

Т. обвинувачувався в тому, що впродовж січня 1999 р., маючи вільний доступ до вуглекислотного цеху Івашківського спиртзаводу, таємно викрав браковані та непридатні до ремонту латунні вентиля (брухт) вагою 137 кг на суму 164 грн. 40 коп. Вартість брухту латуні була визначена на підставі довідки АТ «Харьківцвітмет», тобто за ціною, за якою це підприємство приймає кольоровий метал.

Обгрутовуючи виправдувальний вирок, суд вказав на те, що органами дізнання неправильно встановлена вартість викраденого брухту металу, що такий коштує не 164 грн. 40 коп., а 45 грн. 21 коп. При цьому суд послався на довідку Івашківського спиртзаводу, згідно з якою станом на 15 лютого 1999 р. вартість брухту латуні, відповідно до даних складського і бухгалтерського обліку, складає 33 коп. за один кілограм, у зв'язку з чим спиртзаводу завдано збитків на суму 45 грн. 21 коп.

Відповідно до п.2 Постанови Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. (з подальшими змінами) «Про порядок визначення розміру збитків від розкрадань, недостач, знищення матеріальних цінностей» збиток визначається за балансовою вартістю, у той час як органи дізнання визначили його з урахуванням упущеної заводом вигоди.

Суд послався також на те, що з урахуванням встановленого розміру збитку (45 грн. 21 коп.) дії Т. підпадають під ознаки ст. 51 КпАП як адміністративне правопорушення, тому його дії неправильно кваліфіковані як кримінально-каране діяння, і за ч. 1 ст. 81 КК

України він підлягає виправданню за відсутністю складу злочину.

Примітка: суд, порушуючи вимоги ст. 327 КПК України, постановив виправдувальний вирок і цим же вироком наклав адміністративне стягнення на ту ж особу, у той час як відповідно до вказаної норми вирок може бути або обвинувальним, або виправдувальним, і ним не може бути накладене адміністративне стягнення.

Встановивши в діях особи адміністративне правопорушення, суд, постановляючи виправдувальний вирок, окремо зобов'язаний розглянути справу про адміністративне правопорушення в порядку розділу 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення.⁵¹

Приклад 2: Вироком Залізничного райсуду міста Києва від 26 жовтня 1999 року С. засуджена за ч.1 ст. 165, ч.1 ст.172, ч.4. ст.19, ч.1 ст. 172 КК України.

Ухвалою судової колегії у кримінальних справах Київського міського суду від 3.12.1999 року вирок в частині засудження С. за ч.1 ст. 165, ч.4. ст.19, ч.1 ст.172 КК України скасований, справа в цій частині закрита за відсутністю в її діях складу злочину, а в частині засудження за ч.1 ст.172 КК України вирок залишений без зміни.

З урахуванням змін, внесених ухвалою, С. визнана винною в тому, що вона, працюючи головним бухгалтером акціонерного товариства закритого типу «Київська торгова компанія», з особистої зацікавленості впродовж 29 червня – 22 липня 1999 року підробила підпис генерального директора на 38 платіжних дорученнях і направила їх до Залізничного відділення

⁵¹ Бринцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков 2001. – С.181-182.

«Укрсоцбанку» в місті Києві, який здійснив за ними перекази грошових коштів.

У клопотанні С. просила переглянути судові рішення, оскільки вважала, що її дії містять дисциплінарний проступок, а не склад злочину.

Як вказав Верховний Суд, унаслідок підробок С. матеріальних збитків або іншої шкоди інтересам підприємства заподіяно не було, оскільки платежі були здійснені як обов'язкові для підприємства, на підставі договорів і законів. Ніяких обставин, які обтяжують відповідальність С. у справі, немає, а вказівка суду на особисту зацікавленість не конкретизована.

Виходячи з викладеного, слід визнати, що діяння С. формально містить ознаки злочину, передбачені ч.1 ст. 172 КК України, але через малозначність не становить значної суспільної небезпеки, і у зв'язку з цим, на підставі ч.2 ст. 7 КК України, не є злочинними.

У зв'язку з цим справа відносно С. за ч.1 ст. 172 КК України закрита за п.2 ст. 6 КК України – за відсутністю в її діях складу злочину.⁵²

Визнання відсутності складу злочину припускає оцінку діяння підсудного з погляду не відсутності події, а відсутності тих ознак, які утворюють склад даного злочину.

Форми виявлення відсутності складу злочину, як підстави виправдання, різні.

Суд, встановивши наявність події, з приводу якої велося досудове слідство, може визнати відсутність в діях підсудного ознак неправомірності.

⁵² Бюллетень Законодавства і юридическої практики України. №11, 2005 год. Практика судів України по уголовным делам 2001-2005. Определение от 19.12.2001 года. С 15.-

Такі правомірні дії визнаються законодавцем як суспільно корисні і вони вказані в розділі 8 КК України (Обставини, що виключають злочинність діяння)

1. Першою обставиною, що виключає злочинність діяння, є необхідна оборона.

Стаття 36. Необхідна оборона

1. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

2. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

3. Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу.

4. Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

5. Не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від

нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Визнавши наявність необхідної оборони, суд виправдовує підсудного за відсутністю в його діях складу злочину, оскільки дія, вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті інтересів держави, суспільних інтересів, особи або прав того, хто захищається або іншої особи, від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає шкоди, якщо, звичайно, при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони, не є злочином.

Проте особливо важливого значення набуває при виправданні правильна оцінка дій підсудного як необхідна оборона, точне, засноване на законі, визначення судом меж необхідної оборони.

Суд, ухвалюючи виправдувальний вирок у разі визнання необхідної оборони, повинен у вирокі встановити, що дії особи, проти якої була направлена оборона, були суспільно небезпечними; посягання на потерпілого було реальним, а оборона не перевищувала меж необхідності.

Приклад: Вироком Київського районного суду м. Харкова від 13 вересня 1996 р. Д., водій ХРСУ-57, що обвинувачувався за ч. 3 ст. 206 КК України, виправданий за відсутністю в його діях об'єктивної сторони складу злочину, у цій же справі засуджений Р.

Д. обвинувачувався в тому, що 13 липня 1995 р. о 23 годині, перебуваючи в стані сильного душевного хвилювання в кімнаті охоронця ХРСУ-57, що розташоване по Вологодському в'їзду №6 м. Харкова, вчинив особливо злісне хуліганство, що виразилося в побитті руками та ногами Р., який зайшов до кімнати, потім схопив ніж, наніс йому декілька подряпин на

тулубі і кінцівках, заподіявши легкі тілесні ушкодження, що не призвели до короткочасного розладу здоров'я.

Свої висновки про невинність Д. суд обґрунтував такими доказами. В процесі попереднього і судового слідства Д. заперечував свою винність у скоєнні злочину і пояснював, що в кімнату охоронця зайшли незнайомі йому Р. і Р.В., перший з них схопив його за волосся, завдавав ударів, зокрема кулаком в ліве око, приставив ніж до шиї, загрожував прирізати, провів ножем по грудях, бив шматком металеві труби по голові і тулубу. Він, Д., захищався, бачив, як після того, як Р., будучи закритим в сторожці, різав собі руки і груди шматком скла.

Свідченнями свідка В. підтверджується, що знає Д. як водія РСУ, бачив його скривавленим і Р., який приста вив ніж до шиї Д. Після цього, він, В., вибив ніж з рук Р., у якого в руках були два ножі, закрив його в сторожці до приїзду працівників міліції.

Свідок М. підтвердив, що, будучи в сп'янілому стані, спав в сторожці, але коли прокинувся від шуму, побачив Д. з синцем під оком і незнайомого Д.

Свідченнями свідка А. підтверджується, що бачив Д., у якого була розбита губа, порізи на грудях, з розбитою головою.

Із слів Р.В., брата Р., відомо, що його брат перший напав на Д. і побив його.

Висновком судово-медичної експертизи №607 підтверджується наявність у Д. легких тілесних ушкоджень, що призвели короткочасний розлад здоров'я.

Твердження Р. про те, що первинні свідчення його і Р.В. були отримані під фізичною і психологічною дією працівника міліції, спростовується

свідченнями свідків А. і Р.В. про те, що А. не допускав фізичної дії.

На підставі наведених доказів суд дійшов висновку про те, що Д. знаходився в стані необхідної оборони і ножем тілесних ушкоджень Р. не наносив, ухвалив виправдувальний вирок.

Примітка: У касаційній скарзі Р. не заперечував, що дві різані рани на передпліччі правої руки він заподіяв собі сам.⁵³

2. Другою обставиною, що виключає злочинність діяння, є уявна оборона (ст.37 КК України).

Уявною обороною визнаються дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання.

Питання про відповідальність за заподіяну шкоду при уявній обороні залежить від того, могла чи не могла особа усвідомлювати помилковість свого припущення.

3. Третьою обставиною, що виключає злочинність діяння, є затримання особи, що вчинила злочин (ст.38 КК України).

Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

⁵³ Брынцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков 2001.-С.185-186.

4. Четвертою обставиною, що виключає злочинність діяння, є крайня необхідність (ст.39 КК України).

Не є злочином заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Виправдувальний вирок за відсутністю складу злочину при визнанні крайньої необхідності повинен переконливо, на конкретних обставинах, встановити: джерело небезпеки, для запобігання якої підсудним вчинені приписувані йому дії, реальність настання цієї небезпеки; правомірність інтересу, що захищався підсудним; неможливість усунення небезпеки настання тяжких наслідків іншими засобами; заподіяна шкода значно менша порівняно з тією, що була відвернена.

Саме сукупність цих ознак, наведена судом у вирокі, може переконливо показати, що дані дії не є злочином.

5. П'ятою обставиною, що виключає злочинність діяння, є фізичний або психічний примус (ст.40 КК України).

Не є злочином дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками.

6. Шостою обставиною, що виключає злочинність діяння, є виконання наказу або розпорядження (ст.41 КК України).

Дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду право-

охоронюваним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження.

7. Сьомою обставиною, що виключає злочинність діяння, є діяння, пов'язане з ризиком (ст.42 КК України).

Не є злочином діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети.

8. Восьмою обставиною, що виключає злочинність діяння, є виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.43 КК України).

Не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності.

Виправдувальний вирок за відсутністю складу злочину може бути постановлений також при встановленні судом добровільної відмови підсудного від доведення злочину до кінця. Особливістю підстави виправдання в цих випадках є відсутність складу

злочину у фактично вчинених підсудним діях.

В ст. 17 КК України говориться, що “особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину”.

При постановленні виправдувального вироку по даному мотиву суд повинен у вирокі привести конкретні докази того, що відмова особи від доведення злочину до кінця дійсно була добровільною, а не вимушеною, що підсудний відмовився від продовження злочинної діяльності при усвідомленні можливості її продовження, і що вчинене ним не містить складу злочину.

Пленум Верховного Суду України у постанові від 27.03.1992 року (із змінами, внесеними постановами від 04.06.1993 г №3 і від 03.12.1997 року №12) “Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини” вказав:

“У відповідності зі ст. 18 КК добровільна відмова від вчинення зґвалтування виключає відповідальність за замах на даний злочин. Для визнання відмови від зґвалтування добровільною потрібно встановити, що особа, маючи реальну можливість довести злочин до кінця, відмовилася від цього і з власної волі припинила злочинні дії». ⁵⁴

Відсутність складу злочину іноді може виявитися і в результаті встановлення судом відсутності ознаки **повторності** або систематичності в діянні, вчиненому підсудним, оскільки деякі діяння стають злочином тільки за наявності цих ознак.

⁵⁴ Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. - Юрінкомінтер. 2005 рік. - С.62-73. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. Київ. - 2005 рік. П.19 Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 року (зі змінами, внесеними постановами від 04.06.1993 р. №3 та від 03.12.1997 року №12) “Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини». - С.94

В той же час суд при постановленні виправдувального вироку за відсутністю в діях підсудного складу злочину повинен при постановленні вироку підходити з особливою ретельністю, щоб не допустити помилок.

***Приклад:** Вироком Першотравневого районного суду Донецької області від 10 травня 1995 р. Р. виправдано за ч. 2 ст. 215 КК за відсутністю в його діях складу злочину.*

Касаційне подання і протест заступника прокурора Донецької області, в яких піднімалися питання про скасування цього вироку, відповідно судовою колегією і президією Донецького обласного суду залишено без задоволення.

Р. було пред'явлено обвинувачення в тому, що він після розвантаження бетону на будівельному майданчику пансіонату в порушення вимог п.9.1 Правил дорожнього руху не переконався в безпеці своїх дій, розпочав рух автомашиною Камаз і наїхав на Є., унаслідок чого останній був смертельно травмований.

Постановляючи виправдувальний вирок, суд визнав, що в діях Р. немає складу злочину, передбаченого ст. 215 КК. При цьому він виходив з того, що з урахуванням обставин, при яких травмований Є., останній не був учасником дорожнього руху, і фактично сам грубо порушив правила безпеки на виробництві, коли самовільно проник під автомашину, і саме ці його дії, а не дії водія, знаходяться в причинному зв'язку з наслідками, що наступили.

За протестом заступника Генерального прокурора України судова колегія Верховного Суду України скасувала судові рішення у справі, посилаючись на таке.

Згідно зі ст.327 КПК виправдувальний вирок постановляється у випадках, коли не встанов-

лені події злочину, коли у дії особи немає складу останнього, а також коли не доведено участі підсудного у його вчиненні.

В даному випадку подія мала місце – потерпілий загинув під автомашиною, якою управляв Р. Отже, суд повинен був не тільки дослідити обставини справи і дати їм правову оцінку, виходячи з того, з порушенням якого закону підсудному пред'явлено обвинувачення, а й перевірити, чи немає в його діях іншого складу злочину. Проте, як вбачається з вироку, суд лише визнав, що в діях водія Р. не встановлені порушення Правил дорожнього руху, і виправдав його за ч. 2 ст. 215 КК.

Окрім цього, судом допущено й інші порушення в дослідженні обставин справи.

Прийшовши до висновку, що Є. не був учасником дорожнього руху, і що він грубо порушив правила безпеки на виробництві, унаслідок чого і був смертельно травмований, суд тим самим фактично визнав, що в даному випадку мав місце казус, і тому постановив виправдувальний вирок.

Проте казус може мати місце лише за умови, коли особа (у даній справі – водій Р.) не передбачала і не могла передбачити наслідки своїх дій або бездіяльності. З матеріалів же справи вбачається, що Р. як на попередньому слідстві, так і під час судового розгляду справи визнав, що не виконав вимог п. 9.1 Правил дорожнього руху, зокрема, перед початком руху не обійшов автомашину і, таким чином, не переконався у повній безпеці руху. По справі двічі було проведено автотехнічну експертизу, і в обох випадках експерт приходив до висновку, що Р. перед початком руху автомашиною повинен був переконатися в безпеці своїх дій, тобто діяти згідно вимогам п.9.1

Правил дорожнього руху.

Саме ці обставини (докази) повинен був ретельно досліджувати суд, зокрема з'ясувати в Р., в чому саме він визнає свою провину, як він повинен був діяти в даному конкретному випадку, яких дій не виконав тощо. Проте Р. з цих питань детально допитаний не був.

Потребує з'ясування і той факт, чи міг Р. побачити Є. під автомашиною, якби обійшов її з усіх боків.

Із цього приводу суд послався у вирокі на свідчення свідка П., який у момент наїзду на потерпілого проходив з правого боку автомашини. Він пояснив, що Є. під нею не бачив. Проте в даному випадку П. не є тією особою, яка повинна була забезпечити безпеку руху. Цей обов'язок був покладений на водія Р. Більше того, П. пояснив, що в той момент, коли він проходив повз автомобіль, кранівник жестами попросив його відчепити стропи крана від жолоба, в який завантажувався цемент. За таких обставин свідок П. міг і не звернути уваги на Є.

Для з'ясування вказаних питань суду необхідно було залучити до судового розгляду справи експерта-автотехніка, а при необхідності – й інших фахівців, і належним чином перевірити висновки автотехнічних експертиз. Цього суд також не виконав. Як вбачається у протоколі судового засідання, він лише оголосив висновки цих експертиз, на що Р. відповів, що він погоджується з ними.

Таким чином, у справі допущена важлива неповнота судового розгляду, оскільки не були досліджені обставини, з'ясування яких може значною мірою вплинути на рішення питання про винність або невинність Р.

Всі ці питання залишилися без уваги суду і

при розгляді справи в касаційному і наглядовому порядку.

За таких обставин виправдувальний вирок і подальші рішення щодо Р. скасовані, а справа направлена на новий судовий розгляд для з'ясування вказаних питань.⁵⁵

⁵⁵ «Рішення Верховного Суду України», 1997 р. Ухвала Судової колегії по кримінальних справах Верховного Суду від 22.02.96р.

Розділ 2.3.

Постановлення виправдувального вироку у випадку, коли не доведена участь підсудного у вчиненні злочину

Суд обгрутовує вирок виключно на доказах, розглянутих у судовому засіданні. За допомогою дослідження на суді всіх доказів відбувається і формування внутрішнього суддівського переконання про винність або невинність підсудного.

Доказування — це єдиний спосіб встановлення об'єктивної істини в кримінальному судочинстві. Поки не доведені обставини скоєння злочину, не можна сказати, що вони були, мали місце насправді.

З приводу того, що доведення є єдиним способом для встановлення істини в ст. 327 КПК України вказано:

“Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на при-

пущеннях і постановляється лише при умові, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена.

“Виправдувальний вирок постановляється у випадках, коли не встановлена подія злочину, коли в діянні підсудного немає складу злочину, а також коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину”.

Найважливішою та основною ознакою цієї підстави виправдання, як і виправдання за невстановленням події злочину і за відсутністю складу злочину, є категоричність його наслідків: констатація невинності підсудного і його повна реабілітація.

Особливістю цієї підстави є те, що судом встановлено *факт* скоєння злочину з одночасним встановленням непричетності підсудного до цього злочину, так як не доведена участь підсудного у вчиненні злочину.

Не варто шукати якісь інші особливості при виправданні за недоведеністю участі підсудного у скоєнні злочину (у розумінні змісту та суті виправдання), бо такі пошуки можуть привести до неправильного висновку про існування в праві якогось неповноцінного виправдання, про можливість залишення підсудного в підозрі за наявності виправдувального вироку.

Але недоведена участь підсудного у вчиненні злочину, як підстава виправдувального вироку, не завжди спричиняє продовження пошуків істини. Так, коли суд у груповій справі виправдовує одного з підсудних за недоведеністю участі в скоєнні даного злочину, стосовно ж інших постановляє обвинувальний вирок, істина судом знайдена як щодо виправданого, так і взагалі у справі, і, отже, подальший пошук істини не потрібен. У цих випадках провадження у кримінальній справі знаходить завершення у вирoku.

Правильним є таке положення. Виправдання, зважаючи

на недоведеність участі підсудного у скоєнні злочину, у всіх випадках постановлення законного і обґрунтованого вироку означає встановлення істини стосовно виправданого, і щодо нього провадження у справі завершується. Але в одних випадках воно завершується повністю у всій справі, а в інших — продовжується для виявлення інших осіб, винних у скоєнні того злочину, по обвинуваченню в якому підсудний був виправданий.

Як і в решті випадків виправдання, при виправданні за недоведеністю участі підсудного істина встановлюється конкретно, з констатацією в цьому випадку того, що підсудний злочин не скоїв, цей злочин вчинила інша особа. Недоведеність участі підсудного у скоєнні злочину, як підстава виправдання, є встановлення об'єктивної істини щодо невинної особи, підданої суду, іноді з вказівкою того, що пошуки істини повинні продовжуватися для розкриття злочину, для виявлення злочинця.

Ні за яких обставин не слід розглядати виправдання з мотиву недоведеності участі підсудного у вчиненні злочину як якесь неповне виправдання, викликане неможливістю добути необхідні докази, а тому, нібито, залишає на підсудному підозру. При виправданні ... суд визнає підсудного невинним, і обвинувачення з нього знімається повністю.⁵⁶

У всіх випадках виправдувальний вирок означає позитивне посвідчення невинності підсудного. Саме тому, згідно з кримінально-процесуальним законом, внесення у виправдувальний вирок формулювань, що ставлять під сумнів невинність виправданого, не допускається. Якщо у виправдувальному вирокі невинність не засвідчується позитивно, вирок не може вважатися законним, обґрунтованим.

***Приклад:** Вироком Херсонського обласного суду від 15 травня 2001 р. М. виправдано за ч. 3 ст. 168 КК за недоведеністю вини у скоєнні злочину.*

Органами досудового слідства М. було

⁵⁶ М.С.Строгович. Курс Советского уголовного процесса. –Москва, издательский дом «Наука», 1970.-Том 2.-С344.

пред'явлено обвинувачення в тому, що він, працюючи заступником начальника метрологічної служби ВАТ «Енергозабезпечуюча компанія «Херсонобленерго» і будучи посадовою особою, 20 вересня 1999 р. вимагав від Ф. у вигляді хабара 500 доларів США і отримав частину – 400 доларів – за сприяння у виконанні договірних зобов'язань перед Херсонським заводом скло-виробів, а саме: надання в короткі терміни технічних умов на монтаж і встановлення електролічильників і складанні акта введення їх в експлуатацію.

На вирок прокурором було внесено касаційне подання, в якому піднімалося питання про скасування вироку з направленням справи на додаткове розслідування і наголошувалося, що М. виправданий безпідставно, в справі допущена важлива неповнота і односторонність дослідження всіх її обставин, не з'ясована можливість притягнення М. до кримінальної відповідальності за статтями 165, 143 КК.

Перевіривши матеріали справи і обговоривши наведені в поданні доводи, колегія суддів прийшла до висновку, що воно підлягає задоволенню по таких підставах.

Органи досудового слідства на підтвердження винності М. послалися на такі докази.

На свідчення свідка Ф., який пояснив, що М. вимагав від нього у вигляді хабара 500 доларів за видачу технічних умов на монтаж і встановлення електролічильників, і він 20 вересня 1999 р. в коридорі будівлі Херсонобленерго передав йому 400 доларів, заздалегідь заявивши про це працівникам СБУ, які позначили гроші спеціальною фарбою.

На свідчення свідків Д. і Ч., які засвідчили, що вони були понятими при позначенні працівниками СБУ за допомогою спеціальної фарби

400 доларів, і що Ф. повинен був передати їх М. як хабар. У їх присутності працівники СБУ провели також обшук в кабінеті М., а потім в приміщенні будівлі, де і було знайдено 400 доларів, загорнуті в папір. При просвічуванні спеціальною лампою долари світилися яскравим жовтим кольором, долоні М. також відсвічували таким же кольором.

Аналогічні свідчення дали свідки П. і Ж., працівники СБУ, які проводили обшук.

За даними протоколів огляду у вказаному складі було знайдено 400 доларів, загорнуті в аркуш паперу, на якому є записи. Останні, як пояснив М., виконано ним.

Згідно з висновком фізико-хімічної експертизи, на змивах з рук М. і на доларах виявлені ідентичні сліди люмінофора.

Відповідно до обвинувального висновку аудіо-запис розмови між Ф. і М. свідчить про те, що останній вимагав від Ф. передачі 500 доларів за виконання певних угод і зобов'язань.

У судовому засіданні М. показав, що за домовленістю з Ф. він направляв до нього клієнтів для встановлення багатофункціональних лічильників, але той з ним не розрахувався, унаслідок чого вони посварилися. У приміщенні будівлі між ними відбулася розмова, під час якої Ф. пропонував йому 400 доларів, але він їх не узяв.

Суд взяв під сумнів достовірність наведених доказів, за винятком свідчень М., визнав їх недостатніми для висновку про доведеність винності останнього, відкинув їх і виправдав підсудного, вказавши у вирокі, що є підстави вважати упередженими дії слідчих органів по збиранню доказів вини підсудного.

Разом з тим суд визнав (і це підтверджується наведеними доказами), що у вказаному місці

було виявлено позначені працівниками СБУ 400 доларів, які, за твердженням Ф., він передав М. як хабар.

Таким чином, суд, з одного боку, визнав докази, на які послалися органи досудового слідства, недостатніми і сумнівними, а з іншого – суд не визнає доказ щодо виявлення помічених доларів і слідів спеціальної фарби на долонях М., тобто фактично приходиться до висновку, що стосовно останнього могла мати місце провокація хабара.

Все це потребує ретельної перевірки органами досудового слідства і постановлення відповідного рішення. Оскільки доведення винності М. і перевірка обставин можливої провокації хабара тісно пов'язані між собою, а однозначно і об'єктивно оцінити наявні докази не можна, то висновки суду про недоведену вину М. і його виправдання є передчасними. Відкидаючи свідчення Ф., суд послався на те, що він є зацікавленою особою, оскільки мав намір «підставити» М. Останній пояснив, що між ним і Ф. склалася неприязні стосунки, оскільки М. не розрахувався з Ф. за те, що він направляв до нього клієнтів і виконував іншу роботу.

Проте обставини, за яких М. це робив, органами досудового слідства і судом належним чином не перевірялися, хоча вони, як правильно вказано в касаційному поданні, можуть свідчити про вчинення М. інших службових або корисливих злочинів.

З урахуванням викладеного, колегія суддів касаційне подання прокурора задовольнила, вирок Херсонського обласного суду від 15 травня 2001 р. щодо М. скасувала, а справу направила прокуророві області на нове розслідування.⁵⁷

⁵⁷ «Вестник Верховного Суда Украины», N 1, январь - февраль, 2002 г. Определение Судебной палаты по уголовным делам от 17.07.2001.

Спірним є питання: з якої підстави слід суддям постановляти виправдувальний вирок, якщо судом встановлено, що подія злочину мала місце, містить в собі ознаки злочину, але була вчинена не особою, що притягається до кримінальної відповідальності.

Залишаючи дане питання на відкуп ученим для суперечок, на нашу думку, не буде порушенням закону виправдання такої особи на підставі **недоведеності участі підсудного у вчиненні злочину**. Хоча це не виключає реалізацію висловленої Толочко А.Н. пропозиції про доповнення у майбутньому ч.4 ст. 327 КПК України самостійною підставою: «якщо встановлено, що підсудний не брав участі у скоєнні злочину».⁵⁸

⁵⁸ Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Учеб. Пособие.-К.: УМК ВО, 1991. – С.78

3 Структура і зміст виправдувального вироку.

Згідно з вимогами, вирок суду складається з вступної (ст. 333 КПК), мотивувальної (ст. 334 КПК) і резолютивної (ст. 335 КПК) частин.

Розділ 3.1. Вступна частина

Зміст вступної частини обвинувального і виправдувального вироків однаковий. Згідно зі ст. 333 КПК України, у вступній частині вироку вказуються:

1. Вирок постановлений ім'ям України.

Відповідно до ст. 321 КПК України суди України постановляють вирок ім'ям України. Ім'ям України постановляють вирок всі суди, незалежно від того, в якому складі – колегіально або одноособово – розглянув суд кримінальну справу.

2. Найменування суду, що постановляє вирок, місце і час ухвали вироку.

У вироку вказується повне офіційне найменування суду.

Часом (датою) постановлення вироку вважається день підписання його складом суду.⁵⁹ Якщо нарада суддів при постановленні вироку триває декілька днів, іноді неправильно вказують весь цей період у вирокі. Час знаходження суду в нарадчій кімнаті (як і час всього судового розгляду) відображається в протоколі судового засідання.

Місцем постановлення вироку є місто або інший населений пункт, де фактично був постановлений вирок (вказувати район, область, республіку не слід). Якщо суд розглянув справу у виїзному судовому засіданні, то вказується назва населеного пункту і конкретне приміщення, де відбувався судовий розгляд.

3. Склад суду, секретар судового засідання, учасники судового розгляду, перекладач, якщо він брав участь в судовому засіданні (повинні бути вказані не тільки прізвища, але також ініціали всіх цих осіб).

У вирокі зазначається посада і прізвище головуючого у справі (суддя, голова суду, суддя апеляційного суду і т. д.), прізвища народних засідателів, які підписали вирок (якщо в постановленні вироку брав участь запасний народний засідатель, то вказується його прізвище, а народний засідатель, що вибув, не згадується). Якщо судді і народні засідателі є військовослужбовцями, то зазначається військове звання.

Вказується посада, класний чин і прізвище прокурора, який брав участь в судовому процесі як державний обвинувач.

⁵⁹ Уголовно-процессуальный Кодекс Украины. Научно-практический комментарий./ Под общей редакцией В.Т.Маляренко, Ю.П.Аленина.-Х.: ООО «Одиссей», 2003.- С.695

Прізвище захисника і, якщо брав участь адвокат, то також — членом якої колегії адвокатів він є. Обов'язково повинне бути зазначене процесуальне положення адвоката — захисник, оскільки він може виконувати й інші процесуальні функції. У разі участі у груповій справі декількох захисників, не треба пояснювати, хто з них чий інтереси захищає. Ці відомості відображаються в протоколі.

Зазначається прізвище і ініціали потерпілого, цивільного позивача, представників цивільного позивача і потерпілого.

4. Відомості про особу підсудного, що мають значення для справи:

У вирокі має бути вказане прізвище, ім'я та по батькові підсудного. Якщо підсудний значиться у справі і під іншим, відмінним від зареєстрованого в органах РАЦС прізвищем (іншим ім'ям або по батькові), ця обставина повинна бути відображена у вирокі. Наприклад: «...Гуляєв Петро Іванович (він же Григор'єв Петро Іванович, він же Губін Федір Іванович)...»

Рік, місяць, день і місце народження (по тому, що існує на час постановлення вироку адміністративно-територіальному поділу).

Місце проживання (адреса постійного або тимчасового мешкання).

Місце роботи, заняття. Стосовно працюючого зазначається місце роботи і посада, щодо особи, яка навчається — навчальний заклад тощо. Якщо підсудний військовослужбовець або працівник міліції, то слід зазначити його військове звання; якщо військове звання змінилося після події злочину, то у разі необхідності може вказуватися і колишнє звання («... по обвинуваченню рядового або колишнього сержанта...»). Якщо на час судового розгляду підсудний звільнений в запас, у вирокі він зазначається як «колишній військовослужбовець, лейтенант запасу».

Освіта (вища, незакінчена вища, середня, неповна середня).
Сімейний стан. Вік неповнолітніх дітей.

Інші відомості про особу підсудного, що мають значення для справи. До них, зокрема, можуть відноситися такі відомості: національність, партійність; участь підсудного у Великій Вітчизняній війні; наявність у нього державних нагород, поранень, контузій, інвалідності, тяжких захворювань, почесних, військових і інших звань; відомості про судимості з вказівкою часу засудження, кримінального закону, заходи покарання і про перебування в місцях позбавлення волі (якщо судимості зняті або погашені, про це вказується у вироку); про застосування у минулому примусового лікування від алкоголізму або наркоманії; про ставлення підсудного до роботи, поведінку серед громадськості, у побуті і т.і.⁶⁰

Точно вказувати у вступній частині вироку вигляд і розмір невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

Якщо підсудний не був раніше судимий, це, як правило, також вказується у вироку.

У справах про злочини неповнолітніх доцільно відобразити у вступній частині вироку умови, в яких виховувався підліток (одним або обома батьками тощо), а також чи перебував він на обліку у службі у справах неповнолітніх.

Наведений перелік відомостей про особу підсудного є приблизним і не може розглядатися як обов'язковий для вступної частини вироку. Деякі з них можна вказати не у вступній, а в описовій частині вироку. Такими, наприклад, є відомості, що характеризують ставлення підсудного до виконання громадянських обов'язків, його моральну характеристику, поведінку, наявність заслуг.

⁶⁰ П.14 постанови Пленуму Верховного Суду України №5 від 29.06.1990 року "Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку". Збірник посианов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Юрінкомінтер. 2005 рік. С.62-73.

Вони обов'язково повинні бути враховані при призначенні покарання у разі визнання підсудного винним або застосуванні амністії, а, отже, вказані в описовій частині вироку при мотивуванні цих рішень.

Насамкінець слід нагадати, що відомості, які вносяться до вироку, про особу підсудного не можуть ґрунтуватися тільки на тому, що він сам повідомляє про себе, а повинні мати документальне підтвердження або перевірятися іншим шляхом.

5. Вступна частина закінчується посиланням на кримінальний закон, що передбачає злочин, у вчиненні якого обвинувачується підсудний.

Ряд статей КК та КПК мають частини, пункти, необхідно їх указувати. Не існує обов'язкових вимог, в якому порядку вказувати норму закону – спочатку номер статті, а потім її частина (пункт) чи навпаки. У КК і КПК України зустрічаються обидва варіанти написання, так само і на практиці в судових документах. У постановах Пленумів Верховного Суду України в основному вказується спочатку пункт, частина статті КК або КПК, а потім номер статті. Цей варіант написання, на нашу думку, є більш доцільним.

Для аналізу наведу статтю 304 нового КПК РФ, яка так і називається: «Вступна частина вироку».

У вступній частині вироку вказуються такі відомості:

1) про постановлення вироку ім'ям Російської Федерації;

2) дата і місце постановлення вироку;

3) найменування суду, що постановив вирок, склад суду, дані про секретаря судового засідання, про обвинувача, про захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача і про їх представників;

4) прізвище, ім'я і по батькові підсудного, дата і місце його народження, місце проживання, місце роботи, рід занять, освіта, сімейний стан і інші дані про особу підсудного, що

мають значення для кримінальної справи;

5) пункт, частина, стаття Кримінального кодексу Російської Федерації, що передбачають відповідальність за злочин, у вчиненні якого обвинувачується підсудний.⁶¹

⁶¹ Коментарий к Уголовно-процессуальному Кодексу Российской Федерации. Под редакцией заслуженного юриста РФ, доктора юридических наук, профессора Петрухина И.Л. –Москва., 2003 г. - С.415

Додаток №1.

Вступна частина виправдувального вироку:

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ МІСЬКИЙ СУД ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Справа №1 – 20 -/2006 р.

ВИРОК ІМ'ЯМ УКРАЇНИ

16 лютого 2006 р.

місто Мелітополь

Мелітопольський міський суд Запорізької області в складі :

Головуючого: судді Алейнікова Г.І.

При секретарі: Шамота Л.В.

За участю:

Прокурора: Пазиніч М.В.

Захисника підсудного: адвоката Кліменко Тетяни Петрівни, яка діє на підставі ордеру і свідоцтва на право здійснення адвокатської діяльності №15, виданого кваліфікаційно-дисциплінарною палатою Запорізької обласної колегії адвокатів

Потерпілої: Пятковської Галини Іванівни,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі Мелітопольського міського суду по вул. Дзержинського, 90 в місті Мелітополі Запорізької області кримінальну справу по обвинуваченню:

Лойка Євгена Володимировича, 01 червня 1987 року народження, громадянина України, українця, уродженця смт. Приморське Запорізької області, освіта 10 класів, неодруженого, раніше судимого: 12.11.2004 року Бердянським міським судом за ч.3 ст. 185 КК України до 3 років позбавлення волі. Згідно з вимогами ст. 104 КК України звільнений від відбування покарання з випробувальним строком на 1 рік з покладанням обов'язків відповідно до ст.ст. 75,76 КК України,

у скоєнні злочинів, передбачених ч.1 ст. 115, ч. 4 ст.187, ст. 304 КК України, -

Розділ 3.2.

Мотивувальна частина виправдувального вироку

Мотивувати – означає підкріпити доказами, підтвердити, пояснити доводами.

Мотивувальна частина вироку є його центральною частиною, в ній викладається повне формулювання обвинувачення, за яким підсудний відданий під суд. У ній наводяться встановлені судовим слідством обставини, докази та мотиви, що пояснюють, чому суд обґрунтовує вирок саме такими доказами та відкидає інші, як такі, що не заслуговують довіри.

Чинне законодавство цілком визначено говорить про сукупність доказів як про найбільш важливу умову ухвалення обґрунтованого рішення у справі (ст. 67 КПК). Під сукупністю розуміється «неподільна єдність чого – не будь; комплекс».⁶²

У мотивувальній частині вироку повинні вмотивовано отримати оцінку всі без виключення докази, розглянуті в судовому засіданні, в ній має бути викладена кожна обставина, визнана судом встановленою, кожен доказ і сукупність всіх доказів, на підставі яких суд прийшов до переконання про

⁶² Новий тлумачний словник української мови у 4-х томах. Київ. –2001. – т.4. – С.450.

відповідність їх дійсності. При цьому досить важливе значення мають виклад і мотивування оцінки кожного доказу у поєднанні з іншими доказами.

У мотивувальній частині висновки повинні бути викладені в строгій логічній послідовності. Тому слід категорично відмовитися від наведення таких даних, які не мають відношення до обставин справи.

Мотивувальна частина виправдувального вироку за своїм змістом, за характером відповідей на питання, що обговорюються і вирішуваних при постановленні вироку, відрізняється від мотивувальної частини обвинувального вироку.

Така відмінність зрозуміла, оскільки мотивувальна частина виправдувального вироку повинна привести до визнання підсудного невинним і до його виправдання, тоді як в обвинувальному вироку вона повинна привести до визнання підсудного винним.

Мотивувальна частина виправдувального вироку, будучи центральною його частиною, одночасно — найрозгорнутіша його частина. Відповіді на всі питання виправдання, вирішені в резолютивній частині вироку, слід шукати саме в його мотивувальній частині.

Вказана в резолютивній частині вироку підстава виправдання не повинна бути формальною, а повинна бути логічним виразом і продовженням аналізу даної підстави виправдання в мотивувальній частині.

Отже, неправильно розцінювати встановлення підстави виправдання тільки як вказівку його в резолютивній частині виправдувального вироку. Необхідно, щоб така вказівка виходила з суті виправдання, з докладного викладу та аналізу даної підстави в мотивувальній частині.

Пленум Верховного Суду вказав, що:

«22. У мотивувальній частині виправдувального вироку належить викласти формулювання обвинувачення, за яким підсудного було віддано до суду; результати дослідження, аналізу і оцінки доказів як тих, що були зібрані на попередньому слідстві, так і поданих в судовому засіданні, а також мотивовані висновки суду про недоведеність події злочину;

відсутність у діях підсудного складу злочину чи недоведеність його участі у вчиненні злочину. Включати у виправдувальний вирок формулювання, які ставлять під сумнів невинність виправданого, не допускається.

Якщо підсудний обвинувачувався у вчиненні кількох злочинів, які кваліфіковано різними статтями (пунктами, частинами) кримінального закону, або у вчиненні кількох злочинів, кваліфікованих однією нормою кримінального закону, а підстави виправдання різні, в мотивувальній частині виправдувального вироку необхідно обґрунтувати і викласти висновок про виправдання по кожному епізоду обвинувачення із зазначенням підстави виправдання, передбаченої законом, і мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення.

23. Вказати судам на недопустимість обвинувального ухилу при вирішенні питання про винність чи невинність підсудного. Всі сумніви щодо доведеності обвинувачення, якщо їх неможливо усунути, повинні тлумачитись на користь підсудного. Коли зібрані по справі докази не підтверджують обвинувачення і всі можливості збирання додаткових доказів вичерпані, суд зобов'язаний постановити виправдувальний вирок, а не повертати справу на додаткове розслідування».⁶³

Кримінально-процесуальний закон (ст.334 КПК) пред'являє ряд вимог до мотивувальної частини виправдувального вироку при його постановленні з будь-якої підстави:

«Мотивувальна частина виправдувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, яке пред'явлене підсудному і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання підсудного з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає

⁶³ Постанова Пленуму Верховного Суду України №5 від 29.06.1990 року "Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку". Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – Юрінкомінтер. 2005 рік. С.62-73.

докази обвинувачення. Не допускається включення у вирок формулювань, які ставлять під сумнів невинність виправданого.»

При цьому слід розуміти, що вимога повного формулювання обвинувачення, пред'явленого підсудному, і означає виклад обвинувачення, за яким підсудний був відданий до суду.

Підстави для виправдання підсудного означають опис у вирокі таких обставин:

- виклад всіх встановлених судом обставин у справі;
- наведення всіх здобутих в результаті судового слідства доказів, що послужили підставою для визнання підсудного невинним і його виправдання;
- зазначення мотивів, що пояснюють, чому суд відкидає ті або інші докази, на яких було засновано обвинувачення окремо і в їх сукупності;
- формулювання виправдання по кожному епізоду в чітких, ясних і визначених виразах, щоб із змісту мотивувальної частини вироку було видно переконливість, визначеність і категоричність визнання підсудного невинним за кожною статтею і за кожним епізодом обвинувачення окремо. Кримінально-процесуальний закон з метою забезпечення переконливості, визначеності і категоричності виправдувального вироку не допускає включення у вирок формулювань, що ставлять під сумнів невинність виправданого;
- виклад мотивів і висновків, що обґрунтовують рішення суду щодо цивільного позову або відшкодування встановленого матеріального збитку.

На підставі перерахованих вимог кримінально-процесуального закону можна зробити висновок про найважливіше значення вмотивованості виправдувального вироку для забезпечення його законності та обґрунтованості.

Цікаво для порівняння проаналізувати статтю 305 КПК РФ, яка має назву «Описово-мотивувальна частина виправ-

дувального вироку».

1. В описово-мотивувальній частині виправдувального вироку висловлюються:

1) сутність пред'явленого обвинувачення;

2) обставини кримінальної справи, встановлені судом;

3) підстави виправдання підсудного і докази, що їх підтверджують;

4) мотиви, з яких суд відкидає докази, представлені стороною обвинувачення;

5) мотиви рішення стосовно цивільного позову.

2. Не допускається включення у виправдувальний вирок формулювань, що ставлять під сумнів невинність виправданого.⁶⁴

Виражаючи нерозривний зв'язок вмотивованості виправдувального вироку з його законністю і обґрунтованістю, законодавець вважав необхідною таку вимогу викласти саме в одній статті 323 КПК України.

Тому немає потреби розмірковувати про можливу «обґрунтованість невмотивованого вироку», оскільки тільки законний вирок можна визнати обґрунтованим, а вказівка закону про необхідність мотивувати вирок у всіх випадках підкреслює незаконність невмотивованого вироку.

Переконливість виправдувального вироку набуває особливо важливого значення тому, що нерідко прокурор у відкритому судовому засіданні підтримує обвинувачення, виголошує обвинувальну промову, а суд виносить виправдувальний вирок. Такий вирок сприймається громадськістю як правильний і справедливий, якщо проведене судове слідство переконливо показує невинність підсудного, і якщо переконливим у вирок є саме мотивування підстави виправдання.

Мотивуванням виправдувального вироку суд ніби відповідає громадськості (суспільству), чому підсудний, член цього суспільства, відданий під суд, насправді є невинним. Відсутність мотивування виправдання може спричинити появу різних припущень та сумнівів стосовно вироку, що,

⁶⁴ Федеральный Закон « О введении в действие Уголовно-процессуального Кодекса Российской Федерации. Принят Государственной Думой 22 ноября 2001 года, одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 года, введен в действие с 1.07.2002 года

поза сумнівом, підриває авторитет суду.

Ніяк не можна погодитися з думкою, що мотивування — це формальність при постановленні вироку. Вмотивування — це і сутність, а не тільки форма вироку, а вимога вмотивування — зовсім не формальний момент.

Кримінально - процесуальний закон (ст. 257) вказує, що:

«Суд першої інстанції при розгляді справи повинен безпосередньо дослідити докази в справі: допитати підсудних, потерпілих, свідків, заслухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи.»

При цьому дуже важливим є те, що:

«Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом».⁶⁵

У цій статті чітко вказано, що внутрішнє переконання суддів не може бути довільним, необґрунтованим. Внутрішнє переконання суддів — це не враження суддів в оцінці кожного доказу або при вирішенні головного питання — питання про винність або невинність підсудного. Воно є розумною впевненістю в правильності тих висновків, до яких прийшов суд, — внутрішнє переконання суду повинне бути розумним, таким, що витікає з матеріалів судового розгляду, всієї кримінальної справи.

Суддівське переконання позбавлене будь-якої ірраціональності, це не інтуїція і не несвідоме відчуття, а тверда та обґрунтована впевненість суддів у винності або невинності обвинуваченого, заснована на тому, що саме цей висновок — і тільки він — слідує з обставин справи, а всі інші можливі рішення справи відкинуті як такі, що суперечать обставинами справи і не відповідають дійсності.

При добросовісному виконанні судом вимог закону про всебічне дослідження справи полегшується і складання добре вмотивованого вироку. Таким чином, належне мотивування

⁶⁵ Ст. 323 КПК України

вироку є не тільки зовнішнім вираженням його законності і обґрунтованості, але й практичним методом забезпечення його істинності, а також найважливішим методом самоконтролю суддів, підвищення якості судових вироків і поліпшення судової діяльності.

У мотивувальній частині виправдувального вироку умовно можна виділити три розділи:

- 1) виклад сутності обвинувачення, за яким після попереднього розгляду (глава 23 КПК України) справа була призначена до судового розгляду;
- 2) аналіз доказів і мотивування висновку суду про невинність підсудного;
- 3) мотивування окремих прийнятих судом рішень.

У такій послідовності вони звичайно і викладаються у вироку.

1. Виклад сутності обвинувачення, за яким після попереднього розгляду (глава 23 КПК України) справа була призначена до судового розгляду, повинен включати відомості про місце, час і спосіб здійснення злочину, характер провини підсудного, мотиви, цілі і наслідки злочинних дій відповідно до того, як це зазначено в постанові про притягнення як обвинуваченого.

Суд не вправі вийти у вироку за межі пред'явленого обвинувачення, але це не зобов'язує буквально додержуватися

тексту обвинувального висновку. Треба прагнути до максимального точного і повного, але, разом з тим, короткого викладу обставин.

Епізоди злочинних дій, як правило, розташовуються в хронологічному порядку. Якщо підсудний обвинувачується у вчиненні кількох злочинів і кожен складається з окремих епізодів, можна спочатку викласти епізоди одного виду злочину (наприклад, розкрадань), а потім іншого виду (наприклад, хуліганства і т.д.).

Також необхідно враховувати і порівняльний ступінь суспільної небезпеки окремих злочинних дій. Якщо, наприклад, підсудний обвинувачується в здійсненні розкрадання на невелику суму, а в наступному — розкрадання у великому розмірі, або вчинив хуліганські дії, а в наступному — навмисне убивство, опис злочинів можна почати з викладу обставин розкрадання у великому розмірі (убивства), оскільки саме ці злочини головним чином характеризують суспільну небезпеку вчиненого і самого суб'єкта.

Звичайний виклад обвинувачення у виправдувальному вироку починається словами: **«Органами досудового слідства Іванов обвинувачується...»**, оскільки він точніше виражає суть обвинувачення на стадії судового розгляду.

У випадках, коли суд визнає недоведеною якусь частину обвинувачення, написання вироку варто починати з опису визнаних доведеними епізодів обвинувачення.

По груповій справі при описі злочинного діяння повинна бути виділена роль кожного з підсудних. Це не означає, що їх дії потрібно описувати самостійно: спочатку дії одного підсудного, а потім іншого (хоча і такий метод, особливо по складних справах, цілком допустимий). Однак у всіх випадках спільно вчинений злочин варто описувати таким чином, щоб було видно, які конкретні дії, за яких обставин і з яких мотивів вчинив кожен із підсудних.

Приклад: *«Іванов І.І., Кузнєцов Н.М. і Зубов В.В. за пропозицією останнього після перегляду*

кінокартини в клубі, розташованому по вул. Леніна, 55 у місті Запорозжжі, домовилися викрасти з клубу телевізор «Шарп», вартістю 980 грн, продати його, а виручені гроші витратити на особисті цілі. Здійснюючи свій намір, вони о 20 годині 2 лютого 2002 р. підійшли до клубу, де, діючи погоджено відповідно до раніше досягнутої домовленості, Іванов розбив скло вікна і разом з Кузнєцовим проник усередину клубу. Зубов залишився на вулиці, щоб у випадку небезпеки попередити Іванова і Кузнєцова. Проникнувши в клуб, Іванов і Кузнєцов передали у вікно телевізор Зубову. Цей телевізор підсудні в той же вечір віднесли знайомому — громадянинуві Зорину — і продали йому за 300 грн., поділивши гроші між собою.»

У приведеному описі обставин здійснення злочину вказуються загальні моменти, що відносяться до дій усіх співучасників: попередня змова на розкрадання, спільність мети злочину, спільна реалізація викраденого. Конкретно зазначена і роль кожного з підсудних при здійсненні розкрадання. Усе це вдалося викласти досить коротко.

У вирокі необхідно вказувати точне місце, населений пункт по адміністративно-територіальному розподілу, де вчинено злочин. Для характеристики місця здійснення деяких злочинів (наприклад, хуліганства) необхідно вказати, де саме були здійснені злочинні дії (на вулиці, у казармі, у клубі і т.д.). У всякому разі дані про місце і час здійснення злочину приводяться з тим ступенем точності, яка необхідна для його правильної юридичної оцінки.

В описі способу здійснення злочину повинні знайти відображення всі юридично значимі обставини, які б дозволили зробити висновок про те, у вчиненні яких конкретних злочинних дій (бездіяльності) обвинувачувався підсудний у ході досудового слідства.

Відповідно до закону, у вирокі потрібно так описати злочинне діяння, у вчиненні якого обвинувачувався підсудний,

щоб не була упущена жодна необхідна ознака об'єктивної сторони складу злочину, у скоєнні якого суд визнає підсудного невинним. Вказівка на спосіб здійснення злочину може зазначатися в самому законі, і тоді спосіб має кваліфікуюче значення.

Якщо особа обвинувачується у вчиненні злочинів (порушення правил водіння або експлуатації машин, порушення статутних правил вартової служби й ін.), необхідно не тільки перерахувати статті відповідних правил, порушених підсудним, а вказати, які саме вимоги цих правил були порушені.

Вказувати у вирокі наслідки злочину необхідно як у тих випадках, коли вони мають характер кваліфікуючої обставини (по більшості злочинів проти особистості, транспортним злочинам і т. д.), так і тоді, коли вони не впливають на кваліфікацію (наприклад, – заподіяння матеріального збитку, легких або менш тяжких тілесних ушкоджень потерпілому при здійсненні хуліганських дій). Опис наслідків злочину звичайно не викликає труднощів, однак у справах, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень, виклад буває нерідко великим.

У вирокі необхідно обов'язково вказати, як впливає з обвинувачення усе, що стосується форми вини, мети і мотивів здійснення злочину. У більшості випадків з'ясування цих питань необхідне для правильної кваліфікації злочину.

Відсутність у вирокі вказівки на мету і мотив злочину, направленість наміру підсудного не дозволяє зробити правильний висновок про кваліфікацію його злочинних дій і обґрунтованість виправдання по пред'явленому обвинуваченню.

Вирок постановляється тільки у відношенні підсудних і лише по тому обвинуваченню, за яким після попереднього розгляду (глава 23 КПК України) справа була призначена до судового розгляду. Ця вимога гарантує підсудному право на захист від пред'явленого обвинувачення. Тому у вирокі неприпустимо описувати дії підсудних, що не вказані в постанові про притягнення як обвинуваченого, або вказувати на вчинення злочинних дій іншими особами, не притягнутими до кримінальної відповідальності.

Згадування у вирокі про протиправні дії осіб, не притягнутих по даній кримінальній справі в якості обвинувачених, припустимо лише у виняткових випадках, коли без цього неможливо правильно викласти обставини вчиненого злочину й обґрунтувати його кваліфікацію. Наприклад, при здійсненні злочину групою, коли ця обставина є кваліфікуючою ознакою. Але при цьому треба обов'язково вказати, що справа у відношенні цієї особи виділена в окреме провадження.

Додаток 2.

Зразок неправильного викладення тексту обвинувачення у виправдувальному вироці

ВИРОК⁶⁶

13 вересня 2006 року

**Бердянський міськрайонний суд
Запорізької області**

***Розглянувши в закритому судовому засіданні кримінальну справу
по обвинуваченню Є., обвинуваченого по ч. 1 ст . 296 КК України,***

ВСТАНОВИВ:

Органом досудового слідства Є. обвинувачувався в тім, що він приблизно 23 лютого 2006 року близько 15 годин у с. О., перебуваючи на перехресті вулиць Л. й М., діючи навмисне, грубо порушуючи громадський порядок і виражаючи явну неповагу до суспільства, проявляючи винятковий цинізм, оголив свої статеві органи, які в порушення загальноприйнятим нормам моралі почав демонструвати малолітнім Х., 09.12.1995 року народження, Х., 22.04.1994 року народження, С., 14.12.1995 року народження, після цього вищевказані особи, злякавшись дій Є., пішли в напрямі до свого будинку, однак, Є. у продовження своїх хуліганських дій з оголеними статевими

⁶⁶ Кримінальна справа по обвинуваченню Є. знаходиться в провадженні Бердянського міськрайонного суду після скасування вироку ухвалою Апеляційного суду Запорізької області від 27.11.2006 року. Справа № 11-1933/2006р., доповідач Джавага Г.М.

органами йшов за ними протягом 3 хвилин. Своїми хуліганськими діями Є. заподіяв потерпілим моральну шкоду.

Своїми діями Є. скоїв злочин, передбачений ч. 1 ст. 296 КК України.

Приблизно 28.02.2006 року близько 14 годин 30 хвилин у с. О. Є., перебуваючи на перехресті вулиць Л. й К., грубо порушуючи громадський порядок і виражаючи явну неповагу до суспільства, проявляючи винятковий цинізм, оголив свої статеві органи, які в порушення загальноприйнятим нормам моралі почав демонструвати малолітнім А., 07.10.1994 року народження, А1., 08.03.1997 року народження. Після цього А. і А1, злякавшись дій Є., пішли в напрямі до свого будинку, однак, Є. у продовження своїх хуліганських дій з оголеними статевими органами йшов за ними протягом 3 хвилин. Своїми хуліганськими діями Є. заподіяв потерпілим моральну шкоду.

Своїми діями Є. скоїв злочин, передбачений ч. 1 ст. 296 КК України.

Приблизно 28.02.2006 року близько 15 годин у с. О. Є., перебуваючи на перехресті вулиць Л. й М., діючи навмисне, грубо порушуючи громадський порядок і виражаючи явну неповагу до суспільства, проявляючи винятковий цинізм, оголив свої статеві органи, які в порушення загальноприйнятим нормам моралі почав демонструвати малолітнім Х., 09.12.1995 року народження, Х1., 22.04.1994 року народження. Після цього Х. і Х1., злякавшись дій Є, пішли в напрямі до свого будинку, однак, Є. у продовження своїх хуліганських дій з оголеними статевими органами йшов за ними протягом 3 хвилин. Своїми хуліганськими діями Є. заподіяв потерпілим моральну шкоду.

Своїми діями Є. скоїв злочин, передбачений ч. 1 ст. 296 КК України.

На підставі викладеного, керуючись п.2 ч. 1 ст. 6, ст.ст.321-324, КПК України, суд, -

ЗАСУДИВ:

Є. за ч1. ст. 296 КК України виправдати згідно з вимогами п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України за відсутністю в його діях складу злочину.

В наведеному прикладі вбачається, що суд переписав з обвинувального висновку в мотивувальну частину вироку повний текст обвинувачення з повною кваліфікацією дій підсудного. При цьому суд вироком фактично визнав що Є. своїми діями скоїв злочин, а в резолютивній частині повністю виправдав його. Звичайно, такий вирок ухвалою колегії

суддів по розгляду кримінальних справ апеляційного суду Запорізької області був скасований і справу було направлено до суду на новий судовий розгляд.

2. Після опису злочинного діяння у виправдувальному вирокі аналізуються докази, на яких ґрунтуються висновки суду про невинність підсудного, і мотиви, по яких суд відкинув інші докази.

Докази звичайно приводяться після того, як цілком викладені злочинні дії всіх підсудних. Однак по багатоепізодних справах це доцільно іноді робити окремо по кожному епізоду або групі епізодів, а по груповим — окремо у відношенні кожного з підсудних.

Під мотивуванням, тобто обґрунтуванням висновків суду, розуміється не простий виклад (і тим більше — перерахування) доказів, або, що ще гірше, тільки джерел доказів, а їх аналіз.

Не можна визнати мотивованим вирок, у якому зміст доказів не розкрито.

Приклад: «Факт відсутності крадіжки Івановим з магазину підтверджується показаннями свідків Зотова і Кошкина».

Не можна також визнати мотивованим вирок, у якому залишилися неспростованими всі вказані в обвинувальному висновку докази або не приведено переконливі мотиви для спростування якого-небудь доказу.

Мотивування повинне відповідати декільком вимогам: вирок може ґрунтуватися тільки на тих доказах, що були розглянуті в судовому засіданні; висновки суду повинні відповідати тому, що встановлено в судовому засіданні; вирок може ґрунтуватися лише на точно встановлених фактах, а не на припущеннях.

Аналізовані докази варто викладати таким чином, щоб був

ясний їхній логічний зв'язок з фактом злочину.

При наявності суперечливих доказів у вирокі повинно бути пояснено, чому суд приймає одні з цих доказів і відкидає інші, тобто необхідно вказати, які конкретні обставини послужили підставою для визнання судом одних доказів достовірними, а інших такими, що не заслуговують довіри.

Наприклад, щодо показань потерпілих і свідків такими підставами можуть бути: тривалість або кращі умови сприйняття події свідком А., ніж свідком Б.; за однакових умов сприйняття обома свідками, професійні навички одного з них і т.д. Суд вправі також врахувати незацікавленість окремих осіб у результаті справи, незмінність їхніх показань про ті самі обставини протягом як досудового, так і судового слідства.

Можуть бути взяті до уваги і факти, що свідчать про спробу ввести в оману органи досудового слідства і суд щодо фактичних обставин кримінальної справи або про наявність змови давати певні показання. Однією з підстав, що дозволяють суду вважати те або інше показання допитаної особи достовірним, є відповідність його за змістом іншим доказам, дослідженим судом.

В інших ситуаціях можливе врахування стану особи в момент сприйняття обставин правопорушення і здатність її у зв'язку з цим правильно оцінювати події, що відбувалися, (стан сп'яніння очевидця, раптовість нападу на потерпілого і його переляк у зв'язку з цим і т.п.).

Судити про вірогідність того або іншого доказу можна лише з урахуванням усієї сукупності даних, що відносяться до змісту цього доказу, способу його одержання, співвідношення з іншими доказами і т.д.

Іноді судді обмежуються загальною вказівкою у вирокі, що той або інший доказ «не викликає в суду сумнівів», але залишають без відповіді питання, чому не виникає таких сумнівів. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, але воно

повинно ґрунтуватися на встановлених у справі фактах, які і необхідно наводити у вирокі.

Іноді пишуть, що доводи підсудного (або показання свідка) «не заслуговують на увагу». Таке зневажливе, не властиве судовій процедурі судження неприпустиме навіть тоді, коли суд потім приводить у вирокі докази, що спростовують доводи підсудного.

Суддям необхідно пам'ятати, що найбільший недолік полягає в тому, що докази у вирокі тільки наводяться, але не аналізуються. Деякі судді просто переказують показання підсудних, свідків потерпілих, цитують висновки експертів і т.д. Звідси громіздкість вирокі, насичення другорядними деталями, повтореннями, що робить їх схожими на протокол судового засідання, а це аж ніяк не додає вирокі переконливості.

Розглянемо деякі питання вказівки в мотивувальній частині виправдувального вирокі окремих видів доказів.

Спростування пред'явленого обвинувачення – найбільш складна частина викладу вирокі. На практиці це робиться по-різному. Можна спочатку викласти всі докази, покладені органами досудового слідства в основу обвинувачення, а потім їх проаналізувати і навести докази, що спростовують обвинувачення. Можливий також інший варіант, за яким докази аналізуються і спростовуються по черзі. Вибір того або іншого способу викладу залежить від конкретних обставин, зокрема, від підстав виправдання. Але при будь-якому способі доцільно починати аналіз доказів зі свідчень підсудного.

а) Показання підсудного і обвинуваченого (ст.74, 300-301).

Звичайно слідом за описом злочинного діяння указується відношення підсудного до обвинувачення, (визнав себе винним, не визнав або визнав провину частково), а також

наводиться сутність його пояснень.

Іноді, не зрозумівши у зв'язку з юридичною непоінформованістю суті обвинувачення, підсудний заявляє, що визнає себе винним, однак з його свідчень випливає зворотнє. **Наприклад**, у справах про порушення правил водіння машин водії заявляють про визнання провини, маючи на увазі тяжкі наслідки автокатастрофи, але при цьому стверджують, що правил руху вони не порушували, тобто, власне кажучи, не визнають себе винними.

Нерідко підсудні заявляють у суді, що вони не пам'ятають вчинених ними дій через сильне сп'яніння, але довіряють свідкам і тому вважають себе винними. Було б неправильним, необ'єктивним записати за таких обставин у вирок, що підсудний визнав себе винним. Подібне визнання не має доказуючої цінності. У зазначених випадках у вирок варто лише послатися на те, що, за заявою підсудного, він через сп'яніння не пам'ятає своїх дій.

Викладаючи показання підсудного, особливо важливо вказати те, в чому його показання розходяться з обвинуваченням.

У випадках заперечення підсудним своєї провини необхідно враховувати, що суд не вправі перекладати на підсудного обов'язок доказування, тому неприпустимі у вирок формулювання, що суперечать цій вимозі закону.

У випадку зміни підсудним показань, даних у процесі досудового слідства, суд повинен мотивувати, чому саме (на підставі яких даних судового слідства) він вважає достовірними одні показання підсудного і відкидає інші.

б) Показання свідків і потерпілих.(ст..68,72, 267 , 303, 308 КПК України).

У вирок повинна бути викладена суть показань потерпілих і свідків про обставини, що підлягають встановленню в справі.

У відповідності зі ст. 68 КПК України:

«Не можуть бути доказами дані, повідомлені свідком, джерело яких невідоме. Якщо показання свідка базуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.»

Неприпустимо приводити у вирок формулювання: «Свідок Іванов показав у суді, що підсудний Петров не завдавав Сидорову удару ножем». Звідки відомо про це Іванову — не ясно. У даному випадку досить додати, що свідок Іванов бачив, як Петров спілкувався із Сидоровим і бачив, як вони розійшлися, і буде не тільки дотримана вимога закону, але і вирок стане переконливим.

Часто свідок дає показання, що мають відношення до декількох самостійних епізодів обвинувачення. У залежності від обраної судом форми викладу мотивувальної частини вироку можна або відразу цілком привести показання свідка, або кілька разів послатися на його показання, обґрунтовуючи висновки за кожним епізодом обвинувачення окремо.

У випадку, коли кілька свідків дають однакові показання про одні факти, краще групувати ці показання. Наприклад: «Свідки Іванов, Трофимов і Волков показали, що бачили, як Соколов спілкувався з Копиловим і стверджують, що той не бив останнього». Разом з тим неприпустимо використовувати такий прийом викладу: «Свідок Трофимов підтвердив показання свідка Іванова».

Свідки до початку їхнього допиту повинні бути відсутні в залі суду, у зв'язку з чим вони не можуть знати змісту показань раніше допитаних осіб, і, отже, не можуть їх ні підтвердити, ні заперечувати.

в) Висновки експертів.(ст.75 , 310-312КПК України).

У вирок повинні знайти повне відображення результати оцінки висновку експерта. Суд зобов'язаний вказати, які саме факти встановлені висновком експерта, а не обмежуватися лише посиланням на його висновок. Наприклад, навіть якщо докази того, що Іванов не вчинив насильницького статевого акту з потерпілою, суду необхідно в даному випадку у вирок записати: «Згідно з висновком судово-медичного експерта, виключається походження сперми від підсудного». **Виклад у вирокі кінцевих висновків експерта** в числі інших доказів, що обґрунтовують прийняте судом рішення по кримінальній справі, означає, що суд визнав експертизу такою, що відповідає необхідним вимогам, і спеціально обумовлювати це не потрібно.

Разом з тим суд не вправі не вказати про ті висновки експерта, які він відкидає. Свою незгоду з висновком експерта він повинний мотивувати. Коли експерти приходять до різних висновків, суд при мотивуванні своєї незгоди з висновком одного з них може спиратися на висновок іншого експерта, що прийшов до інших висновків. При цьому у вирок повинні знайти відображення не тільки позиція суду стосовно суперечливих висновків, але й суть цих висновків, доводи експертів на користь точок зору, що відстоюються ними, а також показати, у чому конкретно складається помилковість висновків тих експертів, чії висновки суд відкидає.

При цьому судові необхідно враховувати, що **показання експерта** можуть тільки роз'яснити і зробити більш зрозумілим судові й учасникам судового розгляду наданий ним висновок. Якщо експерт у ході його допиту повідомляє про нові факти, які у чому-небудь істотно доповнюють наданий ним висновок, необхідно призначити додаткову або повторну експертизу. Таким чином, показання експерта не є самостійним джерелом доказів, вони служать допоміжним засобом для правильної оцінки висновку експерта і посилатися на них у вирок як на доказ неприпустимо.

Кримінальний закон ставить та зобов'язує суд при постановленні вироку обговорювати питання про осудність підсудного, якщо воно виникало під час дізнання, досудового слідства або судового розгляду. З цього випливає, що суд повинен дати оцінку висновкові експертів-психіатрів і зробити висновок про визнання підсудного осудним. Звичайно цей висновок формулюється після викладу суті висновку експертів-психіатрів у такий спосіб: «Оцінюючи висновок експертів у сукупності з іншими дослідженими в суді доказами, суд визнає Петрова осудним».

г) Речові докази(ст.78, 313 КПК України).

Специфіка цього виду доказів полягає в тому, що вони є засобом для встановлення тих або інших обставин справи лише в сукупності з іншими доказами (показаннями підсуд-

них, свідків, висновками експертів, протоколами оглядів і т.д.), у зв'язку з чим посилання у вирокі на речові докази варто робити в логічному зв'язку з іншими даними, на яких суд мотивує свій висновок.

Як правило, необхідно вказати, за яких обставин речові докази були виявлені і залучені до справи.

Наприклад: «Із приводу пред'явленого до огляду ножа, що був вилучений з місця події працівниками міліції, підсудний Іванов вказав, що цей ніж йому не належить і він у руках його ніколи не тримав. Це також підтверджується висновком експерта-криміналіста, згідно з яким виявлені на ручці ножа сліди залишені не Івановим, а іншою особою».

д) Протоколи й інші документи.(ст..85, 314 КПК України)

У числі джерел доказів ст. 66 КПК України називає протоколи слідчих і судових дій і інші документи.

Протоколи засвідчують для суду обставини і факти, безпосередньо сприйняті слідчим (а якщо цього вимагає закон, і понятими), які мають значення для справи. Але посилання на ці факти, а не тільки на протокол, і повинно бути зазначено у вирокі. Часто зустрічаються неправильні записи у вирокі такого змісту: «Невинність підсудного в здійсненні злочину підтверджується протоколом огляду місця події». Замість цього треба було записати, наприклад, що впливає: *«Твердження підсудного про те, що машину сильно труснуло на вибоїнах і він не зміг втримати кермо, відповідає дійсності, тому що оглядом місця події, який був виконаний слідчим через 2 години після ДТП, встановлено, що дорога на цій ділянці має вибоїни».*

Інші документи є доказами, якщо засвідчені або викладені в них факти мають значення для кримінальної справи. Тому суд повинен в мотивувальній частині вирокі вказати, які саме факти засвідчені документами.

3. Мотивування окремих прийнятих судом рішень.

а) Мотивування зміни обвинувачення.

Зміна обвинувачення може полягати у визнанні частини обвинувачення необґрунтованим, тобто в скороченні обсягу обвинувачення, або тільки в зміні кваліфікації вчиненого.

Якщо суд визнає частину обвинувачення необґрунтованою, то після опису, обґрунтування і юридичної оцінки дій, визнаних доведеними, варто спочатку коротко сформулювати обвинувачення, що не підтвердилося, потім навести докази його необґрунтованості, спростувавши ті докази, що вказувались в обвинувальному висновку (з обов'язковим приведенням їх у вирок) і викласти рішення суду.

При цьому можливі різні варіанти:

1) Обвинувачення являє собою кілька епізодів, що утворюють один злочин або є повторними тотожними злочинами, або складається з ряду утворюючих один злочин дій і виключення з обвинувачення деяких епізодів (дій), що не тягне зміни кваліфікації (з нібито зроблених чотирьох крадіжок особистого майна дві не підтвердилися; при вчиненні хуліганських дій підсудний наніс побої і заподіяв тілесні ушкодження не трьом, а двом громадянам — кваліфікація відповідно залишається незмінною). У подібних випадках в описовій частині вироку мотивується визнання частини обвинувачення не обґрунтованою, а в резолютивній про це не згадується.

За таким же принципом мотивуються і всі інші зміни обвинувачення (у частині окремих обставин злочину, мотивів і т. д.), якщо вони не зв'язані з перекваліфікацією злочинних дій.

2) Якщо виключення з обвинувачення окремих епізодів, деяких дій або окремих обставин тягне за собою зміну кваліфікації злочину, то в цих випадках в описовій частині разом з висновком про необґрунтованість обвинувачення вказується і на зміну кваліфікації злочинних дій, визнаних доведеними. (Наприклад, нанесення удару не спричинило заподіяння потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження, у зв'язку з чим вчинене належало перекваліфікувати

зі ст. 122 на ч.1 ст. 296 КК України)

Мотивування зміни обвинувачення може бути таким: «З викладених підстав суд вважає встановленим, що Сучков наніс Єніну удар не в голову, а в плече і, отже, відсутній причинний зв'язок між його діями і заподіяним Єніну тілесним ушкодженням — порушенням функції зору лівого ока. Оскільки Сучков наніс один удар потерпілому в громадському місці, грубо порушивши суспільний порядок і виявивши явну неповагу до суспільства, суд перекваліфікує дії Сучкова зі ст. 122 на ч.1 ст. 296 КК України. У резолютивній частині в цих випадках наводиться тільки нове формулювання обвинувачення (у наведеному прикладі — по ч.1 ст. 296 КК України.).

3). Обвинувачення являє собою реальну сукупність декількох злочинів (приміром, обвинувачення Сучкова у вчиненні грабежу та опору працівникові міліції). Якщо відпадання частини обвинувачення означає визнання підсудного невинним в одному з вказаних в постанові про притягнення як обвинуваченого злочині, в описовій частині після наведення відповідних мотивів вказується (продовжуючи той же приклад): «На підставі викладеного суд визнав недоведеним, що підсудний Сучков під час його затримання завдав удару працівникові міліції Фролову». У резолютивній частині слід вказати: «Сучкова за обвинуваченням у злочині, передбаченому ч.3 ст.342 КК України виправдати за недоведеністю його участі у скоєнні цього злочину».

б) Мотивування зміни обвинувачення, що полягає тільки в зміні юридичної кваліфікації вчиненого.

На практиці найбільше труднощів викликають такі випадки:

1. Вчинений підсудним злочин був кваліфікований за двома статтями КК (за правилами ідеальної сукупності), однак суд визнав, що все вчинене слід кваліфікувати за однією з цих статей, а інша стаття КК кваліфікована помилково.

Наприклад, дії Іванова, що заподіяли середньої ваги тілесне ушкодження працівникові міліції при виконанні ним службових обов'язків по охороні об'єкта, були кваліфіковані за ст. 122 і ч.2 ст. 345 КК України. Суд же визнав, що усе вчинене охоплюється ознаками ч.2 ст. 345 КК України. У цьому випадку суд вказує на виключення помилково кваліфікованої підсудному статті КК тільки в мотивувальній частині вироку. У резолютивній же частині формулюється рішення про визнання підсудного винним по одній із двох статей КК (у наведеному прикладі — по ч.2 ст. 345 КК України).

2. Вчинені підсудним злочини (при реальній сукупності) були кваліфіковані органами досудового слідства за двома статтями КК (двома частинами статті КК), однак суд визнав, що всі дії підпадають під ознаки однієї з цих статей (частини статті) КК, що передбачає менш суворе покарання. У цьому випадку суд так само в мотивувальній частині обґрунтовує перекваліфікацію обвинувачення, а в резолютивній — формулює визнання підсудного винним за однією статтею (частиною статті) КК.

Наприклад, Іванов обвинувачувався в побитті з хуліганських мотивів і заподіянні побоїв Кузнєцову (по ч. 1 ст. 296 КК України), а також у побитті наступного дня з тих же мотивів Кота зі спробою застосування при цьому ножа (по ч. 3 ст. 296 КК). У судовому ж засіданні встановлено, що Іванов тільки вийняв ніж з кишені, але не мав намір його застосувати. Запис в описовій частині може бути такий: «На підставі викладеного суд встановив, що при вчиненні хуліганських дій у відношенні Кота з боку Іванова не було спроби застосування ножа, однак побиття Кота спричинило заподіяння йому тілесних ушкоджень, у зв'язку з чим носило особливо зухвалий характер.

Через це злочинні дії Кота по даному епізду суд перекваліфікує з ч. 3 на ч. 1 ст. 296 КК України». У резолютивній частині вироку вказується тільки ч. 1 ст. 296.

Зрозуміло, що не можна діяти в такий же спосіб у випадку, коли суд встановить, що у вчинених підсудним злочинах є ознаки однієї з статей КК, але яка є більш тяжкою. Перекваліфікація означала б обтяження становища підсудного і порушення його права на захист. У такому випадку справу слід направити на додаткове розслідування.

Завершується мотивувальна частина вироку висновком про наявність однієї з підстав для постановлення виправдувального вироку. Причому вирок в мотивувальній частині повинен бути викладений так, щоб в його змісті чітко була виражена одна з підстав виправдання – за невстановленням події злочину; за відсутністю складу злочину; за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину.

Розділ 3.2.1.

Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли не встановлено події злочину

При виправданні за невстановленням події злочину суд в мотивувальній частині вироку повинен навести докази, які спростовують версію обвинувального висновку про наявність події злочину, і підтверджують, що подія, поставлена в провину підсудному, не мала місця, не відбулася насправді. Повинно бути переконливо показано, що доказів, які достовірно підтверджували б наявність події злочину, немає.

З метою правильного з'ясування мотивування даної підстави виправдання підсудного необхідно уточнити, що слід розуміти під терміном «невстановленість події злочину». Відсутність події злочину (п.1 ст. 6 КПК України), невстановлення події злочину (ч.4 ст. 327 КПК України) слід трак-

тувати як одну і ту ж підставу, яка означає, що насправді те явище, з приводу якого проводилося досудове слідство і судовий розгляд, не відбувалося. Дана підстава постановлення виправдувального вироку розповсюджується тільки на випадки, коли під час судового розгляду достовірно доведено, що діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний, насправді не було.

Досягається це, в одному випадку, шляхом визнання хибності доказів, зібраних під час досудового слідства, їх неякісності, тобто не відносності або неприпустимості. У іншому – інакшою оцінкою доказового матеріалу, зібраного на досудовому слідстві. В останньому випадку суд демонструє логічну неспроможність висновків органів досудового слідства, обґрунтовувавши, що з даної сукупності доказів слідує: події, у вчиненні якої обвинувачувався підсудний, насправді не було.⁶⁷

⁶⁷ Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. Учеб. пособие. - К.: УМК ВО, 1991. - С. - 71.

Розділ 3.2.2.

Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли в діянні підсудного немає складу злочину

При виправданні за відсутністю складу злочину наводяться мотиви, які не дозволяють зробити висновок про наявність у діях підсудного складу злочину.

Для нас певний інтерес викликає зразок виправдувального вироку з цих підстав, наведений у посібнику судді Верховного Суду РФ, к.ю.н., провідного наукового співробітника Російської Академії Правосуддя Ворожцова С.А.

Додаток 2.

Зразок виправдувального вироку РФ при виправданні за відсутністю складу злочину.

ВИРОК⁶⁸

ІМ'ЯМ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

р. Н-ськ

3 квітня 2003 р.

Н-ській міський суд в складі:

головуючого — судді Івашової І. У.,

суддів Лопаревої Н.А. і Кошкіна М.А.

за участю державного обвинувача Верника К.В.

підсудного Леванта Т.Л.

захисника адвоката Моїсєєва А.Н., який надав посвідчення № 4 і

ордер Невської юридичної консультації адвокатів № 633

потерпілого Міхєєва в.І.

при секретарі Морсиній А.С.

розглянувши у відкритому судовому засіданні матеріали кримінальної справи з обвинувачення

Леванта Тараса Львовича, який народився 21 листопада 1969 р. в м. Омську, з незавершеною вищою освітою, неодруженого, працюючого програмістом в ТОВ «Імпульс», проживаючого в р. Н-ську по вул. Адмірала Нахімова, б. 23, кв. 35, раніше не судимого у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 318 УКРФ

⁶⁸ Ворожцов С.А. Приговор в уголовном процессе. Москва. «Юрайт».-2003.-с 93-101

ВСТАНОВИВ:

Підсудний Левант обвинувачувався в тому, що застосував насильство, небезпечне для життя або здоров'я, щодо представника влади, у зв'язку з виконанням тим своїх посадових обов'язків за таких обставин:

28 червня 2002 р. близько 10 год. під час затримання дільничним інспектором 14 відділу міліції Приморського районного управління внутрішніх справ м.Н-ська Міхеєвим Володимиром Івановичем, яке було викликане тим, що Левант перебував у розшуку відповідно до адресної програми, складеної керівництвом 14 відділу міліції, і у відповідь на пропозицію Міхеєва пройти в 14 відділ міліції для складання протоколу про адміністративне порушення, передбачене ст. 102 КпАП РРФСР Левант, не бажаючи бути затриманим, застосував до Міхеєва як до представника влади насильство: штовхнув його в праве плече, потім, вириваючись із захвату, завдав потерпілому удар ногою в праве коліно, відштовхнув його до стіни, у зв'язку з чим той вдарився спиною об стіну, наніс два удари рукою по обличчю, вчинив захват і залом пальців правої кисті.

В результаті цих дій Леванта потерпілому Міхеєву була завдана шкода здоров'ю середньої тяжкості у вигляді закритого перелому нігтьової фаланги п'ятого пальця правої кисті зі зміщенням уламків, саден на шкірі п'ятого пальця, удару м'яких тканин області крижів, саден першого пальця правої кисті, нижньої третини лівого передпліччя, в області попереково-грудного відділу хребта і правого колінного суглоба.

В основу звинувачення покладені свідчення потерпілого Міхеєва про те, що він як співробітник міліції — дільничний інспектор — 28 червня 2002 р. відповідно до адресної програми, в якій вказані прізвища та адреси проживання осіб, що перебувають у розшуку, перевіряв адреси таких осіб, проживаючих на його території. Прізвище Леванта було в цій адресній програмі, тому він відвідав і його адресу. Зустрів Леванта на сходах біля його квартири, коли той повертався з собакою породи «водолаз» з прогулянки. Собака був без намордника.

Він представився Леванту, показав своє посвідчення, запропонував пред'явити його документи. Після цього вони пройшли в квартиру Леванта, де останній пред'явив свій паспорт. Він, Міхеєв, виявив, що паспорт недійсний, оскільки в нього не була вклеєна фотокартка після досягнення Левантом 25-річного віку, і повідомив про це Леванту.

Крім того, він запропонував пройти в 14 районний відділ міліції для складання протоколу про адміністративне правопорушення за вигул собаки в громадському місці без намордника.

Левант погодився. По телефону ним був викликаний наряд міліції для супроводу Леванта у відділ.

Після прибуття працівників міліції Цицарева А.В. і Мілкіна А.Н. Міхеєв склав рапорт про затримання Леванта і передав його разом з паспортом Цицареву. На сходах Левант несподівано різко штовхнув його, Міхеєва, в праве плече і побіг на «чорні сходи». Між поверхами він наздогнав Леванта, провів захват із заломом за спину його лівої руки. Левант почав активно чинити опір: намагався звільнити свою руку, завдати ударів правим ліктем, штовхнув його всім корпусом, у зв'язку з чим він, Міхеєв, вдарився спиною об стіну. Левант, вириваючись, наніс, йому удар в праве коліно і два удари рукою по обличчю, а також заламав пальці правої кисті. В результаті цих дій Леванта, йому, Міхеєву, були заподіяні тілесні ушкодження.

Обвинувачення також обґрунтоване свідченнями свідків Цицарева і Мілкіна, які підтвердили, що 28 червня 2002 р. вони надавали допомогу дільничному інспекторові Міхеєву в затриманні Леванта за місцем проживання, і що в процесі затримання Левант намагався втекти, але Міхеєв перешкодив цьому.

Свідок Мілкін засвідчив, що бачив, як Левант, чинячи опір Міхеєву, завдавав йому ударів руками. Він присік дії Леванта, зв'язав йому руки ремнем. Потім Леванту були надіті наручники, і він був доставлений в 14 відділ міліції, а Міхеєв – в травмпункт.

Згідно з висновком судово-медичних експертів, потерпілому Міхеєву 28 червня 2002 р. були заподіяні тілесні ушкодження (вказані вище), які утворилися не менше ніж від шести дій твердих тупих предметів по механізму удару, удару з ковзанням, а пошкодження в області спини могли бути отримані під час удару об стіну. Закритий перелом нігтьової фаланги п'ятого пальця правої кисті тягне за ознакою тривалості шкоди здоров'ю середньої тяжкості, решта пошкоджень не спричинили розладу здоров'я.

В ході судового розгляду обвинувачення, пред'явлене Леванту, підтвердження не знайшло.

Фактичні обставини справи, встановлені судом, відповідають тим, що викладені в обвинуваченні.

Підсудний Левант і на попередньому слідстві, і в судовому засіданні стверджував, що підстав до його затримання у Міхеєва не було: ні правопорушень, ні тим більше злочинів він не вчиняв. Міхеєв не пояснив йому, які саме протиправні дії його послужили підставою до затримання.

Щоб уникнути необґрунтованого затримання, намагався втекти, але його

наздогнав потерпілий і застосував до нього силу. Він, Левант, чинив йому активний опір, в процесі якого міг заподіяти йому якісь пошкодження.

Згідно з диспозицією ст. 318 КК РФ, склад цього злочину містять тільки дії особи, яка протидіє законній діяльності представника влади.

Як видно із обвинувачення, приводом для затримання Леванта було скоєння ним адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 102 КпАП РРФСР, а дійсною причиною — вказівка на нього в «адресній програмі» як на особу, яка перебуває у розшуку.

Адресна програма, як слідує зі свідчень потерпілого Міхеєва, є затверджений керівництвом відділу міліції список осіб, що знаходяться в розшуку, причини і підстави розшуку в цій програмі не указуються.

За твердженням потерпілого, вказівка в адресній програмі на Леванта як на особу, яка перебуває у розшуку, давала йому право затримати його і доставити у відділ міліції, а при затриманні Леванта він виявив в його діях і адміністративні правопорушення: проживання по недійсному паспорту і порушення правил утримання собак, що і стало додатковим приводом для його доставлення у відділ міліції.

У рапорті про затримання від 28 червня 2002 р., складеному Міхеєвим, вказано, що Левант затриманий за підозрою у скоєнні злочину як особа, що знаходиться в розшуку.

Свідки Цицарев і Мілкін підтвердили, що Левант був затриманий на підставі рапорту дільничного інспектора Міхеєва у зв'язку з розшуком.

Разом з тим затримання Леванта не можна визнати законним.

Відповідно до ст. 11 Закону РФ «Про міліцію», співробітник міліції має право затримувати осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. При цьому співробітник міліції, згідно зі ст.5 цього ж Закону, зобов'язаний роз'яснити громадянину, права і свободи якого обмежуються, підставу і привід такого обмеження.

За твердженням потерпілого Міхеєва, він навмисно не роз'яснив Леванту дійсну причину його затримання — розшук, оскільки припускав, що Левант може бути особою, підозрюваною у скоєнні злочину.

Разом з тим, яких-небудь підстав вважати Леванта особою, яка підозрюється у вчиненні злочину, і на цій підставі проводити його затримання у потерпілого Міхеєва не було, оскільки йому не були відомі причини внесення Леванта до списку розшукуваних осіб. За його власним

твердженням, в адресну програму крім осіб, що розшукуються за скоєння злочинів, включалися і інші особи, наприклад, особи, які ухиляються від явки у військкомат.

Більш того, сам Міхеєв, як слідуює з його свідчень, усвідомлював, що одне лише включення в адресну програму «розшук» не є достатньою підставою для затримання, тому шукав додаткові приводи для того і знайшов, вбачаючи в діях Леванта ознаки адміністративних правопорушень.

Стаття 11 Закону РФ «Про міліцію» містить вичерпний перелік випадків, коли співробітник міліції має право провести затримання, а тому за відсутності відомостей про те, що Левант підозрюється у вчиненні злочину, підстав для його затримання не було.

В обвинувальному висновку не вказана причина внесення Леванта до адресної програму «розшук». Проте з матеріалів справи, зокрема з постанови слідчого від 11 грудня 2002 р., видно, що Левант був внесений до цієї програми керівництвом 14 відділу міліції на підставі списку осіб, що ухиляються від призову, який був направлений районним військкоматом до територіального відділу міліції, але без відповідного доручення військового комісара і без оформлення розшукової справи.

Своїм поданням в адресу начальника Приморського районного управління внутрішніх справ і військового комісара Приморського району слідчий визнав такий порядок розшуку і затримання осіб, що ухиляються від призову на військову службу, незаконним.

Наявне в матеріалах справи письмове звернення військового комісара Приморського району до начальника 14 відділу міліції з проханням посприяти у розшуку та доставленні призовника Леванта на призовну комісію датовано 5 серпня 2002 р., коли Левант вже був затриманий, а тому не може бути взяте до уваги.

Адресна програма «розшук» за 28 червня 2002 р., як слідуює з довідки заст. начальника 21 відділу міліції, знищена після закінчення призову в Російську армію.

Непоінформованість Міхеєва про правомірність включення Леванта в список розшукуваних осіб і незаконність вказівок керівництва 14 відділу міліції про розшук Леванта не спростовують висновок суду про відсутність у Міхеєва законних підстав для затримання Леванта.

Не можна визнати законною підставою до затримання Леванта і доставлення його у відділ міліції виявлення потерпілим в діях підсудного ознак адміністративних правопорушень.

Під час попереднього слідства потерпілий Міхеев стверджував, що угледів у діях Леванта склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст.102 КпАП РРФСР, що полягало у тому, що собака підсудного знаходився в громадському місці без намордника.

Відповідно до п. 2.2. розпорядження губернатора Н-ська від 15 травня 1997 р. «Про впорядкування утримання собак в Н-ську» в громадських місцях в намордниках повинні знаходитися собаки, включені в перелік порід, знаходження яких в таких місцях в Н-ську без намордника заборонене.

Левант має собаку породи «нюфаундленд» або «водолаз». Цю породу, як видно з листа управління ветеринарії адміністрації Н-ська від 9 червня 1997 р. № 1169/01-06 «Про затвердження переліку порід собак, знаходження яких в місцях вихову і громадських місцях в Н-ську без намордника забороняється», даний перелік не містить. Отже, підстав розцінювати дії Леванта як адміністративне правопорушення у потерпілого Міхеева не було, тим більше, що, за його власним твердженням, він був обізнаний про цей перелік і знав, що собак породи «водолаз» можна виховувати без намордника.

У судовому засіданні потерпілий Міхеев став наполягати на тому, що Левант повертався з прогулянки з собакою, який був без повідця та ошейника, і що саме це було розцінено ним як порушення правил утримання собак, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст.102 КпАП РРФСР. Проте свідченням потерпілого в цій частині суд не довіряє, оскільки ці обставини в його свідченнях з'явилися лише в даному судовому засіданні після ознайомлення потерпілого з вказаним вище розпорядженням губернатора і переліком до нього.

Посилання потерпілого Міхеева на те, що однією з підстав для затримання підсудного і доставлення його у відділ міліції послужило інше правопорушення — проживання по недійсному паспорту (без фотокартки після досягнення 25-річного віку), як і доповнення свідками Цицаревим і Мілкіним цією обставиною своїх свідчень в даному судовому засіданні, також неспроможні.

Дане правопорушення підсудним не оспорується, проте факт виявлення цього правопорушення самим Міхеевим ніде не був зафіксований і в матеріалах справи це не відображено.

Паспорт був вилучений у підсудного при затриманні, проте згодом був втрачений співробітниками 14 відділу міліції за невстановлених обставин. У матеріалах справи відсутні відомості про складання відповідного протоколу про адміністративне правопорушення і притягнення Леванта до

адміністративної відповідальності за проживання по недійсному паспорту. Сам Левант стверджував, що до адміністративної відповідальності за це правопорушення не притягувався, паспорт після його вилучення Міхеєвим йому не повертався.

Така підстава до затримання Леванта, як вчинення ним адміністративного правопорушення (проживання по недійсному паспорту), в звинуваченні не значиться і тому й не підлягає оцінці з точки зору законності.

Затримання може проводитися тільки в строгій відповідності з вимогами закону, за наявності вказаних у законі підстав, а таких підстав для затримання Леванта, як встановлено судом, у працівника міліції Міхеєва не було.

Насильство, яке Левант застосував до Міхеєва, було направлене не на те, щоб заподіяти шкоду здоров'ю потерпілого, а на те, щоб уникнути незаконного затримання.

За таких обставин насильство, застосоване Левантом до Міхеєва, слід розцінювати як протидію незаконному затриманню, тобто неправомірним діям представника влади, і тому дії Леванта не містять складу злочину, передбаченого ст. 318 КК РФ.

У зв'язку з викладеним суд вважає необхідним виправдати підсудного Леванта по обвинуваченню у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 318 КК РФ, за відсутністю в його діях складу злочину.

Цивільний позов потерпілого Міхеєва про відшкодування матеріального збитку — витрат на лікування після травм, заподіяних йому Левантом, — у розмірі 1000 (однієї тисячі) руб. і компенсації моральної шкоди, заподіяної йому діями Леванта, у розмірі 100 000 (ста тисяч) руб. слід залишити без розгляду.

На підставі викладеного, і керуючись ст. 000 КПК РФ, суд

ЗАСУДИВ:

Леванта Тараса Львовича виправдати за відсутністю в його діях складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 318 КК РФ.

Запобіжний захід Леванту — грошова застава у розмірі 50 000 (п'ятдесяти тисяч) рублів — відмінити.

Грошова застава у розмірі 50 000 (п'ятдесяти тисяч) рублів, внесена на депозитний рахунок Приморського районного суду р.

Н-ська, повернути Леванту після набрання вироком до законної сили.

Цивільний позов Міхеєва про відшкодування матеріального шкоди у розмірі 1000 (однієї тисячі) рублів і про компенсацію моральної шкоди у розмірі 100 000 (ста тисяч) рублів залишити без розгляду.

Вирок може бути оскаржений та опротестований до Верховного Суду РФ протягом десяти діб з дня його проголошення.

Левант має право клопотати про участь його в розгляді справи судом касаційної інстанції.

Головуючий *Іванова*
Судді *Лопарева* *Кошкін*

При виправданні за малозначністю суд повинен конкретно вказати, чим саме підтверджуються ознаки малозначності (розмір шкоди тощо).

Наочним прикладом є кримінальна справа № 11 - 1530/06, яка було розглянута палатою по розгляду кримінальних справ апеляційного суду Запорізької області.

Згідно з вироком Енергодарського міського суду Запорізької області від 14.06.2006 року К., засуджений за те, що він в період часу з 11 лютого 2006 року по 13 лютого 2006 року, в квартирі буд.26 по вул.Воїнів Інтернаціоналістів в м.Енергодар, навмисно, з метою подальшого перепродажу і отримання прибутку, всупереч вимогам чинного законодавства України по здійсненню операцій з металобрухтом, як різновиду підприємницької діяльності, не маючи на те відповідного дозволу (ліцензії), організував пункт прийому, зберігання та збуту металобрухту, і порушуючи п. 4 Закону України

«Про металобрухт», здійснював операції з брухтом кольорових металів.

Як вказав суд у вирокі, 13 лютого 2006 року, близько 18 години, К., перебуваючи за місцем свого проживання в кв.28 буд. 26 по вул.Воїнів Інтернаціоналістів в м. Енергодар, не маючи спеціального дозволу (ліцензії), незаконно придбав у Ж. брухт міді вагою 2 кг за 20 грн., з метою подальшого перепродажу і отримання прибутку.

Того ж дня, близько 18 годин 30 хвилин, під час огляду даної квартири працівниками міліції був вилучений брухт міді вагою 2 кг, брухт алюмінію вагою 3,2 кг, брухт латуні вагою 5 кг, який він незаконно скуповував з метою подальшого перепродажу і отримання прибутку.

Під час розгляду апеляції засудженого відповідно до вимог ст.365 КПК України колегія суддів перевірила вирок суду першої інстанції з точки зору його законності та обґрунтованості в повному об'ємі, виходячи за вимоги апеляції, не погіршуючи при цьому положення засудженого.

Перевіривши матеріали справи в повному об'ємі, апеляційний суд вбачає підстави для часткового задоволення апеляції: скасування вироку у зв'язку з неправильним застосування кримінального закону (п.4 ст. 367 КПК України) і закриття справи на підставі п.2 ст. 6 КПК України (ст.376 УПК України).

Як вказала в ухвалі колегія суддів, під час розгляду справи суд правильно встановив, що К. порушив вимоги Закону України «Про металобрухт», оскільки не маючи на те відповідного дозволу (ліцензії), організував пункт прийому, зберігання і збуту металобрухту, і здійснював операції з брухтом кольорових металів.

Проте суд при цьому неправильно застосував кримінальний закон і допустив помилку, визнавши, що такі дії К. містять склад злочину, передбачений ст.213 ч.1 КК України.

Так, згідно з вимогами статті 16 Закону «Про металобрухт» «особи, винні в порушенні законодавства, яке регулює здійснення операцій з металобрухтом, несуть адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законами України».

Визнаючи, що дії К. містять склад злочину, передбаченого ч.1 ст. 213 КК України, суд не повною мірою оцінив дії засудженого, виходячи з вимог ст. 11 УК України.

Так, відповідно до вимог ст.11 Кримінального Кодексу України, «злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

У частині другій цієї статті законодавець підкреслює, що «не є злочином дія або бездіяльність, які хоча формально і містять ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становлять суспільної небезпеки, тобто не заподіяли і не могли заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі».

Як вбачається з вироку, суд визнав, що в діях К. є склад злочину, передбаченого ч.1 ст. 213 КК України, хоча він скупив по вказаному у вироку епізоду всього 2 кг брухту за 20 грн., а також в своїй квартирі зберігав незаконно скуплений брухт міді вагою 2 кг, брухт алюмінію вагою 3,2 кг, брухт латуні вагою 5 кг (всього 10,2 кг).

На думку колегії суддів, такі дії К. не є злочином, оскільки хоча формально і містять ознаки ч.1 ст.213 КК України, але через малозначність не представляють суспільної небезпеки, не за-

подіяли і не могли заподіяти істотної шкоди фізичним або юридичним особам, суспільству або державі.

На підставі викладеного, згідно з вимогами ст.376 КПК України, суд апеляційної інстанції вирок Енергодарського міського суду Запорізької області від 14.06.2006 року, яким К. засуджений за ч. 1 ст.213 КК України, скасував, кримінальну справу стосовно К. закрити за відсутністю в його діях складу злочину.⁶⁹

⁶⁹ Ухвала колегії суддів судової палати по розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 30.08.2006 р, доповідач Алейніков Г.І. Кримінальна справа по обвинуваченню К. № 11 - 1530/06. Архів Апеляційного суду Запорізької області.

Розділ 3.2.3.

Мотивувальна частина виправдувального вироку, коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину

Виправдовуючи за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину, суд повинен у мотивувальній частині вироку вмотивувати неспроможність, невірогідність тих доказів, які стали підставою для пред'явлення обвинувачення і складання обвинувального висновку, з наведенням доказів, що спростовують обвинувачення підсудного у вчиненні злочину. Наводяться мотиви, з яких відкидаються у справі обвинувальні докази.

Враховуючи, що недоведеність участі підсудного у вчиненні злочину дорівнює доведеності його неучасті, а недоведеність наявності події злочину — доведеності відсутності такої події, з метою забезпечення визначеності та категоричності виправдувального вироку, і щоб уникнути залишення на підсудному хоча б щонайменшої підозри, суд повинен прямо вказати в описово-мотивувальній частині на непричетність підсудного до вчинення злочину або на невстановлення події злочину.

Приклад 1. Порушення працівником міліції порядку проведення контрольної закупівлі

спричинило необґрунтоване притягання особи до кримінальної відповідальності, і, як наслідок, — постановлення виправдувального вироку

Вироком Ізюмського міського суду від 17 квітня 1998 р. П., продавець ЗАТ «Гарант», за ч. 1 ст. 155 КК України виправдана за недоведеністю участі у вчиненні злочину.

П. обвинувачувалася в тому, що 16 лютого 1998 р., працюючи продавцем ЗАТ «Гарант», під час продажу сира та риби гр-ну З. обрахувала його на 1 грн. 06 коп.

Судовим слідством встановлено, що З., купивши рибу та сир, чек не взяв, про контрольну покупку не заявляв, вийшов з магазину, де працівник міліції оголосив, що це буде контрольна покупка. При складанні акта контрольної покупки працівник міліції запропонував З. підписати акт контрольної покупки як понятого.

Свідок З. і підсудна П. пояснили суду, що кількості купленого З. товару не пам'ятають, і із загальної сукупності чеків чек на 7 грн., на суму купленого товару, не встановлено.

Свідки Т. і З. підтвердили, що після покупки поняті не притягувалися. Свідки Д., М. і К. підтвердили, що З. і Т., провівши закупівлю товару, вийшли з магазину, касовий чек їм був виданий, проте вони його не узяли, про контрольну покупку не оголошували.

На підставі викладених доказів, суд дійшов висновку, що працівником міліції грубо порушений порядок проведення контрольної перевірки правильності розрахунків зі споживачами за реалізований товар, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1994 р. №215. Згідно з п.п.4, 5 і 6 контрольна покупка може проводитися тільки з відома споживача після остаточного розрахунку і передачі йому товару з оголошенням посадовцем про конт-

рольну покупку відразу після передачі товару, проведення грошового розрахунку, видачі касового чека. Куплені товари для контрольної перевірки повинні залишатися на місці й у разі необхідності можуть бути перенесені для перерахунку або переважування тільки у присутності продавця, що здійснив його продаж і, по можливості, представника суб'єкта господарювання, що перевірявся.

При контрольній покупці не тільки не дотримано цього порядку, але працівники міліції, порушуючи вимоги ст.191 КПК України, не притягли понятих при зважуванні та огляді контрольної покупки, а ті особи, які підписали акт зважування контрольної покупки як поняті, були особами, що проводили контрольну покупку, тобто зацікавленими особами.

Примітка: ухвалою судової колегії у кримінальних справах від 26 травня 1998 р. касаційне подання прокурора Ізюмської міжрайонної прокуратури, в якому йшлося про скасування виправдувального вироку, залишене без задоволення, а вирок суду без зміни.⁷⁰

Приклад 2: Однобічність і незаконні методи ведення слідства, допущені органами попереднього слідства, спричинили необґрунтоване притягання до кримінальної відповідальності осіб за тяжкий злочин

Вироком судової колегії у кримінальних справах обласного суду від 10 червня 1999 р. Б. і Ч., що обвинувачувалися за п. «ж» ст. 93 і ч. 4 ст. 117 КК України кожен, і С. — за ч. 4 ст. 117 виправдані за недоведеністю їхньої участі у вчиненні злочинів.

Б., Ч. і С. обвинувачувалися в тому, що 23 вересня 1994 р. близько 23 години, перебуваючи

⁷⁰ Баринцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков, 2001. – С.198-199.

в стані алкогольного сп'яніння, заманили неповнолітню Р., 1978 р. народження, в Саржин Яр м. Харкова, де Б., придушуючи опір потерпілої, завдав їй удари по голові, шиї, зірвав з неї одяг, згвалтував. При цьому Ч. і С. тримали Р., а щоб вона не кричала, Ч. заткнув їй в її рот кляп – її труси.

Після цього Ч. згвалтував Р., а Б. і С. тримали її.

З метою приховування злочину – згвалтування, Б. і Ч. нанесли Р. сильні удари ногами в життєво важливі частини тіла – груди та голову, після чого Б., використовуючи брюки потерпілої, задушив її.

С. приховала в Саржиному Яру речі Р., а Б. і Ч. – її труп. Причиною смерті потерпілої стала асфіксія від здавлення шиї петлею.

Свої висновки про невинність підсудних судова колегія обґрунтувала такими доказами, перевіреними в судовому засіданні.

Всі троє підсудних винними себе в пред'явленому обвинуваченні не визнали і засвідчили: Б., який дійсно 23 вересня 1994 р. увечері познайомився з Р. в парку ім. Шевченка м. Харкова, спілкувався з нею і її подругами, близько 24 години провів її до площі Свободи, посадив в троллейбус і пішов додому. З Ч. познайомився в кінці літа 1994 р., останній раз зустрічався з ним в парку ім. Шевченка 25.09.94 р. У той же вечір Ч. познайомив його із С. і її подругами, більше із С. ніколи не зустрічався.

Ч. підтвердив свідчення Б. про обставини знайомства і пояснив, що 23 вересня 1994 р., тобто в день події, був на заняттях в інституті, а увечері — у себе удома. Про арешт Б. не знав до березня 1995 р. — до того часу, коли його, Ч., затримали.

С., яка з Ч. навчалася в одному інституті, 23.09.1994 р. була на заняттях, а увечері — удо-

ма, розмовляла по телефону з М. про майбутню наступного дня екскурсію в історичний музей, о 20 годині розмовляла з подругою матері, К., яка запрошувала матір на день народження 24 вересня 1994 г; з Б. познайомилася 25 вересня 1994 р. на дні святкування м.Харкова. Не палить, оскільки страждає бронхіальною астмою.

Підсудні заявили, що під час попереднього слідства, а С. і в одному з судових засідань, звели наклеп на себе, оскільки на них слідчими органами вчинявся фізичний та психічний тиск.

Згідно з версією органів попереднього слідства Б., Ч. і С. познайомилися з Р. в парку ім. Т.Г.Шевченка 23.09.1994 р., що підтверджується свідченнями свідків. Проте, окрім свідчень обвинуваченого Б., що не заперечував свого знайомства з Р., інших доказів того, що Ч. і С. там же і того ж дня знайомилися з потерпілою, у справі не здобуто.

Свідки П., З. і В. на попередньому слідстві і суді підтвердили, що 23.09.94 р. знаходилися разом з Р. в парку ім.Т.Г.Шевченка, де Р. познайомилася з Б., який детально розповідав їм про себе і справив позитивне враження. Ні С., ні Ч. того вечора вони не бачили, у тому числі і в компанії з Б.

Неспроможна версія органів попереднього слідства щодо часу знайомства Б. із С. 23 вересня 1994 р., оскільки спростовується свідченнями свідка Б.Г. — матері підсудного Б. про те, що опівночі 23 вересня 1994 р. її син був удома.

Свідок С.А. – мати підсудної С. підтвердила, що її донька 23 вересня 1994 р. вечірньої пори знаходилася вдома, в цей час її подруга К. телефонувала, запрошувала на свій день народження 24 вересня 1994 р., а донька 24 вересня ходила на екскурсію в історичний музей.

Свідчення свідка С.А. підтвердила свідок К.

про те, що вона дійсно 23 вересня 1994 р. увечері телефонувала С., запрошувала на день свого народження. Згідно з копією паспорта на ім'я К., у неї дійсно день народження 24 вересня.

Достовірність свідчень підсудних про день їх зустрічі і знайомства С. з Б. підтверджується свідченнями свідка М., відповідно до яких, вона, М., увечері 23 вересня 1994 р. розмовляла із С. по телефону, коли по телевізору транслювався фільм «Санта-Барбара», домовилися про зустріч 24 вересня в історичному музеї і така зустріч відбулася, а 25 вересня 1994 р. вона, С. та інші їх знайомі знаходилися в парку ім. Т.Г. Шевченка з нагоди святкування Дня Харкова, де зустріли свого знайомого Ч. з хлопцем, якого він представив їм як Б.

Згідно з даними Харківської міської держрадіо-телекомпанії від 27 серпня 1997 р., 23 вересня 1994 р. о 20 годині 10 хвилин по телеканалі «Харків» транслювався фільм «Санта-Барбара».

За повідомленням Харківського історичного музею, у вересні 1994 р. студентами ХІОП, в якому навчалася С., відвідувалася виставка музею «Таємничі скарби». Про відвідування історичного музею С. підтвердили свідки Х. і Л., які перебували у складі групи студентів, що відвідала музей. Це ж підтверджується записами в щоденнику, який належить Л.

У своїх свідченнях потерпіла Т., опікун Р., заявила, що із слів знайомого Р., П., через два роки після того, що трапилося, П. 23 вересня 1994 р. близько 23 години бачила Р. на зупинці «Будинок проектів» з двома хлопцями та дівчиною.

Перевіряючи цю обставину, судом допитана свідок П., яка підтвердила, що влітку 1994 р. вона дійсно бачила Р. на зупинці в групі двох хлопців і дівчини, про що говорила Т., але після оголошення свідчень, даних на попередньому

слідстві, заявила, що ні на одному з допитів вона не називала дати зустрічі з Р. 23 вересня 1994 р., і вказівки про це в протоколі допиту неправильні.

Свідки З. і Ш. на попередньому слідстві і в судовому засіданні підтвердили, що 21 і 22 вересня 1994 р. вони разом з Ю. проводжали Р. додому, коли вже було темно, Ш. повинен був зустрітися з Р. і 23 вересня 1994 р.

На неодноразово поставлені судом питання, чи відбулася зустріч з Р. 23 вересня, свідок Ш. ухилився від відповіді. Привертає увагу і той факт, що свідки П., З., Ш., М., Р., К.А., К.В. та інші органами попереднього слідства навіть не були включені в список обвинувального висновку для допиту їх судом.

Твердження підсудних про те, що їх свідчення на попередньому слідстві, в яких вони визнавали себе винними і тут же відмовлялися від них, були дані ними в результаті застосування до них фізичної і психічної дії, підтверджуються іншими перевіреними судом доказами.

Б. був затриманий 26 вересня 1994 р. і доставлений в приміщення Держинського РВ ХМУ УМВС в Харківській області. У свідченнях суду Б. пояснив, що працівники міліції побили його, вимагали дати свідчення про зґвалтування і вбивство дівчини. Його свідчення про те, як він познайомився з дівчиною 23 вересня 1994 р. і як з нею розлучився, до матеріалів справи не залучені, вказав, хто може підтвердити факт його биття, заява Б. про те, що в районі Саржиного Яру він ніколи не був. Відсутні цілі абзаци діалогу, що відбувся.

Свідчення Б., у яких він визнавав свою участь у вчиненні злочину, не відповідають судово-медичним даним. Б. пояснював, що з рота потерпілої йшла кров, для усунення кровотечі

він вставив їй в рот кляп, на її тілі були інші рани, що кровоточили, і труп він переміщав, як це вбачається з протоколу відтворення, на значну відстань.

У той же час, згідно з висновком судово-медичної експертизи, на кляпі, витягнутому з рота потерпілої, крові не встановлено і яких-небудь пошкоджень в області рота, гортані, інших частин тіла, які б давали таку кровотечу, на які вказував Б., також не встановлено.

Кров не встановлена і на двох футболках і двох брюках, що належать Б., тоді як у ситуації, викладеній Б., при переміщенні трупа на вказану ним відстань одяг його повинен був бути забруднений кров'ю.

У свідченнях Б. не міститься інформації про завдання потерпілій термічних опіків, тоді як судово-медичною експертизою на тілі потерпілої встановлені опіки від предмету округлої форми діаметром близько двох сантиметрів. Висновком судово-медичної експертизи №117/2141 від 12.08.1996 р. підтверджується, що свідчення Б. про механізм завдання потерпілій тілесних ушкоджень, їх локалізацію не відповідають судово-медичним даним.

Як на доказ, що підтверджує обвинувачення Б. у зґвалтуванні Р., слідство посилається на висновок судово-медичної експертизи №513, відповідно до висновків якої походження сперми на тампоні Р. від Б. не виключається. Проте збіг групи сперми, як і крові, саме по собі, без наявності сукупності доказів у справі, не можуть бути покладені в основу доведеності обвинувачення.

Про вимушеність надання явки з повинною, не добровільно і не у відповідності з дійсністю викладених в ній обставин скоєння злочину свідчить і те, що в ній Б. зводить на себе наклеп

щодо вчинення іншого злочину — зґвалтуванні неповнолітньої в ліфті в серпні — вересні 1994 р. Органи попереднього слідства цей епізод не перевіряли. Тільки після направлення справи на додаткове розслідування було відмовлено в порушенні кримінальної справи відносно Б., оскільки потерпіла повідомила прикмети ґвалтівника інші, ніж їх має Б., не упізнала його, як особу, яка її зґвалтувала.

Б. пояснив суду, що інформацію по цьому епізоду він отримав від оперативних працівників міліції, яку потім в бажаній для них редакції він письмово виклав у явці з повинною.

Викладені вище за доказ свідчать про те, що Б. звів на себе наклеп.

Впродовж семи місяців справа не направлялася до суду. Цю обставину свідок Л.В., слідчий, пояснила тим, що не було достатніх доказів і необхідності встановлення хлопця на ім'я «Сашко», на якого Б. послався в явці з повинною, і що у разі його невстановлення змушені були б звільнити Б. з-під варти.

Матеріалами справи підтверджується, що Ч. фактично був затриманий 6 березня 1995 р. Порушуючи вимоги ст.107 і ч. 2 ст. 44 КПК України Ч. 6 і 7 березня був допитаний як свідок, за протоколом затримали його як підозрюваного. Як особа присутня при вбивстві Р. він був допитаний лише 11 березня і без адвоката.

Ч., як він показав суду, був доставлений в прокуратуру м. Харкова, допитаний як свідок і залишений на ніч в будівлі прокуратури, де працівник кримінального розшуку зажадав від нього дати бажані йому свідчення, що він і зробив під його диктування.

Свідок Л.В. факт залишення Ч. на ніч в будівлі прокуратури пояснила тим, що було пізно і міський транспорт вже не працював. Аналогічні

свідчення в цій частині дав і свідок Л.Н.

У своїх свідченнях Ч. підтверджував, що, зі слів Б. йому було відомо про биття ним дівчини, яка, можливо померла. При цьому була С., яку він і Б. проводили додому.

Під протоколом допиту як свідок Ч. власноручно написав: «Подальші свідчення, пов'язані з 23.09.94 р. і ті, які були описані вище, пов'язані з цим числом, заперечую, оскільки вони неправильні».

У подальших свідченнях як свідок Ч. давав ті, що суперечать один одному, свідчення про обставини вбивства Б. потерпілої, своєї та С. участі в цьому.

При допиті як підозрюваний спочатку заявив, що 23 і 24 вересня 1994 р. знаходився удома, участі в злочині не брав, причину зміни свідчень пояснив психологічною дією на нього, що його розстріляють, людина, з якою він нібито був в ту ніч, знаходиться у в'язниці і з нього там зробили «півня». Рядком нижче Ч. вже заявив про підтвердження колишніх свідчень про вбивство ним, Б. і С. Р. і дав свою згоду на участь у проведенні відтворення обстановки і обставин події на території Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи, результати якого фіксувалися відеокамерою. На питання слідчого Ч. заявив, що ніяких злочинів не скоював, і показати із цього приводу нічого не може.

У справі протокол цієї слідчої дії відсутній. Про те, що таке слідча дія проводилася, свідчить відеозапис від 11 березня 1995 р., переглянутий судом, з якої видно, що слідчий М. (згодом Л.В.) дійсно проводила таку слідчу дію, і є заява Ч. про його непричетність до злочину.

Ч. показав суду, що в справі відсутня його заява на ім'я прокурора м. Харкова від 7 травня 1995 р., в якій він виклав обставини неправомір-

них дій посадовців під час допитів 6 і 7 березня 1995 р.

Таке пояснення Ч. підтверджується свідченнями свідка Ш., який працював в 1995 р. помічником прокурора м. Харкова.

Аналіз свідчень підсудної С. свідчить про те, що і до неї, з метою отримання бажаних слідству свідчень, застосовувалися ті ж методи дії, що і до Ч.

З протоколу допиту С. від 7 березня 1995 р., очної ставки з Ч., видно, що вона не підтверджувала свою участь і інших в скоєнні злочину, не визнавала себе винною і при допиті як підозрювана 9 березня 1995 р.

У своїх свідченнях суду, а вони підтверджуються іншими доказами, С. пояснила, що цього дня їй наділи наручники, вимагали надання зізнання, але в чому, не говорили, передавали вітання від Б., заявляючи, що вона теж скоро буде в СІЗО. Не добившись бажаного, на ніч залишили в наручниках, вимагали необхідних свідчень, повідомили інформацію про деякі деталі злочину стосовно Р., яку вона ніколи не бачила. Пояснили, що тільки дача свідчень, що підтвердять обвинувачення Б., може вплинути на обрання їй запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, у зв'язку з чим вона 10.03.95 р. написала явку з повинною, що не відповідає дійсності. Тільки після цього її звільнили з-під варти.

Свідчення С. по суті підтвердила свідок Л.В., пояснивши суду, що дійсно С. провела ніч в прокуратурі, оскільки було пізно, і міський транспорт вже не працював.

С. показала також, що, розуміючи, що вчинила неправильно, усвідомлюючи якими можуть бути наслідки для Ч. і Б. у зв'язку зі зведенням на них і на себе клепу, наступного дня з речами прийшла в прокуратуру, де заявила про

непричетність до злочину, і пояснила причини зведення наклепу, після чого знову була затримана і розміщена в ізоляторі тимчасового утримання, де її неодноразово відвідували посадовці, пропонуючи повернутися до колишніх свідчень в обмін на волю, шантажували пред'явленням обвинувачення у вбивстві Р., влаштували побачення з матір'ю, адвокатом, які переконували написати заяву про визнання своєї вини в недонесенні і вийти на волю.

23 березня 1995 р. за допомогою адвоката С. написала відповідну заяву прокуророві, яку він узяв з собою. Наступного дня після допиту С. була звільнена з-під варти, надалі підтверджувала ці свідчення, побоюючись бути притягнутою за тяжчий злочин.

Свідок С.А., мати підсудної С., пояснила, що слідчі умовляли її поговорити з донькою щодо повернення до колишніх свідчень в обмін на волю. Враховуючи поганий стан здоров'я доньки, вона умовила її змінити свідчення.

Свідок Є. підтвердив суду, що він, захищаючи інтереси С., дійсно коректував за її проханням написану нею заяву, яку він передав слідчому. Відвідати С. і ІТТ йому запропонувала матір С. Вони обидві заявляли суду, що С. невинна і до скоєння злочину не причетна.

Як на доказ, що підтверджує обвинувачення С., Ч. і Б., органи попереднього слідства посилаються на протоколи відтворення обстановки і обставин події, проведених за участю Ч. і С. Аналіз змісту відеозапису і протоколу слідчих дій свідчить про наявність в них істотних розбіжностей і спотворень свідчень в бажаному для слідства варіанті.

Ні Ч., ні С. самотійно не показували, де вони, за версією слідства, визнавали свою участь у вчиненні злочину, згвалтували та вбили Р.

Відеозаписи підтверджують, що напромак руху обвинувачених до місця виявлення трупа потерпілої коректувався особами, які проводили слідчу дію, а не самими обвинуваченими. Орієнтуючи Ч. і С. на місцевості в Саржиному Яру, їм неодноразово пропонувалося пройти в інше місце і оглянути навколишнє оточення. При цьому обидва обвинувачені кожного разу вказували на інші місця вчинення зґвалтування і вбивства Р., проте до місця виявлення її трупа не вийшли.

Відповідно до даних відеозапису свідчень Ч., на місце виявлення трупа потерпілою його привели під конвоєм, а потім запропонували пройти на галявину, де, за версією слідчих органів, було вчинено зґвалтування і вбивство Р.

Ч. вказав на місце події, але не на те, яке показала С.

В жодному зі своїх свідчень Б. не стверджував, що в злочині брали участь Ч. і С., а його свідчення в частині місця скоєння злочину знаходяться в повній суперечності зі свідченнями Ч. і С.

В зв'язку з цим, посилення органів попереднього слідства на свідчення Ч. і С., даних ними при відтворенні обстановки і обставин події, як на доказ обвинувачення в злочині, неспроможна не тільки зважаючи на порушення порядку проведення цієї слідчої дії, але і унаслідок наявності неусувних суперечностей в їх свідченнях в частині викладу істотних обставин події злочину.

Встановлені неусувні суперечності в свідченнях підсудних з іншими доказами.

Так, С. стверджувала, що на потерпілій були спідниця і кофта, тоді як за свідченнями потерпілої Т., опікуна Р., на загиблій був інший одяг.

С. пояснювала, що Б. наніс удари по голові, від чого, на її думку, наступила смерть потерпілої, проте згідно з висновком судово-медичної експертизи, смерть Р. наступила від асфіксії.

У свідченнях на попередньому слідстві С. кожного разу давала інші свідчення про обставини злочину, її участі і участі інших у вчиненні злочину. До того ж, кожному зі свідчень передувала її відмова від свідчень, в яких вона викрила себе, Б. і Ч. в участі у вчиненні злочину.

Аналогічна еволюція мала місце і під час свідчення Ч.

Свідчення Ч. і С., у яких вони визнавали участь у скоєнні злочину, мають істотні суперечності з даними протоколу огляду місця події.

С. стверджувала, що труп потерпілої Б. і Ч. кинули до ями і присипали землею; Ч. про ці обставини взагалі не давав інформації. Згідно з протоколом огляду місця події, труп потерпілої був виявлений в каналізаційному колодязі, залитому водою. Там же знаходилася і блуза потерпілої.

За свідченнями С., речі потерпілої ховав Ч., останній стверджував, що до заховання речей причетна С., за твердженням Б., він, Б., викинув їх при переміщенні трупа потерпілої.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи, свідчення Б., Ч. і С. про механізм завдання тілесних ушкоджень Р. не відповідають судово-медичним даним.

За висновком комісійної судово-медичної експертизи, термічні опіки на трупі Р. не могли виникнути від прикладення до тіла сигарети, що горіла, як це стверджували С. і Ч. Вони могли утворитися від дії предмету кільцеподібної форми, діаметром близько 2-х см і шириною кільцеподібної частини близько 0,4 см, нагрітого до високої температури. Висновком судово-медичної експертизи № 86 від 21 квітня 1999 р. підтверджується, що опіки на трупі Р. не могли бути заподіяні й автомобільним електроприкурювачем.

Про появу версії про опіки на тілі потерпілої від дії запаленої сигарети видно зі свідчень свідка Л. В. суду, згідно з якими під час огляду трупа судово-медичним експертом було висловлено припущення про можливість утворення цих опіків від дії запаленої сигарети. Виходячи з цього, судова колегія прийшла до висновку, що версія про механізм спричинення опіків на тілі потерпілої від запаленого сірника виходила не від обвинувачених С. і Ч.

Той факт, що органи попереднього слідства шляхом застосування недозволених методів ведення слідства і шантажу змусили Ч. і С. піти на змову з ними, визнати вину в недонесенні і отримати умовне покарання, підтверджується не тільки свідченнями С. і Ч., але й матеріалами кримінальної справи.

Так, згідно з обвинувальним висновком, Ч. і С. обвинувачувалися у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 186 і ч. 1 ст. 187 КК України.

Як тільки Ч. і С. відмовилися від необхідних слідству свідчень, їм було пред'явлено обвинувачення в згвалтуванні та умисному вбивстві Р. за обтяжливих обставин.

Аналіз приведених доказів підтверджує свідчення підсудних про непричетність їх до скоєння злочину, в якому вони обвинувачувалися, а свідчення, в яких вони визнавали себе винним у вчиненні злочину, як дані ними недобровільно.

Кримінальна справа неодноразово розглядалася судом і направлялася на додаткове розслідування, зокрема ухвалою судової колегії у кримінальних справах Верховного Суду України зі скасуванням обвинувального вироку.

Судова колегія у кримінальних справах обласного суду, дослідивши всі обставини і докази, що мають відношення до даної справи, дійшла висновку, що вичерпані всі можливості добути

інші докази, не знайшла підстав для направлення справи на додаткове розслідування, ухвалила виправдувальний вирок, звільнила підсудних з-під варту в залі суду, відмовила в задоволенні цивільного позову.

Примітка: *ухвалою судової колегії у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 вересня 1999 р. касаційне подання прокурора залишене без задоволення, а вирок судової колегії у кримінальних справах обласного суду — без зміни.⁷¹*

⁷¹ Брынцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков 2001.-С.186-198

Розділ 3.3.

Резолютивна частина виправдувального вироку.

Резолютивна частина
виправдувального вироку — це
остаточний висновок суду про
невинність підсудного, отже, і про
його виправдання. Вона базується на
змісті мотивувальної частини вироку і
по суті є логічним продовженням її.

Саме у резолютивній частині виправдувального вироку формулюється остаточний висновок суду про невинність підсудного.

Згідно з вимогами ст. 335 КПК, в резолютивній частині виправдувального вироку зазначається:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові виправданого;
- 2) вказується, що підсудний в пред'явленому обвинуваченні визнаний невинним і по суду виправданим;
- 3) вказується про скасування запобіжного заходу, про

скасування заходів до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна, про речові докази, судові витрати і про порядок та строк оскарження вироку.

Найважливішим в резолютивній частині виправдувального вироку є визнання підсудного невинним і його виправдання, його негайне звільнення, якщо він знаходиться під вартою, або негайне скасування інших запобіжних заходів.

Резолютивна частина виправдувального вироку повинна бути чітким виразом невинності виправданого, а тому до слова “виправдати” в ній повинно обов’язково вказуватися на визнання підсудного невинним в пред’явленому йому обвинуваченні. Це слідує з того, що виправдання є висновком суду тільки при визнанні підсудного невинним.

Виправдувальний вирок виконується негайно після його проголошення. У разі перебування підсудного під вартою він звільняється в залі судового засідання, про що вказується в резолютивній частині вироку.

Реалізація виправдувального вироку безпосередньо судом виражається у скасуванні інших запобіжних заходів і заходів забезпечення конфіскації майна, якщо такі були прийняті.

Виконання виправдувального вироку негайно, до набрання ним законної сили, є послідовним здійсненням конституційного принципу недоторканності особи.

Ніякий орган або посадовець не має права припиняти приведення у виконання виправдувального вироку, що навіть не набрав законної сили.

Виправдувальний вирок є актом державної влади, що реабілітує громадянина. Суд від імені держави проголошує його невинність, відновлює його честь, добре ім’я, статус повноправності.

Повна реабілітація виправданого неможлива без компенсації йому майнової шкоди (збитків), заподіяної невинному необґрун-

тованим притяганням до кримінальної відповідальності.

Відшкодування майнової шкоди, заподіяної виправданому необґрунтованим притяганням до кримінальної відповідальності, являє собою досить важливу гарантію охорони майнових прав громадян і засіб зміцнення законності і підвищення відповідальності посадовців слідчих, прокурорських і судових органів за належне виконання покладених функцій.

Тому при постановленні вироку суд зобов'язаний роз'яснити виправданому порядок звернення до суду з цивільним позовом з даного питання.

Для аналізу наведемо текст статті 306 КПК РФ, яка так і називається «Резолютивна частина виправдувального вироку».

1. Резолютивна частина виправдувального вироку повинна містити:

1) прізвище, ім'я і по батькові підсудного;

2) рішення про визнання підсудного невинним і підстави його виправдання;

3) рішення про скасування запобіжного заходу, якщо він був обраний;

4) рішення про скасування заходів по забезпеченню конфіскації майна, а також заходів по забезпеченню відшкодування шкоди, якщо такі заходи були прийняті;

5) роз'яснення порядку відшкодування шкоди, пов'язаної з кримінальним переслідуванням.

2. При постановленні виправдувального вироку, винесенні постанови або ухвали про закриття кримінальної справи з підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 24 і пунктом 1 частини першої статті 27 цього Кодексу, суд відмовляє в задоволенні цивільного позову. У решті випадків суд залишає цивільний позов без розгляду. Залишення судом цивільного позову без розгляду не перешкоджає подальшому його пред'явленню і розгляду в порядку цивільного судочинства.

3. У разі постановлення виправдувального вироку, постанови або ухвали про припинення кримінального переслідування з

підстав, передбачених пунктом 1 частини першої статті 27 даного Кодексу, а також в інших випадках, коли особа, яка підлягає притягненню як обвинувачений, не встановлена, суд вирішує питання про направлення прокуророві кримінальної справи для провадження попереднього розслідування і встановлення особи, яка підлягає притягненню як обвинувачений.⁷²

Таким чином, суди РФ, коли в суді не встановлена подія злочину або підсудний непричетний до вчинення злочину, приймають рішення про відмову в задоволенні цивільного позову. При виправданні підсудного з інших підстав суд залишає цивільний позов без розгляду.

У резолютивній частині вироку при виправданні внаслідок відсутності події злочину може бути записано таким чином: «Іванова Івана Івановича по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст.115 КК України, виправдати у зв'язку з невстановленням події злочину».

У резолютивній частині вироку при виправданні внаслідок недоведеності участі підсудного у вчиненні злочину може бути записано так: «Іванова Івана Івановича по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст. 115 КК України, виправдати за недоведеністю участі в його вчиненні».

У резолютивній частині вироку при виправданні внаслідок відсутності складу злочину може бути записано таким чином: «Іванова Івана Івановича по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст. 115 УК України, виправдати за відсутністю в його діях складу злочину».

Необхідно звернути увагу на те, що у виправдувальному вироку не слід без крайньої необхідності вказувати на протиправність дій осіб, що не притягнені до кримінальної відповідальності. В той же час саме у виправдувальному вироку іноді необхідно вказувати на неправомірну поведінку потерпілих,

⁷² Коментарий к Уголовно-процессуальному Кодексу Российской Федерации. Под редакцией заслуженного юриста РФ, доктора юридических наук, профессора Петрухина И.Л. –Москва., 2003 г.- С.417

оскільки саме це може бути обставиною, що свідчить про невинність підсудного. Наприклад, виправдати підсудного у зв'язку з наявністю в його діях необхідної оборони можна не інакше, як встановивши, що інша особа вчинила суспільно небезпечне посягання на об'єкт, що охоронявся законом.

Додаток 3.

Зразок резолютивної частини виправдувального вироку:

Керуючись ст.ст. 321-324 КПК України, суд

ЗАСУДИВ:

Лойка Євгена Володимировича по обвинуваченню у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст.115, ч. 4 ст.187, ст. 304 КК України, виправдати за недоведеністю участі в їх вчиненні.

Запобіжний захід – взяття під варту – скасувати. Лойка Є.В. з-під варту звільнити негайно в залі суду.

Антипову Олександрю Петровичу в задоволенні цивільних позовів – про відшкодування матеріальних збитків і компенсації моральної шкоди – відмовити.

Речові докази, одяг Лойка Є.В., що знаходиться в камері схову речових доказів прокуратури Запорізької області, повернути Лойку Є.В. після набрання вироком законної сили.

Одяг Антипової О.А., 2 відеокасети із записами огляду місця події і протоколу очної ставки Лойка Є.В. і Іванова М.І., зберігати з кримінальною справою.

Процесуальні витрати, що складаються з оплати проїзду свідкам, прийняти на рахунок держави.

Вирок може бути оскаржений до апеляційного суду Запорізької області протягом 15 діб з моменту його проголошення.

Суддя :

Додаток 4.

Зразок резолютивної частини виправдувального вироку з навчального посібника Толочко А.Н. «Судовий вирок і його мотивування».

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 323,324,327, 333-335 (за наявності цивільного позову, речових доказів і судових витрат – ст..ст. 328, 330, 331) суд

ЗАСУДИВ:

(прізвище, ім'я, по батькові), відданого під суд по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого (найменування статті кримінального закону) виправдати (вказати підстави виправдання:

А- за не встановленням події злочину

Б- за відсутністю складу злочину

В-за недоведеністю його участі в скоєнні злочину).

Запобіжний захід відносно (прізвище, ім'я, по батькові) – скасувати (якщо запобіжний захід був у вигляді взяття під варту – негайно звільнити з-під варті).

Цивільний позов, пред'явлений до підсудного в розмірі (вказати суму позову і одне з наступних рішень:

А- в цивільному позові відмовити при виправданні за не встановленням події злочину, недоведеністю його участі у вчиненні злочину;

Б- залишити позов без розгляду при виправданні за відсутністю складу злочину.

Речові докази у кримінальній справі ... (указується, які були речові докази, і яка їх подальша доля).

Судові витрати у розмірі ... (указується сума судових витрат) прийняти на рахунок держави.

Вирок може бути оскаржений...

Головуючий (підпис).⁷³

⁷³ Толочко А.Н.Судебный приговор и его мотивировка.Учебное .пособие.-К.: УМК ВО,1991.-С.-87.

4 Приклади виправдувальних вироків та ухвал апеляційних та Верховного суду.

Додаток 5.

**Виправдувальний вирок, наведений
у науково-практичному виданні
Михайленко А.Р.⁷⁴**

**ВИПРАВДУВАЛЬНИЙ ВИРОК
ІМ'ЯМ УКРАЇНИ**

м. Енськ

Дата

Суддя м. Енська Федоренко П. О., головуючий у відкритому судовому засіданні і такий, що діє від імені суду, при секретарі Пароніній З. І., за участю прокурора м.Енська Вернидуба В. І., захисника — адвоката Енської міської юридичної консультації Пономаренка Ю. А., потерпілій Осипчук О.

⁷⁴ Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание.- К: Юринком Интер, 1999. – С.392-395.

Д., розглянувши кримінальну справу по обвинуваченню Карепетяна Василя Амарозича 19__г., червня місяця, 5-го дня народження, уродженця м.Енська, який проживає в м.Енську, вул. Цементна буд. 6, який працює бригадиром будівельної бригади Енського керамзитового заводу, що має дев'ятикласну освіту загальної середньої школи, неодруженого, раніше не судимого у вчиненні злочину, передбаченого ст. 102 КК України

ВСТАНОВИВ:

Карепетян В. А. обвинувачується в тому, що він 28 травня 19__г. приблизно о 14 годині 30 хв. у вестибюлі гуртожитку Енського керамзитового заводу, розташованого в м.Енську по вул. Польова, 43, на ґрунті особистих неприязних стосунків під час сварки з вахтером гуртожитку Осипчук Ольгою Дмитрівною схопив її за ногу, різко потягнув її на себе, від чого потерпіла впала на підлогу, переламала праву променеву кістку та жиловидний відросток правої ліктьової кістки. Заподіяні тілесні ушкодження судмедекспертом віднесені до середньої тяжкості. На підставі викладених даних діяння Карепетяна В. А. кваліфіковані за ст. 102 КК України. Дослідивши в судовому засіданні всі зібрані у справі докази, суд дійшов висновку, що пред'явлене Карепетяну В. А. обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ст. 102 КК України, не знаходить свого підтвердження.

Як пояснив підсудний, він 28 травня 19__г. близько 13 години приїхав в гуртожиток, в якому чергувала вахтером Осипчук, і попросив у неї ключ від клубу для того, щоб забрати музичну апаратуру, необхідну для виступу ансамблю, учасником якого він є. Вахтер, пославшись на письмове розпорядження коменданта гуртожитку Дробко З. Н., відмовилася відкрити клуб без її дозволу. Вона також не повідомила і номер домашнього телефону коменданта. Він був змушений прикласти зусиль для розшуку місця проживання коменданта, отримати дозвіл забрати апаратуру, при цьому Карепетян висловив своє незадоволення поведінкою вахтера. Коли Осипчук відкрила клуб, вони з Джахаровим П. М. винесли музичну апаратуру у вестибюль і перенесли її до автомобіля. Нахилившись забрати останню колонку, Карепетян побачив, як вахтер, підійшовши до нього, замахнулася на нього ногою з метою завдати удару. Він, щоб уникнути удару в обличчя, миттєво схопив Осипчук за ногу і відштовхнув від себе, але та не утрималася на ногах, впала і отримала травму. Карепетян допоміг піднятися потерпілій і намагався надати їй першу медичну допомогу, викликав карету «швидкої допомоги».

Потерпіла Осипчук О. Д. не заперечує викладених підсудним обставин, проте пояснила, що вона не мала наміру вдарти Карепетяна ногою в обличчя, що вона дійсно підвела ногу з тим, щоб показати підсудному на

двері, оскільки він її ображав за те, що вона не відкрила клуб.

Свідчення потерпілої в цій частині не знайшли свого підтвердження під час судового слідства. Допитані в суді свідки Слєпченко, Приходько М. О., Джахаров П. М., які знаходилися у вестибюлі при вантажненні музичної апаратури, засвідчили, що між потерпілою та підсудним ніякого скандалу, взаємних образ не було. Джахаров П. М. пояснив, що він бачив, як Осипчук, підійшла до Карепетяна, коли він нагнувся за колонкою, і ногою хотіла його вдарити, а той відштовхнув її від себе. І вона впала.

Суд вважає неправдоподібним і протиприродним, що знайшло підтвердження в судовому засіданні, свідчення потерпілої про те, що вона ногою хотіла показати Карепетяну на двері.

На підставі дослідження і оцінки у сукупності всіх зібраних у справі доказів, суд приходить до висновку, що потерпіла Осипчук О. Д. з півметрової відстані від Карепетяна В. А., який знаходився в положенні, нагнувшись головою до підлоги, замахнулася ногою, маючи намір його вдарити. Підсудний, захищаючись від удару, відштовхнув Осипчук від себе, яка впала та отримала травму. Таким чином суд визнає, що підсудний діяв машинально, наперед не навмисно, знаходячись в стані необхідної оборони, захищаючись від можливого удару ногою в обличчя, при цьому не перевищуючи її меж, що відповідно до ст. 15 КК України, виключає кримінальну відповідальність. Якби Карепетян В. А. і перевищив ці межі, то і за таких обставин він не підлягає кримінальній відповідальності, оскільки причинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості при перевищенні меж необхідної оборони за законодавством України не є кримінально караним.

В діях підсудного суд не вбачає умислу на причинення потерпілій середньої тяжкості тілесних ушкоджень і не знаходить складу злочину. Заявлений цивільний позов на суму (вказати яку), витрачену на стаціонарне лікування потерпілої, згідно зі ст. 328 КПК України у даній кримінальній справі суд залишає без розгляду.

На підставі викладеного, керуючись п. 2 ст. 6, ст. 323, 324, 327 КПК України, суд

ЗАСУДИВ:

Карепетяна Василя Амаровича, відданого під суд по обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ст. 102 КК України, виправдати за відсутністю в його діях складу злочину.

Запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого Карепетяна В. А., підписку про невиїзд, негайно скасувати з оголошенням даного вироку.

Заявлений цивільний позов на суму (яку), витрачену на стаціонарне лікування потерпілої, залишити без розгляду.

Вирок відповідно до ст. 348, 350 КПК України може бути оскаржений в судову колегію у кримінальних справах Енського міського суду через суд, що постановив вирок, протягом 7 діб з моменту оголошення вироку.

Суддя, що діє від імені суду (підпис)

Додаток 6.

**Виправдувальний вирок
Мелітопольського міськрайонного
суду.**

Справа № 1-876
2006 р.

ВИРОК⁷⁵

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

28 лютого 2006 року Мелітопольський міськрайонний суд Запорізької області у складі:

головуючого – судді Васильцова О.В.
при секретарі – Назаренко І.Н.
за участю прокурора – Трусова С.В.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в м.Мелітополі кримінальну справу по обвинуваченню **П.**, року народження, уродженця м.Мелітополя Запорізької області, громадянина України, розлученого, освіта незакінчена вища, який працює директором ПП МКЦ «О», який проживає у м.Мелітополі, вулиця Ф., раніше не судимого,
у вчиненні злочину, передбаченого ст.356 КК України.

⁷⁵ Кримінальна справа 1-876-2006 по обвинуваченню Перебейноса А.М. Архів Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області

ВСТАНОВИВ:

П. обвинувачується у вчиненні службової халатності, тобто, у невиконанні посадовою особою своїх службових обов'язків унаслідок недбалого відношення до них, що заподіяло істотну шкоду державним інтересам, що охороняються законом, за таких обставин.

Як посадова особа – директор приватного підприємства «О» – він, всупереч чинному законодавству, ст.61 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст.38 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», ст.ст.116, 124-126 Земельного кодексу України, ст.42 Господарського кодексу України, рішенню виконавчого комітету Запорізької обласної ради №315 від 25 вересня 1984 року про створення парку-пам'ятника садово-паркового мистецтва «Парк біля залізничної станції», у листопаді-грудні 2004 року, внаслідок недобросовісного ставлення до своїх обов'язків як директора приватного підприємства, організував на об'єкті природно-заповідного фонду по вулиці Чайковського в м.Мелітополі на площі 151,2 кв.м. будівництво вольєрів живого куточка, тобто, тимчасової споруди для утримання птахів і тварин. Після закінчення будівництва живий куточок використовувався за прямим призначенням аж до квітня 2005 року. Внаслідок самовільного використання частини земельної ділянки об'єкту природно-заповідного фонду для будівництва тимчасової споруди державі було завдано істотну шкоду на суму 10584 гривні, що в 100 і більше разів перевищувало неоподатковуваний податком мінімум доходів громадян.

Ці дії П. прокурором були кваліфіковані за ст.356 КК України як самоуправство, тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, використання земельної ділянки об'єкта природно-заповідного фонду для будівництва тимчасової споруди, що оскаржується представницьким органом територіальної громади – Мелітопольською міською радою і її управліннями, управлінням земельних ресурсів і управлінням екології та природних ресурсів, чим державі було завдано значної матеріальної шкоди на суму 10584 гривні, що більш ніж в 100 разів перевищує неоподатковуваний податком мінімум доходів громадян.

Підсудний П. винним себе у скоєнні злочину, передбаченого ст.356 КК України, не визнав і пояснив, що він є директором приватного підприємства «О». Між цим підприємством і Мелітопольською міською радою 10 червня 2004 року був укладений договір оренди колишнього літнього кінотеатру, розташованого на території парку залізничників, що знаходиться в м.Мелітополі по вулиці Чайковського. Згідно з договором оренди, будівля кінотеатру передавалася в оренду для заснування дитячої кінноспортивної школи. Крім того, він звернувся до виконавчого комітету із заявою про виділення йому ділянки площею 0,4 га для організації кінного манежу і

дитячого майданчика, до складу якої входив і живий куточок. Рішенням сесії Мелітопольської міської ради №2/15 від 29 жовтня 2004 року радою було надано згоду на виготовлення проекту відведення земельної ділянки. З дозвільними службами м.Мелітополя були проведені узгодження на організацію манежу і дитячого майданчика, тому він прибудував до стіни колишнього літнього кінотеатру тимчасові вольєри для тварин, створивши таким чином безкоштовний дитячий живий куточок. Вольєри є тимчасовою спорудою, не пов'язаною із землею фундаментом. Винним себе не визнає, оскільки не знав, що парк залізничників є парком-пам'ятником, оскільки впродовж тривалого часу ця територія використовувалася як звалище побутових відходів. Він за власні кошти і власними силами очистив територію парку від сміття, організував дитячі майданчики, живий куточок, кінноспортивну школу. Протягом тривалого часу територія парку була не обгороджена, відомості про те, що парк входить до природно-заповідної зони і має статус парку-пам'ятника, відсутні. Його ніхто не попереджав про статус парку як парку-пам'ятника.

29 жовтня 2004 р., рішенням Мелітопольської міської ради №2/15 дана згода на виконання проекту відведення і подальшу передачу в оренду земельної ділянки площею 0,4 га, розташованого по вулиці Чайковського,62/1 в м.Мелітополі ПП «О» (а.с.30).

Висновком Мелітопольського міського управління земельних ресурсів узгоджена передача ПП «О» в оренду земельної ділянки по вул. Чайкоського,62/1 у м.Мелітополі (а.с.32).

18 лютого 2005 року Бердянською міжрайонною природоохоронною прокуратурою на адресу начальника міжрайонної державної екологічної інспекції м.Мелітополя С. і на адресу начальника Мелітопольської міської архітектурно-будівельної інспекції було направлено вимогу про перевірку виконання вимог законодавства у сфері охорони природно-заповідного фонду особами, що здійснили будівництво вольєра для тварин (а.с.5).

Допитаний у кримінальній справі як свідок Р. під час судового слідства пояснив, що 24 лютого 2005 року він, як інспектор державної екологічної інспекції, разом з представником управління земельних ресурсів, за вказівкою Бердянської природоохоронної прокуратури, оглядав територію парку по вулиці Чайковського,61/2 в м.Мелітополі, про що був складений акт. Цей парк є природоохоронною зоною, проте, ані огорожі, що захищає цей парк, ані спеціальних табличок, що інформують про те, що ця територія є парком-пам'ятником садово-паркового мистецтва «Парк біля залізничної станції» на його території немає. Межі цього парку не визначені. Було виписано охоронне свідоцтво на цей парк, однак з ним ознайомлений лише міський голова Є. Відомостей про те, що П. був ознайомлений з

цим охоронним свідоцтвом, немає. Про те, чи був змінений ландшафт території, на якій споруджений живий куточок, чи був порушений трав'яний покрив, прориті траншеї, пошкоджені дерева, йому не відомо. Він не пам'ятає, чи П. був ознайомлений з актом від 24.02.2005 р. про порушення природоохоронного законодавства, що складений після його виїзду в парк.

Допитана у кримінальній справі як свідок М. пояснила, що вона працює інспектором в управлінні земельних ресурсів м.Мелітополя. Як фахівець управління земельних ресурсів, 24 лютого 2005 року вона, разом з представником екологічної інспекції Р., виїжджала в парк залізничників по вулиці Чайковського, 61/2 в м.Мелітополі, де було встановлено, що до стіни колишнього літнього кінотеатру прибудовані вольєри для тварин, проте, ці вольєри є тимчасовими спорудами. Вольєри споруджені на території природоохоронної зони, однак, на місцевості ніде не позначено, у тому числі і на території парку, що ця територія є природоохоронною зоною. Рельєф, ландшафт парку в цій частині не порушений, зелені насадження не пошкоджені.

Згідно з актом від 24 лютого 2005 року, була проведена перевірка дотримання вимог природоохоронного законодавства на території парку біля станції Мелітополь, під час якої було встановлено, що до колишнього літнього кінотеатру в парку залізничників прибудовані вольєри для тварин площею 151,2 кв.м. Вказані вольєри не є постійними спорудами (а.с.7).

Допитаний у кримінальній справі як свідок Є. пояснив, що він обраний міським головою м.Мелітополя. На ім'я міського голови м.Мелітополя виписано охоронне зобов'язання на парк-пам'ятник садово-паркового мистецтва «Парк біля залізничної станції» Огорожа, що захищає парк, відсутня, межі території не визначені. При укладенні договору оренди колишнього літнього кінотеатру, орендною комісією виконавчого комітету Мелітопольської міської ради не було враховано, що цей кінотеатр знаходиться в природоохоронній зоні.

Рішенням виконавчого комітету Запорізької обласної ради народних депутатів від 25 вересня 1984 року було ухвалено рішення №315 «Про мережу територій і об'єктів природно-заповідного фонду області». Цим рішенням затверджений список державних парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва місцевого значення. Пунктом 21 цього списку, до парків віднесений парк при залізничній станції Мелітополь. Відповідно до цього ж списку (а.с.164), власником парку є Запорізьке відділення Придніпровської залізниці Міністерства шляхів сполучення СРСР. Пунктом 4 цього ж рішення, обласній інспекції Державного комітету Української РСР з охорони природи, спільно з президією обласної ради Українського товариства охорони природи, до 01 травня 1985 року доручено провести паспортизацію і передачу територій і об'єктів природно-заповідного фонду

під охорону підприємствам і організаціям, у віданні яких вони знаходяться (а.с.50).

На запит суду державний архів Запорізької області повідомив, що в додатках до рішення виконавчого комітету Запорізької обласної ради народних депутатів від 25 вересня 1984 року №315 «Про мережу територій і об'єктів природно-заповідного фонду області» відсутня схема розміщення залізничного парку при станції Мелітополь із зображенням меж цієї території (а.с.156).

Пунктом 1 охоронного зобов'язання №198 від 15 серпня 2002 р., виданого Державним управлінням екології і природних ресурсів, заборонено будь-яке будівництво, що може вплинути на зміну характеру місцевості, ландшафту. Це охоронне зобов'язання підписане головою міської ради Є.

Пунктом 2.3 Статуту приватного підприємства молодіжний культурний центр «О» передбачено, що підприємство здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства (а.с.63)

Розділом 4 Статуту приватного підприємства молодіжний культурний центр «О» передбачено, що засновник є директором підприємства, організовує всю його роботу, видає накази і розпорядження, приймає і звільняє з роботи працівників і накладає на них стягнення в межах чинного законодавства, здійснює інші повноваження, визначені даним Статутом. (а.с.63).

Під час судового слідства судом встановлено, що підсудний П. на момент будівництва вольєра для птахів і тварин не був попереджений про те, що вольєр споруджується на території, що є парком-пам'ятником садово-паркового мистецтва «Парк біля залізничної станції». На території цього парку відсутні відомості про статус цієї території як природоохоронної зони. Межі парку на місцевості не відображені. Не виконані вимоги п.4 рішення виконавчого комітету Запорізької обласної ради народних депутатів від 25 вересня 1984 року №315 «Про мережу територій і об'єктів природно-заповідного фонду області», яким обласній інспекції Державного комітету Української РСР з охорони природи, спільно з президією обласної ради Українського товариства охорони природи, до 01 травня 1985 року доручено провести паспортизацію і передачу територій і об'єктів природно-заповідного фонду під охорону підприємствам і організаціям, у віданні яких вони знаходяться. Паспортизація і передача відповідних документів власникові, Придніпровській залізниці, не проведені.

В ході судового слідства встановлено, що директором приватного підприємства „О” П. не порушувалися ландшафт і рельєф місцевості,

трав'яний покрив і зелені насадження при будівництві вольєра не ушкоджувалися. Охоронним зобов'язанням не передбачена заборона будівництва на території парку, якщо це будівництво не спричиняє зміну характеру місцевості, ландшафту.

Посилання обвинувачення на свідчення свідків Р., М. і Є. як на докази вини підсудного у виненні халатності не можуть бути прийняті судом як докази його вини, оскільки вказаними свідками підтверджуються факти знаходження вольєра на території природоохоронної зони. Проте, ці ж свідки пояснили суду, що в парку відсутні огорожі, інформаційні таблиці про приналежність території до природоохоронної зони, межі парку не визначені, спорудження вольєрів не спричинило яких-небудь змін ландшафту і рельєфу парку, пошкодження зелених насаджень.

Відповідно до п.5 постанови Пленуму Верховного Суду України №12 від 27.12.1985 р. із змінами, внесеними відповідно до постанови Пленуму Верховного суду України №3 від 04.06.1993 р. і №12 від 03.12.1997 р., істотною шкодою можуть бути визнані прямі матеріальні збитки, упущена вигода тощо.

Згідно ч.2 ст.22 ЦК України збитками є втрати, понесені в результаті знищення і пошкодження речі, а так само втрати, необхідні на відновлення порушеного права.

Судом встановлено, що при будівництві вольєра не були змінені ландшафт, рельєф, рослинний покрив місцевості, або інші дії, які привели до реального спричинення шкоди державі при будівництві вольєра, тобто, збитки державі заподіяні не були.

Під час судового слідства встановлено, що діями П. прямих матеріальних збитків державі або територіальній громаді при спорудженні вольєра на території парку не заподіяно, тому відсутня кваліфікуюча ознака – істотна шкода, яка є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст.356 КК України.

Щодо посилання органу державного обвинувачення на Постанову Кабінету Міністрів України №521 від 21 квітня 1998 року «про затвердження такс для нарахування розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду» як на нормативний документ, що визначає розмір заподіяної П. шкоди, суд ставиться критично, оскільки цією постановою визначається розмір відшкодування збитків, а не розмір збитків, або заподіяної шкоди. Крім того, Постанова Кабінету Міністрів України №521 від 21 квітня 1998 року «Про затвердження такс для нарахування розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням

природоохоронного законодавства в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду» застосовується виключно для визначення розміру цивільно-правової відповідальності, що передбачено ст.65 Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

На підставі викладеного, керуючись ст.ст.321-324, 327, 330, 332-335 КПК України, суд, -

ЗАСУДИВ:

П. по пред'явленому йому обвинуваченню у вчиненні злочину, передбаченого ст.356 КК України, визнати невинним і виправдати за відсутністю в його діях складу злочину.

Запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд скасувати

На вирок може бути подана апеляція до апеляційного суду Запорізької області через Мелітопольський міськрайонний суд протягом 15 діб з моменту оголошення вироку.

Суддя:

Додаток 6.

**Виправдувальний вирок судової
палати у кримінальних справах
апеляційного суду Сумської області**

Справа № 1 -9
2006 р.

ВИРОК⁷⁶

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

13 липня 2006 року

м. Суми

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду
Сумської області в складі:

Головуючого – судді Матуса В.В.
судді – Сінашенка В.Г.
народних засідателів – ОСОБА_1
– ОСОБА_2
– ОСОБА_3
при секретарі – Сисенко Н.В.
з участю прокурора – Шульги Л.О.

захисників – ОСОБА_19
– ОСОБА_20

⁷⁶ <http://reyestr.court.gov.ua/pls/htmldb/f?p=200:1:163709720268616254176788>.

Реєстр судових рішень України. Вирок від 13.07.2006, кримінальна справа 1-9/2006 Апеляційний суд Сумської області, номер по реєстру №890, суддя Матус В.В.

– ОСОБА_21
потерпілих

– ОСОБА_4

– ОСОБА_5 законного представника неповнолітнього

підсудного – цивільного

відповідача – ОСОБА_6

розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в місті Суми кримінальну справу за обвинуваченням

ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_1 народження, уродженця м. Запоріжжя, українця, громадянина України, із професійно-технічною освітою, неодруженого, непрацюючого, військовозобов'язаного, мешканця АДРЕСА_1, раніше не судимого,

у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 115 ч.2 п.п. 7, 12, 304 КК України,

ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_2 народження, уродженця АДРЕСА_5, Сумської області, українця, громадянина України, неодруженого, не працюючого, із базовою загальною середньою освітою, студента Глухівського професійного ліцею, військовозобов'язаного, мешканця АДРЕСА_2, раніше не судимого,

у вчиненні злочинів, передбачених ст. 115 ч.2 п.п. 7, 12, КК України

ОСОБА_9, ІНФОРМАЦІЯ_3 народження, уродженця АДРЕСА_4, Ольхонського району, Іркутської області, українця, громадянина України, із базовою загальною середньою освітою, неодруженого, непрацюючого, студента Глухівського ПТУ-15, військовозобов'язаного, мешканця АДРЕСА_3, раніше не судимого,

у вчиненні злочинів, передбачених ст. 115 ч.2 п.п. 7, 12, КК України

ВСТАНОВИЛА:

12 грудня 2005 року в період з 01 години 30 хвилин по 02 годину, ОСОБА_7, ОСОБА_6 та ОСОБА_9, з метою придбання алкогольних напоїв зайшли до нічного магазину „ІНФОРМАЦІЯ_5” в будинку 12 по вулиці Києво - Московській в АДРЕСА_5, де знаходився раніше незнайомий ОСОБА_10, який зробив зауваження на їх неналежну поведінку. Після виходу з магазину, ОСОБА_8, ОСОБА_9 і ОСОБА_7, сприймаючи зауваження

ОСОБИ_10 як образливі для себе, на ґрунті явної неповаги до суспільства, нехтуючи загальнолюдськими правилами співжиття, використовуючи незначний привід, з хуліганських мотивів, домовились про скоєння вбивства ОСОБИ_10

Наздогнавши та зупинивши ОСОБУ_10 поблизу магазину „Лимон» по вулиці Києво-Московській в АДРЕСА_5, ОСОБА_7, ОСОБА_8 і ОСОБА_9, діючи за попередньою змовою між собою, спровокували ОСОБА_10 на конфлікт, який переріс у бійку, під час якої останні стали наносити йому удари руками та ногами в різні частини тіла, у тому числі в життєво важливі органи: голову, шию, грудну клітину.

Захищаючись від ударів та намагаючись уникнути протиправного посягання з боку вказаних осіб, ОСОБА_10, здійснив спробу втекти. ОСОБА_7, ОСОБА_6 та ОСОБА_9, продовжуючи вчинення злочину, наздогнали потерпілого, збили його з ніг, та діючи з єдиним спільним умислом на позбавлення життя потерпілого продовжили завдавати удари ногами ОСОБА_10. Від отриманих тілесних ушкоджень ОСОБА_10 помер на місці.

Допитаний в судовому засіданні підсудний ОСОБА_6 вину не визнав та пояснив, що до вчинення вказаного злочину він не є причетним, оскільки в ніч з 11 на 12 грудня 2005 року гуляв із ОСОБА_11, а близько 01 години пішов додому.

Підсудний ОСОБА_9 вину не визнав і пояснив, що близько 01 години 12 грудня 2005 року разом із ОСОБА_7 та ОСОБА_12 гуляли по АДРЕСА_5, а потім залишились ночувати у квартирі ОСОБА_7 Підтвердив, що в цю ніч зустрів ОСОБА_8 разом із ОСОБА_11

Підсудний ОСОБА_7 в судовому засіданні не визнаючи вину у пред'явленому обвинуваченні підтвердив, що в ніч з 11 на 12 грудня 2005 року знаходився разом із своїми друзями ОСОБА_12 та ОСОБА_9, які ночували у нього. Не заперечує, що зустрів ОСОБА_8 та ОСОБА_11

Факт вчинення вбивства потерпілого ОСОБА_10 доведено наступними доказами.

Свідок ОСОБА_12 пояснила, що в ніч з 11 на 12 грудня 2005 року почула шум і вийшла на вулицю Шевченка, де побачила трьох чоловік, одягнутих у куртки, які нахилилися біля четвертого. Один з трьох сказав: „ Жека, або Женя чи Дека, або Деня, пішли, я вже весь вимазався...”, а потім побачили її і зникли. Вона викликала карету швидкої допомоги, а лікарі повідомили їй, що чоловік помер. Її показання стверджуються показаннями свідка ОСОБА_13. / т. 1 а.с. 110-112/, оголошених і досліджених в судовому засіданні.

Показання свідка ОСОБА_12 про обставини виявлення трупа потерпілого співпадають з протоколом огляду місця події /а.с. 33-43 т. 1/ і схем та

фототаблиць до нього /а.с. 43-47 т. 1/, з яких вбачається, що біля АДРЕСА_6 виявлено труп ОСОБА_10

Висновком судово-медичної експертизи /а.с. 11-18 т. 2/ встановлено, що при судово-медичному дослідженні трупу ОСОБА_10 смерть потерпілого настала внаслідок закритої травми голови, яка супроводжувалась переломами кісток носа, верхньої щелепи та крововиливами під оболонки і в тканину головного мозку, забоем головного мозку. На трупі ОСОБА_10 виявлені множинні садна, синці та забиті рани обличчя, забиті рани та крововиливи на язиці, переломи кісток носа та верхньої щелепи з крововиливами у прилеглі порожнини, крововиливи під павутинну оболонку головного мозку і крапковими крововиливами в головний мозок, забій головного мозку, синець та садно на шиї справа, крововилив у щитоподібну залозу справа, крововиливи у правій легені біля серця та на передній поверхні серця, забій серця та правої легені, садно та синці в лівій поперековій ділянці тулуба, крововиливи в жирову капсулу лівої нирки, садна та синці кінцівок. Вищевказані тілесні ушкодження виникли від дії твердих тупих предметів, та твердих тупих предметів з обмеженою співударяючою поверхнею, і могли виникнути від ударів кулаками, ногами, та частинами взуття. Розміщення та характер пошкоджень, виявлених на трупі ОСОБА_10, вказують на те, що положення потерпілого та нападаючих в момент нанесення тілесних ушкоджень змінювались.

Допитаний в судовому засіданні судово-медичний експерт ОСОБА_14, підтвердивши висновки експертизи, пояснив, що смерть потерпілого настала від сукупності пошкоджень голови, що потягли закриту травму голови, яка супроводжувалась переломами кісток носа, верхньої щелепи та крововиливами під оболонки і в тканину головного мозку, забоем головного мозку. Зазначені пошкодження у потерпілого виникли від комплексу нанесених ударів. В цілому ОСОБА_10 нанесено не менш 18 ударів з великою силою і всі у життєво важливі органи: голову, грудну клітину у область серця та легенів, у район нирок.

Показання ОСОБА_7, ОСОБА_8, ОСОБА_9, дані ними в судовому засіданні, в яких заперечується причетність до вбивства потерпілого ОСОБА_10, колегія суддів розцінює як обраний засіб захисту, з метою уникнути відповідальності за вчинене. Їх пояснення спростовуються добутими по справі доказами, які з достовірністю підтверджують вчинення ними злочину при обставинах, викладених в описовій частині вироку. Зокрема, в ході провадження досудового слідства по справі ОСОБА_6 поясняв, що в середині грудня 2005 року, разом із ОСОБА_7, ОСОБА_9, за пропозицією останнього, вирішили „розібратися” із хлопцем, який зробив їм зауваження в магазині. Наздогнавши його біля магазину „Лимон”, зупинили хлопця, почавши наносити удари кулаками в голову. Хлопець

побіг від них у бік магазину „Жемчужина”, біля якого, наздогнавши його, у стрибку наніс удар ногою в спину останньому, після чого той упав на руки, а вони підбігли та почали наносити удари ногами по різним частинам тіла, в тому числі і в голову, до тих пір, поки потерпілий не припинив рухатися. За пропозицією ОСОБА_9 вони потягли хлопця на вулицю Шевченка, де були помічені жінкою, після чого розбіглися.

Допитаний в ході досудового слідства ОСОБА_9 підтверджував, що в грудні 2005 року разом із ОСОБА_7 і ОСОБА_8 біля магазину „Лимон» наздогнали хлопця, який зробив їм зауваження, після чого ОСОБА_6 розпочав бійку, а ОСОБА_7 теж почав наносити удари хлопцю. Отримавши декілька ударів, він розлютився і почав наносити удари незнайомому хлопцю, який побіг в напрямку магазину „Жемчужина”, де вони наздогнали його, а ОСОБА_6 у стрибку наніс удар ногою в спину, а коли потерпілий упав, вони почали втрьох наносити йому удари ногами по різних частинах тіла, в тому числі і в голову. Коли потерпілий припинив рухатися, вони потягнули його в бік вулиці Шевченка, але були помічені жінкою і зникли.

Свої показання ОСОБА_6 і ОСОБА_9 повністю підтвердили в ході очної ставки між собою /т. 3 а.с. 7-9/, та очної ставки із ОСОБА_7 /т. 3 а.с. 12-14, 17-19/, вказавши на нього, як на особу, яка разом із ними приймала участь у нанесенні ударів потерпілому ОСОБА_10

Саме ці показання, які ОСОБА_6 і ОСОБА_9 давали в присутності захисників, а ОСОБА_6, також в присутності законного представника – ОСОБА_6, і були вільними в своєму волевиявленні, колегія суддів вважає достовірними і кладе в основу вироку.

Ці показання об’єктивно співпадають з показаннями ОСОБА_8 і ОСОБА_9 в ході відтворення обстановки і обставин події /т. 4 а.с. 16 - 23, 72-79/, де кожен окремо детально показали, яким чином вони разом із ОСОБА_7 наносили удари руками і ногами потерпілому ОСОБА_10

За висновком додаткової судово-медичної експертизи від 03 квітня 2006 року /т. 2 а.с. 32-35/ механізм утворення тілесних ушкоджень, продемонстрований ОСОБА_8 в ході відтворення обстановки і обставин події 31 січня 2006 року, співпадає з об’єктивними даними, виявленими при судово-медичній експертизі трупа ОСОБА_10

Згідно із висновком додаткової судово-медичної експертизи від 03 квітня 2006 року /т. 2 а.с. 32-35/ механізм утворення тілесних ушкоджень, продемонстрований ОСОБА_9 в ході відтворення обстановки і обставин події 31 січня 2006 року співпадає з об’єктивними даними, виявленими при судово-медичній експертизі трупа ОСОБА_10

Допитані в судовому засіданні свідки ОСОБА_15 і ОСОБА_16 пояснили,

що вони працювали у магазині „ІНФОРМАЦІЯ_5”, а в ніч з 11 на 12 грудня 2005 року ОСОБА_10, який зустрічався із ОСОБА_15, знаходився у приміщенні магазину, і близько 02 години пішов. В період до 02 годин в магазин заходили покупці, і не виключено, що комусь з них ОСОБА_10 робив зауваження, оскільки вони не весь час знаходились біля прилавків, що підтверджує показання підсудних ОСОБА_8 і ОСОБА_9 щодо обставин виникнення конфлікту із потерпілим.

Показання ОСОБА_8 і ОСОБА_9 в ході досудового слідства, щодо участі ОСОБА_7 у нанесенні тілесних ушкоджень потерпілому ОСОБА_10 стверджуються і висновком судово-цитологічної експертизи /т. 2 а.с. 70-71/, згідно із яким, походження слідів крові в піднігтьовому вмісту правої кисті ОСОБА_10 можливо від ОСОБА_7. Не виключена можливість утворення слідів крові в піднігтьовому вмісту правої кисті ОСОБА_10 і шляхом змішення крові ОСОБА_10 із кров'ю ОСОБА_7. Свідок ОСОБА_11 підтвердив, що в грудні 2005 року зустрічався із ОСОБА_7, ОСОБА_8 і ОСОБА_9, з якими в нічний час заходили до магазину „ІНФОРМАЦІЯ_5” в м. Глухові, де придбали продукти харчування. Він їх залишив, а через декілька днів ОСОБА_6 розповів йому, що разом із ОСОБА_9 і ОСОБА_7 побилися із хлопцем.

Посилання ОСОБА_7 на те, що він не міг приймати участь у вчиненні вбивства ОСОБА_10 і в ніч із 11 на 12 грудня 2005 року був дома разом із ОСОБА_12 та ОСОБА_9, направлені на уникнення від відповідальності і повністю спростовуються показаннями свідка ОСОБА_12, який підтвердив свої показання в ході провадження досудового слідства про те, що він в грудні 2005 року ночував у ОСОБА_7 в квартирі лише перед початком проходження медичної комісії, яку почав проходити 28 грудня 2005 року, про що свідчить вкладки проходження флюорографії від 28 грудня 2005 року / т. 1 а.с. 131/. ОСОБА_9 разом із ними в той період не ночував.

Свідки ОСОБА_17 і ОСОБА_18 в судовому засіданні пояснили, що в ніч з 11 на 12 грудня у них в квартирі ночував ОСОБА_7 разом із своїми друзями ОСОБА_12 та ОСОБА_9. В ході досудового слідства вони не вказували, що разом ночував і ОСОБА_9, оскільки були злі на нього, через те, що він обмовив їх сина ОСОБА_7. Колегія суддів критично відноситься до показань вказаних свідків, не беручи їх до уваги, враховуючи те, що вони є близькими родичами ОСОБА_7, їх показання суперечливі і направлені на уникнення відповідальності ОСОБА_7.

Отже, колегія суддів, оцінюючи докази, враховуючи заподіяння потерпілому великої кількості тілесних ушкоджень, нанесених з великою силою, їх локалізацію в ділянках життєво важливих органів, сам характер дій підсудних, механізм їх заподіяння, вважає, що ОСОБА_7, ОСОБА_6 і ОСОБА_9, наносячи потерпілому удари в життєво важливі частини тіла:

голову, в грудну клітину, передбачали і бажали настання смерті ОСОБА_10, тобто діяли умисно.

Про попередню домовленість на вчинення вбивства потерпілого свідчить характер дій підсудних, їх узгодженість, які чекали ОСОБА_10, наздогнали останнього, та, діючи узгоджено, почали наносити останньому велику кількість ударів по різним частинам тіла.

Те, що злочин ОСОБА_7, ОСОБА_6 і ОСОБА_9 скоїли із хуліганських спонукань, стверджується тим, що останні ніяких стосунків із потерпілим раніше не мали, вчинили злочин у громадському місці, використовуючи незначний привід, у стані алкогольного сп'яніння.

Те, що підсудні перебували у стані алкогольного сп'яніння, стверджується показаннями ОСОБА_8, ОСОБА_9 в ході досудового слідства.

Згідно з даними, що містяться в актах стаціонарних судово-психіатричних експертиз / т. 2 а.с. 122-125, 137-139, 151-153/, перевірених у суді, ОСОБА_6, ОСОБА_9, ОСОБА_7 не виявляють ознак хронічного душевного захворювання, недоумства, тимчасового розладу душевної діяльності, або іншого хворобливого стану і не виявляли таких в період часу, до якого відноситься вчинення інкримінованого їм злочину, коли могли усвідомлювати свої дії та керувати ними і є осудними.

Посилання підсудних ОСОБА_8 і ОСОБА_9 про застосування до них недозволених методів ведення слідства є безпідставними і спростовуються як проведеною перевіркою, так і матеріалами справи, з яких вбачається, що в ході провадження досудового слідства всім підсудним по вказаній справі при допитах як в якості підозрюваних, так і в якості обвинувачених, було надано право користуватися послугами захисника, та вони були вільними у своєму волевиявленні.

Крім того, органами досудового слідства дії ОСОБА_7 кваліфіковані за ст. 304 КК України.

Як в ході досудового, так і судового слідства не добуто доказів того, що ОСОБА_7 втягнув неповнолітніх ОСОБА_8 та ОСОБА_9 у злочинну діяльність та пияцтво. В матеріалах справи відсутні докази, а із показань ОСОБА_9 і ОСОБА_8 в ході досудового слідства не вбачається, що ОСОБА_7 якимось чином впливав на них, пропонував останнім вживати спиртні напої, і був ініціатором вчинення злочину. Інших доказів про те, що ОСОБА_7 якимось чином втягував неповнолітніх ОСОБА_9 і ОСОБА_8 у злочинну діяльність, в ході судового слідства не добуто.

Тому ОСОБА_7 повинен бути виправданий за вказаною статтею, через не доведення його участі у вчиненні вказаного злочину.

Проаналізувавши всі викладені вище докази в їх сукупності, колегія суддів вважає, що вина підсудних ОСОБА_8, ОСОБА_9, ОСОБА_7 у вчиненні злочину за обставин, зазначених в описовій частині вироку, доведена повністю.

Злочинні дії ОСОБА_8, ОСОБА_9 і ОСОБА_7 колегія суддів кваліфікує за ст. 115 ч. 2 п.п. 7, 12 КК України, оскільки вони з хуліганських мотивів, діючи за попередньою змовою, вчинили умисне вбивство потерпілого ОСОБА_10.

При призначенні підсудним покарання суд враховує ступінь тяжкості вчинених злочинів, особи винних та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

ОСОБА_7 раніше не судимий, характеризується позитивно, має молодий вік. Ці обставини колегія суддів визнає такими, що пом'якшують покарання.

Обставиною, що обтяжує покарання, колегія суддів визнає перебування у стані алкогольного сп'яніння.

Враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, колегія суддів вважає, що його виправлення можливе в умовах ізоляції від суспільства, призначивши покарання у вигляді позбавлення волі на тривалий строк.

ОСОБА_8 раніше не судимий, є неповнолітнім, характеризується позитивно. Ці обставини колегія суддів визнає такими, що пом'якшують покарання.

Обставиною, що обтяжує покарання, колегія суддів визнає перебування у стані алкогольного сп'яніння.

Враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, колегія суддів вважає, що його виправлення можливе в умовах ізоляції від суспільства, призначивши покарання у вигляді позбавлення волі на тривалий строк.

ОСОБА_9 раніше не судимий, злочин вчинив, будучи неповнолітнім, характеризується позитивно. Ці обставини колегія суддів визнає такими, що пом'якшують покарання.

Обставиною, що обтяжує покарання, колегія суддів визнає перебування у стані алкогольного сп'яніння.

Враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного, колегія суддів вважає, що його виправлення можливе в умовах ізоляції від суспільства, призначивши покарання у виді позбавлення волі на тривалий строк.

У справі заявлено цивільний позов потерпілої ОСОБА_4, який необхідно вирішити таким чином.

Колегією суддів встановлено, що всі витрати на поховання ОСОБА_10 понесла ОСОБА_4

ОСОБА_4 надала суду докази того, що витрати, належним чином посвідчені, пов'язані із похованням, складають 2891 грн. 24 коп.

Тому позовні вимоги ОСОБА_4, щодо стягнення 3000 грн. витрат на поховання потерпілого ОСОБА_10, в силу ст. 1201 ЦК України, підлягають частковому задоволенню на суму 2891 грн. 24 коп.

Позовні вимоги ОСОБА_4 про стягнення 25000 грн. у відшкодування моральної шкоди в силу ст. 1167 ЦК України підлягають повному задоволенню. При цьому колегія суддів враховує моральні страждання ОСОБА_4, пов'язані із позбавленням життя її сина. Враховуючи те, що на момент вчинення злочину ОСОБА_9 і ОСОБА_6 були неповнолітніми, з урахуванням обставин справи та ролі кожного, відповідно до вимог ст. 1182 ЦК України, колегія суддів вважає необхідним визначити частки, які підлягають стягненню з кожного із вказаних осіб, і яка становить по 963 грн. 75 коп. з кожного у відшкодування витрат на поховання, та 8333 грн. 34 коп. у відшкодування моральної шкоди. При цьому, відповідно до вимог ст. 1179 ЦК України, у разі відсутності у неповнолітнього ОСОБА_8 майна, достатнього для відшкодування шкоди, стягнення слід провести з його матері ОСОБА_6, а враховуючи те, що ОСОБА_9 досяг повноліття, він повинен відповідати за завдану шкоду самостійно.

При цьому, виходячи із норм ст. 1190 ЦК України, загальне правило солідарної відповідальності не застосовується до випадків, коли спеціальними правилами встановлюється часткова відповідальність, зокрема ст. 1182 ЦК України.

Речові докази по справі – куртку (дублянку) із натуральної шкіри, фуфайку, сорочку, черевики, джинси, труси ОСОБА_10 після вступу вироку в законну силу – знищити. Відеокасети залишити при матеріалах справи.

Заявлені по справі судові витрати за проведення експертиз в сумі 915 грн. 26 коп., згідно ст. 93 КПК України, підлягають стягненню на користь держави, з урахуванням ролі підсудних у вчиненому та їх матеріального становища, наступним чином: з ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_8 – по 305 грн. 08 коп. з кожного, а у разі відсутності у ОСОБА_8 майна, достатнього для відшкодування, стягнення провести із його матері ОСОБА_6.

На підставі викладеного, керуючись ст. 323, 324 КПК України, колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду, –

ЗАСУДИЛА:

ОСОБА_7 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України і призначити йому покарання:

– за ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України у виді позбавлення волі строком на тринадцять років.

За ст. 304 КК України ОСОБА_7 виправдати через не доведення його участі у вчиненні злочину.

Запобіжний захід засудженому ОСОБА_7 до вступу вироку в законну силу залишити тримання під вартою. Строк відбування покарання рахувати з 31 січня 2006 року, з моменту затримання.

ОСОБА_8 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України і призначити йому покарання:

– за ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України у виді позбавлення волі строком на одинадцять років.

Запобіжний захід засудженому ОСОБА_8 до вступу вироку в законну силу залишити тримання під вартою. Строк відбування покарання рахувати з 31 січня 2006 року, з моменту затримання.

ОСОБА_9 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України і призначити йому покарання:

– за ст. 115 ч. 2 п. 7, 12 КК України у виді позбавлення волі строком на одинадцять років.

Запобіжний захід засудженому ОСОБА_9 до вступу вироку в законну силу залишити тримання під вартою. Строк відбування покарання рахувати з 30 січня 2006 року, з моменту затримання. Стягнути із ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_8, на користь ОСОБА_4 2891 грн. 24 коп. витрат на поховання ОСОБА_10, по 963 грн. 75 коп. з кожного. У разі відсутності у неповнолітнього ОСОБА_8 майна, достатнього для відшкодування, стягнення в повному обсязі провести із ОСОБА_6 в сумі 963 грн. 74 коп.

Стягнути із ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_8, на користь ОСОБА_4 25000 грн. у відшкодування моральної шкоди, по 8333 грн. 34 коп. з кожного. У разі відсутності у неповнолітнього ОСОБА_8 майна, достатнього для відшкодування, стягнення в повному обсязі провести із ОСОБА_6 в сумі 8333 грн. 34 коп.

Стягнути із з ОСОБА_7, ОСОБА_9, ОСОБА_8 – по 305 грн. 08 коп. з кожного, на користь держави судових витрат за провадження по справі експертиз. У разі відсутності у неповнолітнього ОСОБА_8 майна, достатнього для відшкодування, стягнення провести в повному обсязі із ОСОБА_6 в сумі 305 грн. 08 коп.

Речові докази по справі – куртку (дублянку) із натуральної шкіри,

фуфайку, сорочку, черевики, джинси, труси ОСОБА_10 після вступу вироку в законну силу – знищити.

Відеокасети залишити при матеріалах справи.

Вирок може бути оскаржений в касаційному порядку до Верховного Суду України через апеляційний суд Сумської області протягом одного місяця з моменту його проголошення, а засудженими у той же строк – з моменту вручення їм копій вироку.

Додаток 7.

**Ухвали Судової колегії в
кримінальних справах Верховного
Суду України**

**ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ
СУДОВА КОЛЕГІЯ В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ**

УХВАЛА ⁷⁷

від 27 січня 2000 року

(Витяг)

Вироком Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 14 травня 1999 р. П. виправдано за обвинуваченням за ст. 86¹ та ч. 2 ст. 165 КК.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Запорізького обласного суду від 21 червня 1999 р. вирок залишено без зміни. Постановою президії того ж суду від 8 липня 1999 р. судові рішення скасовано, а справу направлено на нове

⁷⁷ «Рішення Верховного Суду України», 2001 р.

розслідування.

Органами попереднього слідства П. обвинувачувався в тому, що він як посадова особа – начальник управління Державного казначейства в Запорізькій області – знав, що згідно з п. 2 Указу Президента України від 12 травня 1996 р. № 333/96 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення своєчасної виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат» заборонено придбання державними установами легкового автотранспорту, проте умисно, з корисливих спонукань, скориставшись своїми посадовими повноваженнями (розпорядник бюджетних коштів в обласному управлінні Держказначейства) та діючи всупереч інтересам служби, 28 червня 1996 р. дав розпорядження працівникам бухгалтерії перерахувати 1 млрд. 645 млн. крб. на розрахунковий рахунок товариства «Семенковський і К» за придбання автомобіля ВАЗ-2109, що належав П. на праві власності. Внаслідок вилучення із бюджету зазначеної суми державі було заподіяно шкоду, що в 25 разів перевищувала неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Крім того, П. обвинувачувався в тому, що, придбавши автомобіль за явно завищеною ціною, він привласнив 772 млн. 900 тис. крб. бюджетних коштів, що більше ніж у 250 разів перевищило розмір мінімальної заробітної плати на момент купівлі-продажу автомобіля.

Виправдовуючи П. за ч. 2 ст. 165 КК, суд зазначив у вирoku, що п. 2 названого Указу Президента України порушено не було, оскільки заборона на придбання автомобілів стосувалася лише тих установ, які мали борги по заробітній платі своїм працівникам. Обласне управління Держказначейства такої заборгованості не мало. Кошти для придбання автомобіля були виділені в межах кошторису.

Пославшись на те, що П. не завищив вартість автомобіля, оскільки згідно з висновком повторної комісійної товарознавчої експертизи вона становила 17 тис. 696 грн., тобто перевищувала суму, за яку було придбано автомобіль, суд виправдав його і за ст. 86¹ КК.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування постанови президії облас-

ного суду у зв'язку з її необґрунтованістю. Судова колегія в кримінальних справах цього суду протест задовольнила з таких підстав.

Президія обласного суду фактично погодилася з рішенням районного суду про виправдання П., але, скасовуючи вирок та ухвалу судової колегії в кримінальних справах обласного суду, зазначила, що органи попереднього слідства допустили порушення норм кримінально-процесуального закону. Зокрема, вони не конкретизували обвинувачення за ч. 2 ст. 165 та ст. 86¹ КК, і це позбавило обвинуваченого можливості обрати відповідну позицію в суді й обмежило його право на захист. Крім того, незважаючи на наявність не скасованої постанови слідчого про закриття кримінальної справи за ч. 2 ст. 165 КК за фактом перерахування 16 млрд. 450 млн. крб., за цим самим фактом було порушено кримінальну справу щодо П. і пред'явлено йому обвинувачення за тим же законом, чим порушено ст. 6 КПК. Проте таке рішення президії обласного суду не можна визнати обґрунтованим.

Відповідно до роз'яснень, що містяться в п. 29 постанови Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 р. N 5 «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку», скасування виправдувального вироку у зв'язку з порушенням кримінально-процесуального закону може мати місце лише в тому випадку, коли ці порушення перешкождали чи могли перешкодити суду об'єктивно, повно та всебічно розглянути справу і постановити законний та обґрунтований вирок. Зважаючи на те, що скасування виправдувального вироку погіршує становище виправданого, суди касаційної та наглядової інстанцій не повинні допускати випадків скасування виправдувальних вироків з формальних підстав, що не є безумовними для прийняття такого рішення.

Президія обласного суду не визнала, що зазначені порушення норм кримінально-процесуального закону перешкодили суду об'єктивно, повно й усебічно розглянути справу і постановити законний та обґрунтований вирок. Скасовувати ж виправдувальний вирок з тих підстав, що П. було

пред'явлено неконкретне обвинувачення і це, на її думку, обмежило його право на захист та що не було скасовано постанову про закриття кримінальної справи за ч. 2 ст. 165 КК, вона не могла, оскільки таке рішення погіршило становище виправданого.

За таких обставин судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України протест заступника голови цього суду задовольнила і постанову президії обласного суду скасувала.

**ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ
КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПАЛАТИ З КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВ**

УХВАЛА ⁷⁸

від 26 липня 2001 року

(Витяг)

Вироком Корабельного районного суду м. Николаєва від 14 лютого 2001 р. З. виправдано за ст. 94 КК, а справу закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК за відсутністю в його діях складу злочину.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Миколаївського обласного суду від 22 березня 2001 р. касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи, а постановою президії цього суду від 27 квітня 2001 р. – протест заступника прокурора області, в яких порушувалося питання про скасування вироку суду і направлення справи на новий судовий розгляд, залишено без задоволення.

Органами попереднього слідства З. пред'явлено обвинувачення у вчиненні умисного вбивства Я. за таких обставин.

12 липня 2000 р. Я., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, приблизно о 24-й годині прийшов до будинку Н. для з'ясування стосунків. Почувши стукіт по даху будинку, З., зять Н., узяв двоствольну мисливську рушницю та два патрони із соляною сумішшю, які були у гаражі. Наближаючись

⁷⁸ «Вісник Верховного Суду України», N 6, листопад - грудень, 2001 р

до воріт і заряджаючи рушницю, він необережно вистрелив у землю, потім відчинив хвіртку і вийшов із двору на вулицю. Побачивши у нього в руках рушницю, Я. намагався втекти, проте З. навмисно, з метою позбавити потерпілого життя на ґрунті особистих неприязних стосунків, вистрелив йому у спину з відстані приблизно два метри, заподіявши проникне вогнепальне поранення правої половини грудної клітки з ушкодженням легені і осколковими переломами 5 - 7-го ребер та рване поранення правого плеча, від чого останній 18 липня 2000 р. помер у лікарні.

Розглянувши касаційне подання заступника Генерального прокурора України про скасування судових рішень у зв'язку з істотним порушенням норм кримінально-процесуального закону, та перевіривши матеріали справи, колегія суддів визнала, що подання підлягає задоволенню з таких підстав.

Висновки суду про відсутність у діях З. складу злочину зроблено без достатнього аналізу сукупності зібраних доказів і фактично ґрунтуються тільки на свідченнях останнього, які є непослідовними й суперечливими.

Допитаний одразу ж після вчинення злочину, З. свою причетність до заподіяння тілесних ушкоджень Я., від яких той помер, заперечував. У явці з повинною З. стверджував, що вистрелив у потерпілого випадково, оскільки зачепився за ворота й мимоволі натиснув на спусковий гачок рушниці. У судовому засіданні він пояснив, що заплющив очі, направив рушницю вперед і не знає, як трапився постріл.

Неоднаковими є показання З. і в частині нібито протиправних дій Я. Так, при допиті як підозрюваного в присутності адвоката він пояснив, що Я. тримав у правій руці сокиру, а в лівій – іще щось, але що саме, він не знає. Раніше він же твердив про дві сокири в руках потерпілого.

Виправдовуючи З., суд не з'ясував причин зміни підсудним своїх показань, не дав їм належної оцінки і послався у вироку лише на ті, які було дано в судовому засіданні, визнавши їх достовірними. На порушення вимог ст. 334 КПК суд не зазначив мотивів, з яких ці показання З. прийняв як докази, а дані на попередньому слідстві відкинув.

Не взяв суд до уваги і показань потерпілої Я. М., яка в

судовому засіданні стверджувала, що в їх домоволодінні сокири взагалі не було. Ці свідчення об'єктивно узгоджуються з показаннями в судовому засіданні потерпілої Я. Н. про те, що син сокири не мав, а при потребі брав її в неї або у сусідів. У матеріалах справи немає даних про те, що під час огляду місця події біля домоволодіння Н. чи на вулиці поблизу нього було виявлено сокиру або інші подібні предмети. Це підтвердив також свідок Н., який пояснив суду, що вранці коло воріт ніяких предметів не бачив.

Не перевірено судом і наявність факту нападу потерпілого Я. на З.

Допитаний як підозрюваний З. спочатку показав, що Я. замахувався сокирою на тестя і саме у зв'язку з цим він ударив його рушницею, яка вистрелила. В інших показаннях З. стверджував, що потерпілий кинувся із сокирою на нього. Судом досліджено протокол відтворення обстановки та обставин події від 13 вересня 2000 р., де зафіксовано пояснення З. про те, що він, вийшовши з двору, побачив на відстані п'яти метрів від воріт Я., в правій руці якого була сокира. Після цього він забіг у двір і взяв у гаражі рушницю та два патрони. На відстані п'яти - шести метрів від гаража він зарядив рушницю патронами і вибіг на вулицю, де знову побачив Я., який стояв на тому самому місці. Після того, як Я. побіг на нього із сокирою, він намагався рушницею відштовхнути його, внаслідок чого стався мимовільний постріл.

Отже, за наведених обставин у Я. було достатньо часу, щоб забігти у двір і там вчинити напад на З. і його сім'ю, якби він мав такий намір. Проте протягом усього часу, поки З. встиг забігти в гараж, взяти патрони й рушницю, зарядити її та вийти з двору, Я. стояв на тому самому місці, не намагаючись проникнути у двір Н. Зазначене свідчить про відсутність у Я. наміру на здійснення нападу на З. та його сім'ю. Дослідивши зазначений протокол, суд не дав йому належної оцінки і не навів мотивів, з яких не прийняв його як доказ.

Той факт, що Я. стояв на відстані п'яти метрів від воріт, коли З. вийшов із рушницею, останній підтвердив і в судовому засіданні при дослідженні протоколу відтворення обстановки та обставин події від 17 жовтня 2000 р., з чого також

вбачається, що потерпілий не намагався наблизитись до воріт і проникнути у двір Н. у той час, як підсудний бігав за рушницею. Суд не дослідив відеокасету із записом цієї слідчої дії і не дав оцінки свідченням З. при її проведенні. Пояснення З. щодо розташування його і Я. в момент пострілу спростовуються також висновками судово-медичного експерта, який стверджує, що в потерпілого стріляли ззаду.

Не дав суд належної оцінки і рапорту оперуповноваженого відділу карного розшуку, з якого вбачається, що Я. в лікарні пояснив, що в нього стріляв З., а Н. стояв поруч. Ці обставини об'єктивно узгоджуються зі свідченнями З. на попередньому слідстві про те, що Н., який був поряд із ним, благав Я. піти геть, але останній кинувся на Н., після чого він, З., ударив потерпілого рушницею і та вистрелила. Н. на попередньому слідстві також стверджував, що вийшов із воріт і побачив, як З. наздогнав на вулиці Я. і вдарив його рушницею, після чого пролунав постріл.

Про відсутність Н. на місці події в той час, як Я. було заподіяно тілесні ушкодження, свідчили в судовому засіданні потерпіла Я. М. і свідок Я. В., яким це стало відомо від потерпілого в лікарні. Суд не взяв до уваги показання зазначених осіб, пославшись у вирокі на пояснення М. та Д., які нібито засвідчили, що Я. в лікарні розмовляти не міг. Разом з тим, як вбачається з протоколу судового засідання, М., на свідчення якого суд послався у вирокі, пояснив, що Я. був притомним і усвідомлено говорив про обставини, за яких у нього вистрелили. Таким чином, суд у вирокі викривив пояснення свідка М., зафіксовані у протоколі судового засідання. Допитаний у судовому засіданні експерт не виключав можливості, що Я. міг спілкуватися після заподіяння йому ушкоджень.

Крім того, оперуповноважений спілкувався з Я. тільки 14 липня 2000 р., одразу ж після операції, коли останній розмовляти не міг, проте розумів питання, що йому ставилися. Стан Я. погіршився тільки 17 липня 2000 р., після чого лікар не пустив свідка Д. до потерпілого. Проте Я. М. пояснила суду, що всі дні була біля чоловіка, розмовляла з ним. На попередньому слідстві лікарі й медсестри, які всі дні надавали потерпілому медичну допомогу, не були встановлені й допитані з

питання, чи міг Я. розмовляти та чи був він притомний.

Висновок судово-медичної експертизи від 10 серпня 2000 р. про те, що З. вистрелив у спину Я., коли той тікав від нього, експерт у судовому засіданні підтвердив.

На попередньому слідстві й у судовому засіданні не був допитаний хірург, який оперував Я. і на якого посилався в суді експерт, коли з'ясовувалося питання щодо локалізації тілесних ушкоджень у потерпілого. Не ставилося це питання і свідку К., яка надавала Я. першу медичну допомогу.

Суд не дав оцінки протоколу огляду футболки Я., з якого вбачається, що вона просочена кров'ю на відстані 10 сантиметрів від правого бокового шва, а на спині є пошкодження тканини неправильної округлої форми, яке свідчить про те, що постріл у потерпілого було зроблено ззаду.

Ні на попередньому слідстві, ні в судовому засіданні не встановлено особу, якій належить рушниця, не витребувано відповідну довідку з відділення дозвільної системи, не проведено перевірки цієї рушниці через експертно-криміналістичний відділ УМВС на предмет її викрадення чи вчинення нею злочину. Незважаючи на це, суд безпідставно повернув рушницю Н.

Висновок суду про те, що З. вчинив дії у стані необхідної оборони, не відповідає матеріалам справи, оскільки З. усвідомлював, що Я., побачивши його з рушницею, побіг від нього по вулиці, у зв'язку з чим необхідності в застосуванні зброї не було.

Незважаючи на те, що істотну неповноту дослідження доказів та їх неправильну оцінку допустили не тільки органи попереднього слідства, а й суд, у поданні, на думку колегії суддів, правильно порушено питання про скасування судових рішень і повернення справи на нове розслідування, оскільки виправдувальний вирок у справі ухвалено на підставі доказів, неповно зібраних і недостатньо перевірених саме органами попереднього слідства.

Виходячи з того, що на попередньому слідстві допущено порушення вимог ст. 22 КПК, а висновки суду, викладені у вирокі, не відповідають фактичним обставинам справи, колегія суддів визнала, що судові рішення не можуть вважа-

тися законними й обґрунтованими і підлягають скасуванню з поверненням справи на нове розслідування.

З урахуванням наведеного касаційне подання заступника Генерального прокурора України задоволено, вирок Корабельного районного суду м. Миколаєва від 14 лютого 2001 р., ухвалу судової колегії в кримінальних справах Миколаївського обласного суду від 22 березня 2001 р. та постанову президії цього ж суду від 27 квітня 2001 р. щодо З. скасовано, а справу повернуто прокурору Миколаївської області на нове розслідування.

**ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ
КОЛЕГІЯ СУДДІВ ПАЛАТИ З КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВ**

**УХВАЛА ⁷⁹
від 5 вересня 2006 року**

Вироком Великобілозірського районного суду Запорізької області від 22 червня 2005 року Н. засуджено за ч. 3 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК України частково приєднано невідбуту частину покарання за попереднім вироком і остаточне покарання засудженому Н. визначено 3 роки 6 місяців позбавлення волі.

Як визнав суд, 15 лютого 2005 року близько 15 год. Н., будучи в стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою з Т. проникли у буд. № 45 по вул. Гоголя у с. Велика Білозірка, звідки таємно викрали майно потерпілого К. на загальну суму 370 грн.

Ухвалою апеляційного суду Запорізької області від 19 вересня 2005 року вирок щодо Носульчака О.А. змінено і справу за ч. 3 ст. 185 КК України на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України провадженням закрито. Його дії кваліфіковано за ч. 1 ст. 162 КК України і засуджено на 1 рік обмеження волі та на підставі ст.ст. 71, 72 КК України остаточне покарання визначено 1 рік 8 місяців позбавлення волі.

У касаційній скарзі засуджений порушив питання про пе-

⁷⁹ Канцелярія Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України. Справа № 05-4310 км об, категорія ч.3 ст.185 КК України. Доповідач Пошва Б.М.

регляд зазначених судових рішень та вважає, що його засудження судом апеляційної інстанції за ч. 1 ст. 162 КК України є неправильним, оскільки ним учинено дрібне викрадення чужого майна, відповідальність за яке передбачено ст. 51 КУпАП.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора про скасування судових рішень у справі із закриттям провадження на підставі п. 2 ч.1 ст. 6 КПК України, перевіrivши матеріали кримінальної справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів касаційну скаргу слід задовольнила, а судові рішення у справі скасувала, виходячи з наступного.

Як убачається з вироку, 22 червня 2005 року Н. засуджено за таємне викрадення чужого майна на суму 370 грн., з проникненням у житло і вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб за ч. 3 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК України, йому частково приєднано не відбуту частину покарання за попереднім вироком і остаточне покарання засудженому визначено 3 роки 6 місяців позбавлення волі.

Законом України «Про внесення змін у Кодекс України про адміністративні правопорушення» від 2 червня 2005 року № 2635, який набрав чинності з 30 червня 2005 року, крадіжка чужого майна, в тому числі й учинена повторно, за попередньою змовою групою осіб, з проникненням у житло на суму, яка не перевищує трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (393 грн.), є дрібною крадіжкою чужого майна, тобто адміністративним правопорушенням.

19 вересня 2005 року колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області, розглядаючи справу за апеляцією засудженого та керуючись положеннями згаданого закону, вірно зазначила про відсутність у діях засудженого Н. складу кримінального злочину і з цієї підстави, згідно п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України, закрила провадження у справі.

За відсутності у справі іншого обвинувачення засудженого Н., колегія суддів апеляційного суду, без наявних до того підстав і всупереч порядку, встановленому законом ст.ст. 4, 5, 16¹ КПК України, дії засудженого кваліфікувала за ч.

1 ст. 162 КК України і призначила йому покарання у виді обмеження волі строком на 1 рік.

Крім того, колегія суддів допустилася помилки і призначенні остаточного покарання засудженому за сукупністю вироків.

Згідно вироку, засудженому Н. частково приєднано не відбуту частину покарання за попереднім вироком у виді позбавлення волі строком на 6 місяців, однак колегія суддів, на підставі ст.ст. 71, 72 КК України, частково приєднавши не відбуту частину покарання і складаючи призначене покарання, остаточне покарання визначила у виді позбавлення волі строком на 1 рік і 8 місяців, тобто погіршила становище засудженого.

Відповідно до положень ст. 378 КПК України апеляційний суд вправі скасувати вирок суду першої інстанції і постановити свій вирок при необхідності застосувати більш сурове покарання, лише за умови, що в апеляції прокурора, потерпілого чи його представника ставилось питання про скасування вироку саме з цих підстав.

Оскільки апеляція ні прокурором, ні потерпілим не подавалась і колегія суддів попередньо дійшла висновку про відсутність у діях Н. складу злочину і наявність складу адміністративного правопорушення, тому підстав для кваліфікації дій засудженого за ч. 1 ст. 162 КК України і призначення йому покарання, в тому числі і з сукупністю вироків, в суддів апеляційної інстанції не було.

Враховуючи те, що попереднім вироком Н. було засуджено до позбавлення волі, і звільнено від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, який в період іспитового строку вчинив правопорушення, суд у порядку, визначеному ст. 78 КК України, міг направити засудженого для відбування покарання, призначеного за тим вироком.

За таких обставин колегія суддів касаційну скаргу засудженого Н. задовольнила, вирок Великобілозірського районного суду Запорізької області від 22 червня 2005 року та ухвалу апеляційного суду Запорізької області від 19 вересня 2005 щодо Н. скасувала, а справу щодо нього закрила на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК України за відсутністю в його діях складу злочину і звільнила Н. з місць позбавлення волі.

5 Список використаної літератури

1. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у 2005 році.// Вісник Верховного Суду України. 2006 рік, №6(70).
2. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у 2004 році.// Вісник Верховного Суду України 2005 рік, №5(57).
3. Анализ судебной практики вынесения оправдательных приговоров Республики Казахстан за 9 месяцев 2003 года. WEB-сайт Верховного Суда Республики Казахстан www.supcourt.kz
4. Бажанов М.И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве.: Дис. ... д-ра юридических наук.. Харьков, 1966.
5. Брынцев В.Д., Чернухин В.Г. Защита прав и законных интересов человека в уголовном судопроизводстве. Харьков 2001.
6. Ворожцов С.А. Приговор в уголовном процессе. Москва, «Юрайт», 2003г.
7. Воронин С. Э., Александрова О. Ю. Пределы судебного усмотрения при постановлении оправдательного приговора: Учебное пособие. — Красноярск: Сибирский юридический институт МВД России, 2004.
8. Воронин С. Э., Александрова О. Ю. Постановление оправдательного приговора в части предъявленного обвинения // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе: Сб. мат-лов междунар. науч.-практ. конф. — Красноярск: Сибирский юридический институт МВД России, 2004.
9. Грошевой Ю.М. Освобождение от уголовной ответственности у стадии судебного разбирательства. Харьков, 1979.

10. Грошевой Ю.М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. –Харьков, 1975.
11. Грошевой Ю.М. Правовые свойства приговора-акта социалистического правосудия. Учебное пособие. Харьков, 1978.
12. Гришина Е.. Достоверность доказательств и способы ее обеспечения в уголовном процессе: Дис. ... канд.юрид.наук. – М., 1996.
13. Дорохов В.Я., Николаев В.С. Обоснованность приговора в советском уголовном процессе. –М.:Гос. Изд-во юрид.лит., 1959. -236 с.
14. Збірник Постановов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах 1973-2002 р.р.. Харків., «Одіссей», 2003.
15. Закон «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21.06.2001 р. і від 12.07.2001 р.// Відомості Верховної Ради України.-2001 г.-№34. -№44.
16. Закон «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» //Відомості Верховної Ради України. - 1997 г.-№40.
17. Закон «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», N 3477-IV, 23.02.2006 року. Сайт Верховної Ради України www.rada.kiev.ua
18. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – ЮрінкомІнтер. 2005 рік.
19. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями, внесеними Законом України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року №2222-IV. Издательство «Юридическая практика», 2006.
20. Кобликов А.С.Судебный приговор. –М., «Юридическая литература». 1966г.
21. Куцова Э.Ф. Приговор. Отв. ред. Д.С. Карев М., Госюриздат 1962г
22. Кримінальний Кодекс України. Науково-практичний коментар. Під загальною редакцією академіка Академії правових наук України, професора В.В.Сташиса, академіка Національної академії наук України, академіка Академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора В.Я.Тація .- Київ, 2004р.
23. Кримінально – процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Під загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т.Маляренка; академіка Академії правових наук В.Г.Гончаренка.-Київ. 2003р.
24. Кримінально – процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Під загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т.Маляренка; професора, доктора юридичних наук Ю.П.Аленіна. Харків.2003р.
25. Кримінальна справа 11-1815/2006. Архів Апеляційного суду Запорізької області

26. Кримінальна справа 1-53/2004 року. Архів Розівського районного суду Запорізької області.
27. Ларин А.М. Презумпция невиновности и прекращение дела по реабилитирующим основаниям. С.-86-94.//Суд и применение закона. -М. 1982.
28. Лупинская П.А. Законность и обоснование решений в уголовном судопроизводстве. М., 1972.
29. Мирецкий С.Г. Приговор суда. / Отв.ред. М.А. Шапкин. – М.: Юридическая литература, 1989г.
30. Михайленко О.Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах. – К. Юрінком 2000.
31. Михайленко А.Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание.-К.: Юринком Интер, 1999г.
32. Надь Л. Приговор в уголовном процессе. –М., 1982.-С.170.
33. Перлов И.Д. Приговор в советском уголовном процессе. М.: «Госюриздат», 1960г.
34. Пастухов М.И. Оправдание подсудимого.-Минск, 1985г.
35. Письмо Председателя Верховного Суда Украины В.Т.Маляренко Генеральному прокурору Украины Медведько О.И. от 25.05.2006 года №9-53.Газета «Нотариат, Адвокатура, Суд» № 6 (20) июнь-август 2006.
36. Постанова Верховної ради України «Про концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28.04.1992 року.// .// Відомості Верховної Ради України - 1992 г.-№30.
37. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах. – К., 2005.- ЮрінкомІнтер.
38. Постанова Пленуму Верховного Суду України №7 “Про посилення судового захисту прав і свобод людини та громадянина” від 30 травня 1997 року. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах. За загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т. Маляренка. К., 2004 р.
39. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” від 01.11.1996 року. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах. За загальною редакцією Голови Верховного Суду України В.Т. Маляренка. К., 2004 р.
40. Производство уголовных дел в суде. Конспект лекций для студентов юридического факультета./Составитель Михайленко А.Р.-К.:КГУ, 1992 год.
41. Сергейко П.Н. Законность, обоснованность и справедливость судебных актов. –Краснодар, 1974г.
42. Сибилева Н.В. Допустимость доказательств в советском уголовном процессе. –К.:УМК ВО, 1990г.
43. Стойко Н.Г. Недоказанность обстоятельств уголовного дела.

-Красноярск, 1984г.

44. Строгович М.С. Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности.-М., 1984г.

45. Строгович М.С. Об оправдании ввиду недоказанности участия подсудимого в совершении преступления //Правоведение.-1983.-№5.

46. М.С.Строгович. Курс Советского уголовного процесса. – Москва, Издательский дом «Наука», 1970.-Том 2.

47. Судова практика з перегляду кримінальних справ у касаційному порядку. // Вісник Верховного Суду України. 2005 рік №4(56).

48. Судебная власть. /Под общей редакцией Петрухина И.Л.-Москва.2003г.

49. Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка. –Киев УМК ВО, 1991.-87с.

50. Халдеев Л.С. Судья в уголовном процессе. Практическое пособие.-Москва. «Юрайт», -2000г.

51. <http://www.hro.org/editions/lections/10.htm>- Пашин С. А. - судья Московского городского суда. Проблемная лекция (20.04.1999, Москва) Доказательства в уголовном процессе.

52. <http://www.coast.ru/referats/library1/editions/upk/7.htm>- Пашин С.А.. Современные тенденции совершенствования положений Проекта УПК Российской Федерации.

53. Уголовно-процессуальный Кодекс Украины. Научно-практический комментарий. Под общей редакцией Председателя Верховного Суда Украины Маляренко; профессора, доктора юридических наук Ю.П.Аленина. -Харьков.2005г.

54. Комментарий к Уголовно-процессуальному Кодексу Российской Федерации. Под редакцией заслуженного юриста РФ, доктора юридических наук, профессора Петрухина И.Л. –Москва., 2003 г.

55. Фаткулин Ф.Н. Обвинение и судебный приговор. –Казань,1965. –С.26

6 Анкетування суддів

Додаток 8.

Анкета опитування суддів загальних та апеляційного суду Запорізької області (жовтень-листопад 2006 року).

Шановні колеги!

Палата по розгляду кримінальних справ апеляційного суду Запорізької області готує до видання методичні рекомендації з постановлення виправдувальних вироків при розгляді кримінальних справ.

З метою вивчення думок суддів області з даного питання звертаємось з проханням заповнити цю анкету та направити її до апеляційного суду.

1. Який у Вас стаж юридичної роботи після отримання вищої юридичної освіти?

_____ років.

2. На яких посадах і скільки Ви працювали?

- в органах міліції, у тому числі слідчим _____ років
- в органах прокуратури, у тому числі слідчим _____ років
- в органах СБУ і в армії ___ років
- юристом, у тому числі адвокатом _____ років.
- суддею _____ років.

3. Чи постановляли Ви під час розгляду кримінальних справ виправдувальні вироки?

- Так
- Ні

4. Чи викликало у Вас труднощі постановлення виправдувального вироку?

- Так
- Ні

5. Який вирок, на Вашу думку, при розгляді кримінальної справи постановляти найлегше?

- виправдувальний _____.
- обвинувальний _____.

6. З чим, на Вашу думку, пов'язані труднощі постановлення виправдувального вироку?

- відсутність методичних рекомендацій та судової практики постановлення виправдувальних вироків;
- тиск органів прокуратури на судові органи;
- бажання зберегти хороші стосунки з прокуратурою та слідством;
- негативна оцінка виправдувальних вироків з боку правоохоронних органів;
- негативна оцінка виправдувальних вироків з боку колег-суддів;
- негативна оцінка виправдувальних вироків з боку вищестоящих судів;
- негативна оцінка виправдувальних вироків з боку населення.

Дякуємо Вам за співробітництво!

Додаток 9.

Результати анкетування суддів. Всього було опитано : 250 суддів загальних та Апеляційного суду Запорізької області в жовтні- листопаді 2006 року.

1. Який у Вас стаж юридичної роботи після отримання вищої юридичної освіти?

5 – 10 років = 28;
10 – 15 років = 83;
15 – 20 років = 115;
Більше 20 років = 24

2. На яких посадах і скільки Ви працювали?

– в органах міліції, у тому числі слідчим

Всього – 89 суддів

До 5 років = 72; 5-10 років = 8; 10-15 років = 9

– в органах прокуратури, у тому числі слідчим

Всього – 162 судді

До 5 років = 83; 5-10 років = 64; 10-15 років = 15

– в органах СБУ і в армії

Всього – 62 судді

До 5 років = 28 ; 5-10 років = 22; 10-15 років = 12

– юристом, у тому числі адвокатом

Всього – 193 судді

До 5 років = 61; 5-10 років = 74; 10-15 років = 49; Більше 15 років = 9

– суддею

Всього – 250 суддів

До 5 років = 31; 5-10 років = 62; 10-15 років = 122; Більше 15 років =

3. Чи постановляли Ви під час розгляду кримінальних справ виправдувальні вироки?

Так – 96

Ні – 154

4. Чи викликало у Вас труднощі постановляння виправдувального вироку?

Так – 189

Ні – 61

5. Який вирок, на Вашу думку, при розгляді кримінальної справи постановляти найлегше?

– виправдувальний 22.

– обвинувальний 228

6. З чим, на Вашу думку, пов'язані труднощі постановляння виправдувального вироку?

– відсутність методичних рекомендацій та судової практики постановлення виправдувальних вироків – 231

– тиск органів прокуратури на судові органи – 61

– бажання зберегти хороші стосунки з прокуратурою та слідством – 49

– негативна оцінка виправдувальних вироків з боку правоохоронних органів - 132

– негативна оцінка виправдувальних вироків з боку колег-суддів – 82

– негативна оцінка виправдувальних вироків з боку вищестоящих судів – 160

– негативна оцінка виправдувальних вироків з боку населення. – 0!

Алейніков Григорій Іванович

Виправдувальний вирок у кримінальному процесі України

Відповідальні за випуск:

**Алла Тютюнник,
Наталя Бімбірайте**

Коректор:

Тетяна Крючкова

Комп'ютерний дизайн та верстка:

БЮРО
creative group

Телефон: 8 (050) 552-72-41
www.buro.ks.ua

Херсонський обласний

Фонд милосердя та здоров'я

адреса: вул. Фрунзе, 2, оф. 23, м. Херсон, 73000

телефон: 8 (0552) 49-60-03,

факс: 8 (0552) 26-50-39

E-mail: bimbirayte@u21.org.ua

fmz@tlc.kherson.ua

www.uapravo.org, www.u21.org.ua, www.vgoru.org